

STIG SIVENIUS

FÄDERNAS KYRKA

I

SÖDRA ÅBY

Möllan i Södra Aby, med vindflöjel från 1682, tillhörde kyrkan från 1550 till 1650.

FÄDERNAS KYRKA

Som bokens titel anger skall denna skrift skildra fädernas kyrka i Södra Åby. Avsikten är att beskriva den gamla kyrkan och den nuvarande, som byggdes under åren 1869—70 och som alltså är snart 100 år. Vid sidan om kyrkoberskrivningarna möter oss ett stort antal gestalter ur det förgångna, våra fäder, som byggde kyrkorna och skolorna. Det blir sålunda också en skildring av det moderna samhällets föregångare och utan vilkas insats vi inte kunnat vara utan. Vi kunna inte frigöra oss från arvet från det förgångna och mena, att vi är oss själva nog. Kyrkan mitt i byn är en ständig påminnelse om Gud men därjämte också en ständig erinran om arvet från fäderna. På ett sällsamt sätt blir man medveten om att "släktena räcker varandra handen."

Församlingsnamnet går tillbaka till år 1133, då namnet skrevs *aby*, som betyder "gården eller byn vid ån". Sockennamnet tillkom alltså i första hand i Norra Åby men allteftersom byarna tillväxte fick den norra delen, den vid ån, namnet Norra Åby medan socknens södra del som följd därav erhöll namnet Södra Åby. Det ursprungna församlingsnamnet *aby* blev, troligen i samband med sockenkyrkans byggande under medeltiden, Södra Åby, eftersom kyrkan uppfördes i den södra delen av socknen.

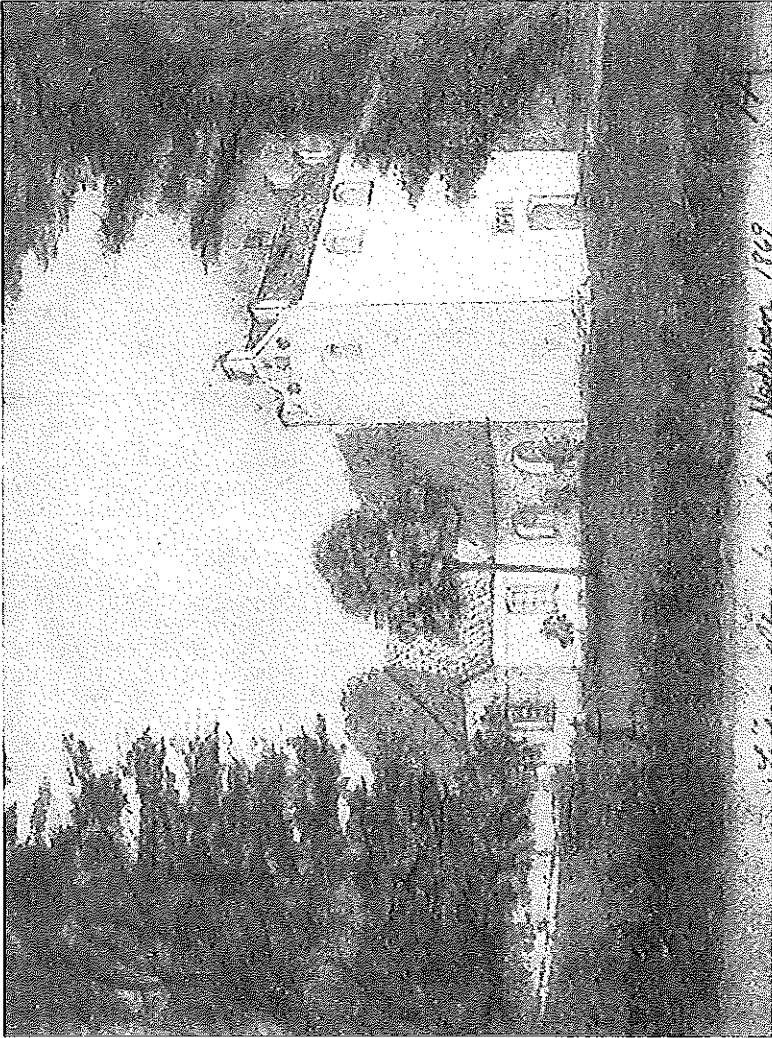
Hur såg då den gamla kyrkan ut? Tack vare en pastell, som utförts av framlidna konstnärinnan Hanna Andersson från S. Åby kunna vi få en klar uppfattning av kyrkans yttre utseende. Att denna är riktig bekräftas genom en kyrkoberskrivning av vakanspredikanten J. J. Aspegren, genom vilkens beskrivning vi därjämte få upplysning om kyrkans inre. Denna kyrkoberskrivning avfattades under år 1830 och undertecknades den 4 september.

Kyrkans inre utseende har bestyrkts av framlidna fru Bengta Andersson på Hörnan, som vid kyrkans nedrivande var i sjuårs-åldern. Fru Bengta Andersson gick på ålderns dagar gärna i sina tankar tillbaka till den gamla kyrkan och berättade gärna för undertecknad om denna. Med Hanna Anderssons pastell framför sig, med J. J. Aspegrens kyrkobeskrivning i handen och med fru Bengta Anderssons skildringar i erinran går det lätt att beskriva den gamla kyrkan.

Kyrkobeskrivningen anger, att kyrkans ålder inte kan angivas, men att den enligt sägen skall vara 300 eller 400 år gammal. Det riktigaste är troligen att kyrkan till sina ursprungliga delar varit i likhet med andra skånska medeltida kyrkor. Kyrkan har troligen byggts vid samma tid som Hemmesdynge och Äspö nuvarande medeltidskyrkor och Östra Torps och Lilla Isie gamla, numera nedrivna medeltidskyrkor, vilka tidigare beskrivits. Södra Åby gamla kyrka torde med all sannolikhet kunna ha byggts under sent 1100-tal eller tidigt 1200-tal.

Kyrkans längd inom murarna var 30 alnar och bredden 11 alnar och korets bredd var 10 alnar. Omräkna vi dessa mått i nutida meter, så får vi, att kyrkans längd utgjorde i det närmaste 18 meter, kyrkans bredd $6\frac{1}{2}$ och korets bredd 6 meter.

Ingången till kyrkan, vilken tidigare varit söderifrån, sker genom vapenhuset, som finns under det 1771 uppförda kraftiga och breda tornet. Vapenhuset var inom murarna 6 alnar brett och 6 alnar långt, alltså cirka $3\frac{1}{2}$ brett och $3\frac{1}{2}$ meter långt. Till den ursprungliga kyrkan har alltså så sent som 1771 uppförts detta torn, som var spetsvinkligt med tinnar och fönsterluckor. På taket satt en vindflöjel, som jämte mycket annat är spårlöst försvunnet. Troligen har innan tornets tillkomst klockorna varit upphängda

Södra Åby gamla kyrka.

i en klockstapel i likhet med vad som varit fallet i grannkyrkorna.

Tornet var inte det enda tillbygget till den gamla kyrkan. Ännu senare, nämligen 1808, uppfördes å norra sidan en korsarm, som ofta kallas för nya kyrkan. Detta nybygge var uppfört av sten men taket bestod av välvda bräder. I nya kyrkan finns 3 par fönster och i gamla kyrkan 4 par åt södra sidan och 3 par åt norra sidan. Tornet och korsarmens tak är beklädda med röd tegel och gamla kyrkan och koret voro täckta med bly, som ofta förr användes till taktäckning av kyrkor.

Men låt oss nu gå in i kyrkan. Vi öppna den tunga kyrkodörren och går in i det mörka vapenhuset. Intill själva kyrkan finns två halvdörrar, vars övre hälfter höllos öppna, då det ringdes till gudstjänst, för att ljuset inifrån kyrkan skulle kunna komma in i vapenhuset. Gamla kyrkan bestod av romanska valv av sten medan som sagt nya kyrkan hade välvit tak av bräder. Kyrkostolarna, eller som vi nu säger kyrkobänkarna var av eke och vi räknar antalet till 12 på manssidan och 14 på kvinnosidan. På kyrkans västra och norra sida fanns en läktare, som rymde ungefär 30 personer. Vi går fram och kommer till korsarmen, som vi mäter upp och finner vara 16 alnar långt och 9 alnar brett, d.v.s. cirka 10 respektive 5 ½ meter. Korsarmen var alltså av ganska betydlig storlek i förhållande till själva kyrkokroppen. Det framgår ju också av det, att vi finner här i den s.k. nya kyrkan 10 kyrkobänkar för män och lika många för kvinnor.

Det som fångar vår uppmärksamhet är de många kransar och kronor, som är upphängda å väggarna intill "fruntimmersbänkarna". Dessa kransar och kronor är dels ritade och dels gjorda av artificiella blommor och är uppsatta av släkt och vänner till minne av någon anhörig.

Låt oss gå närmare och betrakta predikstolen, vilken i stort sett bevarats till våra dagar och utgör en av nuvarande kyrkans främsta klenoder. Predikstolen hade i gamla kyrkan en baldakin av trä, en s.k. himmel med änglahuvuden. Predikstolsuppgången bestod av två sidor och särskild dörr till trappan upp till predikstolen. På västra sidan om predikstolsdörren var skulpterad på samma sätt som övriga skulpturer på predikstolen en bild av Moses med de två stentavlorna, å vilka de tio buden var angivna. På högra sidan var skulpterad en bild av Johannes med ett lamm på armen och en bok i handen. Dessa figurer var alltså skulpturer. Å själva predikstolsdörren var det däremot målat. I övre spegeln fanns en bild av Jungfru Maria med Kristusbarnet och i den nedre kvinnan med ett kors i ena handen och en bägare i andra, över vilket står det latinska ordet *Fides*, som betyder Tro. Predikstolskorgen bestod i den gamla kyrkan av sex sidor, vilket alltså de sex skulpterade apostlafiguerna antyder om, men den sjätte sidan, som stod vid figuren av aposteln Paulus och återgivande Jesu uppståndelse, är numera försvunnen. Pastor Aspegren skriver i sin kyrkoberskrivning att inskriften å den sjätte tavlan var alldeles utnött. Innan vi betraktar de återstående fem predikstols-sidorna och deras latinska inskrifter kan vi erinra oss vad det stod över den försvunna predikstolsdörren, nämligen: *Beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud*, vilket betyder: "Saliga äro de som höra Guds ord och bevara det."

Från höger räknat utgör de skulpterade figurerna:

S. BARTOLOMEVS. Den första tavlan återger skapelsen, hur Gud har skapat Adam och Eva, djuren och blommorna. Under den första tavlan står det nu: *OMNIA MIRIEICE DEU OMNIPOTENS CREAT ORBIS EX NIHILO: IDEO GLORIFICANDA EI*. Kyrkobe-

skrivningen från 1830 har merificie Deus i stället för mirieice Deu. Den sistnämnda ordalydelsen som tillkommit vid en senare renovering är helt felaktig. Man kan fortfarande under färgen se den rätta ordalydelsen. Den latinska inskriften betyder: Den allsmäktige Guden skapar på ett förtjänstfullt sätt världen av intet; därför prisar de honom.

Därefter följer å predikstolskorgen S. PETREVS. Den andra tavlan föreställer syndafallet, hur Eva frestar Adam med äpplet ävensom bortdrivandet ur Edens lustgård. Inskriften i dag lyder: NEQVE ADAMVS DECEPTU SED MULIER DECEPTA LEGEM MIGRAVIT. 1 Tim. 2:14. Orden betyder enligt den nya bibelöversättningen: "Adam blev icke bedragen, men kvinnan blev svårt bedragen och förleddes till överträdelse". Så har där emellertid inte tidigare stått. Hela den latinska inskriften på andra tavlan är senare tillkommen, vilket även framgår av hänvisningen till 1 Tim. 2:14. Sådana bibelhänvisningar förekommer inte i de övriga fälten. Den tidigare inskriften var: JOEMINA DE VETITA CUM CARPERET ARBORE MALUM PER MALUM NOBIS INTULIT OMNE MALUM. Denna tidigare inskrift hade varit mycket bättre. Det är en ordlek med malum, vilket betyder både äpple och något ont. Översättningen torde vara: Genom överträdelse av förbudet att plocka äpplet från trädet har genom detta äpple allt ont kommit oss till del.

Tredje apostlfiguren är S. MATHIAS och tredje tavlan återger skildringen om syndaflo den. Man ser å tavlan Noa och hans hustru, hans söner och sonhustrur ävensom djurens intågande i arken. Här står följande inskrift: ARCAS SICUT NOE MORTIS DE FLUMINE SERVAT SIC SIBI FIDENTIA SALVAT UBIQVE DESUS. Även denna inskrift är felaktig även om inskriftens innebörd är tydlig.

Ordet arca skall vara arca och Desus skall vara Deus. Den svenska översättningen blir: Liksom Noa räddar sig undan döden från floden, så frälsar Gud överallt genom själva tron.

Fjärde skulpturen föreställer S. SIMON och tavlan återger Jesu födelse i Betlehem. Man ser Josef och Maria och barnet, herdarna, ängelns budskap till herdarna ute på marken och änglaskaran i höjden. Orden som stå under denna tavla är: QVIS PUER? IMANUEL. QUIL FERT? PROMISSA SALUTIS DUCIT AD HUNC PUERUU. QVAE VIA? SOLA FIDES. Här skall quil utbytas mot quid och pueruu mot puerum och då blir ordens betydelse: Vilket är barnet? Immanuel. Vad bringar han? Löftet om frälsning leder till detta barn. På vilken väg? Genom tron allena.

Så har vi kommit till den femte aposteln S. PHILIPPVS och den femte tavlan, som föreställer Jesus och rövarnas korsfästelse. Liksom de övriga tavlorna har skulptören fått med en hel del av människor och av naturen. Här ser man Maria och Johannes, soldater och människohopar. De latinska orden för denna tavla lyder: ASPICE MORTALIS PRO TE DATUR HOSTIA TALIS IN LIGNO MORIENS LIGI DESPENDA SOLRIT.

Det sista ordet skall vara solvit. Och betydelsen blir: Se, du dödlige, hur han för dig utgivit sig som ett slaktoffer på korsets trä och genom sin död löst dig från lagen.

Den sista apostlfiguren, längst till vänster å predikstolen är S. PAVLVS men här saknas, som tidigare framgått, den sjätte tavlan, som återgav uppståndelsen och där inskriptionen var alldeles utnött. Man kan endast beklaga, att inte den sista sidan bevarats. Den gotiska predikstolen var nämligen som regel sexkantig. Predikstolen i kyrkan hör till denna typ och var såsom det var regel med denna typ konstnärligt smyckad med reliefer

föreställande scener ur bibeln. Det gällde inte endast, predikstolskorgens sidor utan även som tidigare framgått, predikstolsuppgångens sidor och dörren in till predikstolstrappan samt den främst av akustiska skäl anbragta baldakinen ("himmelen"). Vi får ju vara tacksamma att så mycket, och det väsentliga, har bevarats av den gamla predikstolen, vars ålder utan tvekan går tillbaka till 1600-talet. Vid en kommande renovering av predikstolen bör givetvis de ganska talrika felen i de latinska inkrifterna rättas till.

Vi har uppehållit oss ganska länge vid predikstolen, dels för att skildra den, hur den en gång såg ut i den gamla kyrkan, och dels, därför att den bevarats i huvudsak över till den nuvarande kyrkan, förklara bildhuggeriernas och de latinska textordens betydelse, vilket, som jag hoppas, kan vara till glädje och uppbyggelse för den som har fädernas kyrka kär.

Förutom predikstolen är altaret och dopfunten de viktigaste platserna i kyrkan, eftersom de är platserna för ordets förkunnande och sakramentens förvaltande. Predikstolen och altaret är från 1600-talet och dopfunten från 1100-talet. Det är synnerligen tacknämligt att dessa den gamla kyrkans främsta dyrbarheter bevarats intill denna tid. Predikstolen har ju bevarats till en del, dock den förnämsta, nämligen altarkorgen. Altartavlan har i ogravet skick och dopfunten likaså fått sin plats i nuvarande kyrkan. Altartavlan är ett typiskt verk av barock med sex pelare, tre på vardera sidan om den större nedre spegeln och sina utskjutande flyglar. Om vi betraktar altartavlan uppifrån och ned ser vi först en trekantig del som ett litet tak över altaruppsatsen. Kanske denna triangelformade del vill symbolisera treeningheten i Gudomen. Därunder finns den mindre spegeln på altartavlan. Denna mindre tavla

återger Kristi uppståndelse. Bilden är liksom den större nedre bilden inramad av en guldbård, som avgränsar den från det övriga. Intill bilden av Kristi uppståndelse finns två skulpturer, vilka troligen skall föreställa de två änglarna vid Jesu öppnade grav. Man fäster sig vid det orginella att den ena ängeln har svart mustasch medan den andra saknar det. På den övre delen av altaret finns därjämte fyra figurer, symboliserande de fyra evangelisterna. Om man står framför altaruppsatsen och räknar med att de fyra evangelisterna är återgivna i rätt ordning skulle det från vänster räknat vara Matteus, Markus, Lukas och Johannes. Av dessa är ytterfigurerna, Matteus och Johannes, de intressantaste. Matteus synes undervisa en yngling i skrifterna och Johannes har liksom Matteus en bok i handen. Under den övre delen av altartavlan står inskriften: Ähra ware Gudh i högdene. Så ser vi på den nedre, större delen av altaruppsatsen. De två likartade, utskjutande flyglarna är rikt skulpterade med blad och blommor och i båda sitter alldeles intill var sin pelare ett svartkrulligt änglahuvud, som omgives av ett halvcirkligt dekorerat band. Av de sex pelarna, tre på vardera sidan av större spegeln är den mittersta pelaren dekorerad med var sin bevingad ängel på pelarens övre del på skiljelinjen mellan övre och nedre altardelen. Samtliga sex pelare har var sin likartad ängel i nedre delen och under kolonnernas avslutning finns därjämte vid varje pelare lejonhuvuden. Så uppmärksammar vi själva altartavlan, den nedre spegeln. Denna återger den välkända avbildningen av Leonardo da Vincis Nattvarden. Detta motiv fanns förr såväl i Hemmesdynge kyrka som i Östra Torps och Lilla Isie gamla medeltidskyrkor, som revos under 1800-talet. Själva spegeln i Lilla Isie altartavla har dock bevarats och hänger vid sidan av predikstolen i nya kyrkan, som

byggdes 1858. För att återgå till altaruppsatsen i Södra Åby kyrka, så är tavlan med instiftandet av nattvarden i högtidssalen i Jerusalem mycket vacker. Även om motivet är detsamma som Lionardo da Vincis berömda Nattvarden, så är den dock helt olik denna. S. Åby kyrkas nattvardstavla återger Kristus med gloria. Lärjungarna sitter runt bordet även om de flesta sitter vid samma sida som Kristus. Man fäster sig vid de proportionella linjerna på golvet och i taket, liksom tronhimlen, ljuskronan och fönstren, troligen hämtade från konstnärens erfarenhetsvärld. Vid altartavlans övre del sitter två bevingade änglar, en på vardera sida. Under altartavlan står i gudskrift: "Wälsignelsens kalk Then vi Välsigne är icke han Christi blods delactighet? Thet brödet som vi bryte är icke thet Christi Lekamens delactighet? 1 Corin: 10.16.

I den gamla kyrkan fanns vid sidan om altaret en trätavla på muren. Tavlan var uppdelad i smärre speglar. Den ena spegeln återgav orden: "Kommen till mig i alle som arbeten och ären betungade och jag vill vederqvicka Eder. Matth. 11". I en annan: "Gud misskunna dig över mig syndare. Luk. 18". I den tredje: "Var vid godt mod min Son dina synder förlåtas dig. Math. 9". I den fjärde: "M Canutus H. HIN: Episcopus Lundensi. I den femte: "M Michael Arenhil Nomar Vib: Manh: Praepos". och i den sjätte och sista: "Dr Johannes Johannis Hemming. et Åbyen Pastor" De tre sista namnen anger vem som var biskop i stiftet, prost i kontraktet och kyrkoherde i pastoratet. Av detta framgår att tavlan var från 1600-talets senare hälft.

Då såväl predikstolen liksom altaruppsatsen beräknas ha tillkommit under 1600-talet, och präglad av barockens smak, vilket framgår av figurernas frodiga utseende, blir man kanske förvånad över att medan predikstolen har latinska inskrifter, så har

altaruppsatsen svenska inskrifter. Det troliga är att altaruppsatsen även haft latinska citat men troligast är att inskrifterna varit på danska och att dessa efter Roskildefreden, då Skåne blev svenskt, utbyttes mot svenska och i enlighet med Gustav Vasas bibel.

Dopfunten, kungavapnet och övriga inventarier kommer att beskrivas längre fram.

Gud, du av inga skiffen vet
Av ingen tidens skranka.
Du är och blir i evighet,
Högt över mänskotanka.
Den svindlar, då den vågar sig
På djupet till att fatta dig
Som var, som är och bliver.

Och vad du var du evigt är
Och vad du är du bliver.
För dig ej tiden åldrar bär,
Ej rymden gränser skriver.
Av ingen du ditt ursprung har,
Du alla väsens Gud och Far,
Du är, allt annat varder.

ETT GÅVOBREV FRÅN 1478

Den gamla medeltida kyrkan hade genomgått många skiftande öden under seklernas gång. Under dess valv hade den katolska mässan förrättats på latin och rökelse från de svängande rökelsekaren hade stigit upp från altaret. Reformationen bröt in med annan gudstjänstordning och med predikan på modersmålet, danskan. Kyrkan hade varit med om den danska tiden, varom Christian IV:s kungavapen på altaruppsatsens baksida erinrar. Efter freden i Roskilde 1658 fick församlingarna nya herrar, svenskar, och till påminnelse om detta uppsattes riksvapnet med Karl XI:s namnchiffer och årtalet 1689. Efter latinet och danskan skulle mässan förrättas på svenska och trots mycket motstånd måste församlingarna underordna sig svensk kyrkolag. Mycket av kyrkans inventarier är från den danska tiden såsom altaruppsatsen, predikstolen, dopfunten, det danska kungavapnet, storklockan, som blev omgjuten år 1600 med den danska inskriften. Arvet från den danska tiden är också levande i den dialekt, som den skånska utgör, särpräglad och helt olik övriga svenska dialekter.

Disponent Birger Persson har tillställt mig ett utdrag ur *Diplomatarium Dioecesis Lundensis* (Lunds Ärkestifts Urkundsbok), vilket utdrag är ett gåvobrev, varigenom väpnaren Anders Galen skänker till S:t Georgii altare i det nya kapellet i Lunds domkyrka en gård i Södra Åby med villkor att prästen vid altaret varje fredag framför detta skall hålla eller låta hålla en mässa "de quinque vulneribus" Jesu Christi.

Genom detta gåvobrev får vi en inblick i språket vid medeltidens slut ävensom på vad sätt många egendomar kom i dom-

kyrkans ägo. Donatorn, Anders Galen, tillhörde näst efter Hwide-ätten en av Danmarks främsta släkter. Till Hwide-Galenätten hörde tre ärkebiskopar: Jacob Erlandsson 1257—1267, Erlands Erlandsson 1269 och Peder Erlandsson 1336—1349. År 1325 var en Tuve Galen skatteindrivare i Skåne. Han bodde på Tures ö, den lilla holmen i nuvarande Havgårdssjön och hans borg raserades av drottning Margareta. Hans son, Anders Galen var bekant för sina stora donationer till domkyrkan. För att gåvobrevets innehåll bättre skall förstås har det även översatts till klartext.

Alle men, som thette breff see eller höre læses, helser iack Andhers Galen a wapnn ewindelighe met wor herre. Gör iack widherlicht och well beradh hwgh, gud till loff, jomffrw Marie och alt hemmerigis herskapp till hedher och ære ffor myn och myne foreldres sieles salighet och alle cristne siele till roo och liise haffuer vntt, affhendh, skött och giffuet och nw met thette mitt opne breff vnner, affhendher, sködher och giffuer ffraa megh och myne arffuinge ind till sancti Georgii altare i Lunde domckyrkie i thet ny capelle, som kalles Swene altare, en myn gard i AAby söndre i Wemundehogs heret liggende, som nw lepp Att-hessön vppa boer och giffuer till arlicht landgille en löde marc redhe peninge, geffue och genghe j Skkane, met alle for:ne gardz retthe tilligelse, som nw tilliger och aff arelde tilleghet hauffer, agher, æng, skow, marck, fiskewatn, fægng, watt och thywrt, innen alle marckeskell och vdhen, met hwat naffn thet helst neff-nis kan, inchtet vnner thaget, till ewindelig eye eyeskolende, ffor en ewigh messe de quinque wlneribus Iesu Christi, som presthen, ther for:ne sancti Georgii altare haffuer, skall arlige holde eller holde ladhe hwar fredag om aarett till ewig thiid, met saadane skeel, forordh och wilkor, som herefter fölher, afh iack skall

selff nydhe och beholde for:ne gard i myn liiffs thiid och giffue ther aff presthen till for:ne altare en löde marc redhe peninge hwart aar till twenne thidher, halff pm pasken och halff om Micheskmosse, ffor for:ne messæ, och förste gue will, ath iack affledhen wordher, tha skall for:ne gard quitt och frii met alle sin tilligilse, som forescreffuit staar och han tha finnes, komme till for:ne sancti Georgii altare vdhen hwar mantz hinder eller gensiekse her emod i noghre madhe, och ther effther skall inghen annen macht for:ne gardh i wære och forswar haffue vdhen the som forstannere ære till for:ne altare, the skole haffue macht vdii och aff setthe i for:ne gard hwer them teckes och thet saa fly, at for:ne gard bliffuer wett godh bygning och welmacht, och skole forstannere till for:ne altare vpbære all renthe aff for:ne gard och giffue ther aff presthen till for:ne altare hwart aar en löde marc redhe peninge ffor for:ne messæ och fly thet saa, ath for:ne messæ wordher holden, som forescreffuit staar, som the wele for gud antsware.

Jtem henger thet saa, thet gud forbywde, ath presthen, som for:ne altare haffuer, forsømmer eller forsömme ladher for:ne messæ, saa at hun ey hwar fredag holdes, tha giffuer iack nw met thette mitt opne breff myne arffuinge fulle macht then gutz thienisthe ath skyckie en anner stedz och vppeholde, saa ath hun inghen fredagh forsømmes, som thet for then altsommecktugeste gud antsware wele, vehen thet saa wordher, at sywgdome eller annet skelight ock laglicht forfalleller annen merckelig saag thagher hanum thet aff, ath han ey kan holde eller holde ladhe for:ne messæl saa ath hun ingelunde forsømmes, at hun io holdes en thiid hwar vge. Jvem wordher thet saa, ath nogher annen will holde eller holde lade messæ ffor for:ne altare paa then dagh, som for:ne messæ skall holdes vppa, tha skall presthen, som for:ne

dagh, som for:ne messæ skall holdes vppa, tha skall presthen, som for:ne altare haffuer, holde eller holde ladee for:ne messæ de quinque wlneribus Iesu Christi, saa ath hun ingelunde skall forsømmes for then annen messæ eller arthiid, som wordher holden then samme dag for for:ne altare.

Jtem skeer thet saa, thet gud forbywde, at for:ne gard eller noghet aff hans retthe tilliggilse wordher for:ne sancti Georgii altare affwndhet met landzlow, kyrckie rett eller nogher andher rettee gang, tha beplichter iack mich ock myne arffuinge ffor:ne sancti Georgii altare saa god en gard aff renthe och beleyelighet ighen ath werdherlegghe innen sex vgher dagh ther nest efftherkommende till ath vppeholde for:ne messæ och gutz thienisthe met, som fore schreffuit staar. Och kennis iack megh och myne arffuinge inghen rettheighet eller eyedom at haffue J for:ne gard andherledes en som foreschreffuit stanner effther thenne dagh. Till ythermere wisse och bedre forwaring, ath thette saa vbrödelige holdes skall, som foreschreffuit staar, henger iack mitt incegle nedhen fore thette mitt opne breff, ther till bedene erlige och welbyrdige men, som ære mesther Jens Agesson, domprovest i Lund, her lepp Bing, mesther Iohan Skaldre, canice samme stedz, Andhers Robertzon, Tve Bagge och Hagentorn, wepnere, ath the henghe therres incegle her nedhen fore hoss mitt till witesbyrdh.

Datum Lundis anno mcdlxxnono die Ascensionis domini.
Klartext

Alla män som detta brev ser, eller höres läsas, hälsar jag Anders Galen, riddare evinnerligen med vår Herre. Jag gör vederligt med detta mitt öppna brev, att jag med min fria, goda vilja och med väl bevarat förstånd, Gud till lov, jungfru Maria och

alla himmelrikets herrskap till heder och ära, för min och mina föräldrars själar salighet och alla kristna själar till ro och lisa har unt, avhänt, skött¹⁾) och givet och nu med detta öppna brev unnar, avhänder och sköder samt giver från mig och mina arvingar till Sankt Georgii altare i Lunds domkyrka i det nya kapell, som kallas Swene altare, en min gård i Södra Åby i Vemmenhög's härad, som bebos av Jeppa Atteson och som årligt landagille²⁾) giver en lödig mark i reda penningar, givna och gångbara i Skåne, med alla förutnämnda gårds rätta arealer som den nu ligger och från Arilds tid³⁾), tillhört, med åker, äng, skog, mark, fiskevatten, fägång⁴⁾), vått och torrt inom alla de 4 markskälen och utan⁵⁾) med vad namn det än kan nämnas, intet undantaget, till evinnerligt ägande, för en evig mäsä, som prästen till förutnämnda Sankt Georgii altare (skall läsa). Han skall årligen hålla eller låta hålla denna mäsä var fredag under året till evig tid, med sådana skäl, förutsättningar och villkor, som härefter följer: att jag själv skall nyttja och behålla förutnämnda gård i min livstid och att giva till prästen till förutnämnda altare en lödig mark i reda pengar, hälften om påsken och hälften om Mickæli mäsä som ersättning för förutnämnda altare och när Gud så vill att jag avlider, då skall förutnämnda gård kvitt och fritt med alla ägor som föreskrivet står och som den då kan finnas, lämnas till Sankt Georgii altare utan någon mans hinder eller motsägelse på något som helst sätt och därefter skall ingen annan makt förutnämnda gård värja och försvara utom de som äro föreståndare för Sankt Georgii altare. De skola också hava makt att avsätta i förut-

1) Skött (av Sköde) innebar att säljaren (eller givaren) av jord eller egendom lade en handfull jord i köparens (gåvomottagarens) sköte.

2) Landgille=arrendeavgift.

3) "från Arilds tid"= så långt tillbaka som förfäderna minnes.

5) udhen=mark, som ligger långt från de övriga åkrarna.

nämnda gård så mycket, att gården blir vid goda byggnader och vid välmakt och föreståndaren till förutnämnda altare skall uppbära all ränta av gården och giva till prästen vart år en lödig mark i reda pengar för mässan och se till att mässan hålles enligt föreskriften och som de vilja inför Gud ansvara.

Händer det så, vilket Gud förbjude, att prästen som förrättar altartjänsten försummar eller låter försumma mässan så att den icke hålles varje fredag, så giver jag nu med detta öppna brev mina arvingar fullmakt att hålla Gudstjänsten på annat ställe, så att den ingen fredag försummas, som de för den allsmäktige Guden vill ansvara. Om det av sjukdom eller annat skäligt förfall eller annan märklig händelse förhindrar honom (att hålla mässan) eller att låta annan hålla den på fredagen, så skall han i en annan dag i den kommande veckan hålla eller låta hålla mässan, så att den ingalunda försummas, att hon hålles ett tillfälle varje vecka.

Och skulle det vara så, att någon annan vill hålla eller låta hålla mässa framför det altaret som förut nämnts, så skall prästen hålla eller låta hålla mässa "de quinque vlnneribus" Jesu Christi, så att mässan icke försummas för annan mässa, eller årtid, som hålles samma dag på förutnämnda altare.

Om det så sker, vilket Gud förbjude, att förutnämnda gård eller något av gårdens arealer fråntages Sankt Georgii altare enligt lag, kyrkorätt eller annan rättgång, så förpliktar jag mig och mina arvingar att till detta altare giva en lika god gård med samma ränta och läglighet inom sex veckor härefter till att uppehålla mässa och Gudstjänst med, som ovan föreskrivits.

Och känner varken jag eller mina arvingar ingen rättighet till förutnämnda gård än som föreskrivit är efter denna dag.

Till yttermera visso och bättre förvisning om att allt skall hållas som föreskrivet är, hänger jag mitt sigill nedan för detta öppna brev och har bett ärlige och välbördiga män, vilka äro Mäster Jöns Åkesson, domprost i Lund, Herr Jeppa Bing, Mäster Johan Skaldre, kannik på samma ställe, Anders Robertsson, Tuve Bagge och Hagentorn, riddare⁶⁾ att de hänga deras sigill här nedan vid sidan (av mitt) till vittnesbörd.

Datum: Lund anno domini 1478 den 28 maj.

Originalet, utskrivet å pergament, med alla sju sigillen är alltjämt bevarat.

I ovanstående har vi sett hur man skrev på medeltiden. Här följer ett exempel vad man sjöng vid samma tid, som gåvobrevet kom till.

In dulci jubilo
sjunger på jorden bo.
All vår hjärtans glädje
Ligger i praesepio
Och skin som solen vida
Matris in gremio.
Alpha es et O,
Alpha es et O.

O Jesu parvule,
Din nåde mig bete,
Trösta mitt hjärta och sinne,
O puer optime,
Låt mig din godhet finna,

6) "a Wapn=av vapen"=riddare — adelsmän.

o Princeps gloriae
Trahe me post te,
Trahe me post te.

O Patris caritas,
O Nati lenitas
Vi vore alle fördärvad
Per nostra crimina,
Så haver han oss förvärvat
Caelorum gaudia.
Eja vore vi där,
Eja vore vi där.

Ubi sunt gaudia
I den helga stad
Där de änglar sjunga.
Nova cantica
Och de klockor klinga
In regis curia.
Eja vore vi där,
Eja vore vi där.

FENOMENET ESTER JÖNSDOTTER — UNDRET I NORRA ÅBY

Aldrig förr eller senare har någon från Södra Åby församling så fångat människornas intressen som Ester Jönsdotter från Norra Åby. Hennes namn var på folkets läppar. Hon besjöngs i

poeternas dikter. Hon kom alla fyra falkulteterna i Lund att intressera sig för hennes upplevelser. Lärda avhandlingar om henne skrevs på svenska, latin och tyska och utkom i många upplagor. Hade hon levat i den katolska kristenheten hade hennes upplevelser kanske haft samma effekt som undret i Lourdes, där även en ung flicka Bernadette Soubirous, inför vilken, såsom katolikerna tro, den heliga jungfrun uppenbarade sig flera gånger, var föremål för folkets stora intresse.

En fältsekreterare vid namn Erik Roland utgav år 1710 en tryckt skrift med titeln "Sannfärdig berättelse, Huru en ung Piga i Skåne, Ester Jöns Dötter Benämnd, uti Nörä Åby, i Södra Åbys Socken, tre Mähl ifrån Malmö, hafwer nu på siunde Åhret lefwat utan den aldraringaste Mat eller Dryck."

I denna skrift skildrar han hur Ester Jönsdotter, såsom hon själf för honom berättat, i januari 1703 hade åhört en predikan, i vilken det talades om de lidande, som en kristen måste utstå. En stor ängslan kom öfver henne, så att hon inte kunde sitta upprätt i bänken utan föll på knä och brast i gråt och ängslan. Dagen efter, på måndagen, följde hon sin husbonde, mjölnaren i Nörä Åby, till Malmö men under färden dit fick hon frossa och svår huvudvärk. Det blåste en kall nordvästlig vind den dagen, och hon var mycket sjuk vid ankomsten till Malmö. Nästa dag, när återresan skulle ske, kunde hon inte gå eller köra vagnen. Hon menade, att en främmande hand släppt ned en isklump av ett äggs storlek på hennes rygg, vilket förorsakade "alteration" i kroppen" och efter detta fick hon avsmak för all slags mat.

Följden härav blev, att hon blev så svag, att hon inte kunde hålla sig uppe på benen. Hon blev lagd på en träbänk i hörnet av stugan och där blev hon liggande öfver ett och ett halvt år.

Hon kunde inte röra sig och led av sveda och värk. Man kan ju förstå att Ester Jönsdotters tillstånd var en stor börda för de närmaste och i synnerhet för hennes föräldrar och därför beslöt dessa, att de skulle rådfråga några kloka gummor, vilket Ester Jönsdotter på det bestämdaste motsatte sig.

Medan föräldrarna försökte att övertala sin dotter inträffade en kväll just vid solnedgången, att Ester fick sin första uppenbarelse. Hon såg ett treårigt eller fyraårigt barn "af anseende som en Guds ängel. Detta barn tröstade henne härligen samt förmanade henne, att hon skulle ännu något litet Herrans kors tåligen bära." Hon avråddes att söka hjälp hos kloka gummor och signerskor. Som ett tecken på Guds välbehag skulle hon innan morgonrodnaden gick upp få tröst och hjälp av Gud och ett synligt bevis på detta skulle vara, att en klart lysande stjärna skulle upplysa hennes rum. Efter detta budskap försvann ängeln och stjärnan visade sig först i taket och sedan uppfyllande hela kammaren med sitt ljus, "ej annorlunda än det varit den klaraste dag."

Under de följande åren visade sig denna stjärna och upplyste kammaren under hela natten fram till solens uppgång. Ingen människa kunde se den utom Ester Jönsdotter. Författaren till skriften "Sannfärdig Berättelse . . ." Erik Roland berättar, att han besökt henne den 4 november 1710 just vid solnedgången och när han skulle rida därifrån, bad hon honom att stanna ytterligare en stund. "Vid pass en halv fimme därefter — enligt hans egna ord — rätt som vi bäst taltes vid, kom den omtalade stjärnan så hastigt som en ljungeld, och stod för henne. Icke kunde jag se stjärnan, men en särdeles alteration och lika som ett bävande kom uppå mig i samma stund, ity jag såg (varandes ännu något litet ljus af aftonrodnaden), huru pigan själv i ett ögonblick altrerade

sig och helt och hållet, så till sägandes, förändrades. Hon lyfte genast upp sina händer till himmelen och fördubblade sin andakt, bedjandes med ganska stort nit, samt lovandes Gud, men strax i detsamma dånade hon åter bort. När jag allt detta såg och märkte samt kände en innerlig och varm rörelse, begynte jag halvt till att förskräckas och tårarna (min Gud vet, att jag inte ljuger) kommo mig i ögonen. Då hon nu åter uppvaknade igen, tillsporde hon mig, om jag intet såg den sköna stjärnan. Jag sade: nej. Ack — sade hon — att I då måtte den kunna se. Men är det dock möjligt — sade hon ännu en gång — att I inte sen henne? Jag svarade åter: nej. Då tog hon på att innerligen bedja, det den Allrahögste måtte öppna mig ögonen att jag dock kunde förnimma hans under och klarligen se, att detta ingen fantasi (vilket ord hon själv brukade) utan att så i sanning vore. Jag kunde mig överallt icke nogsammt förundra, och som det är både farligt att tro och farligt att intet tro, så fattade jag det beslutet att bli in på natten kvar och undersöka saken, så vitt jag kunde. Det gjorde jag ock, ty när det blev nu så mörkt, att jag intet vidare kunde se varken henne eller mig själv (ty ljus läto vi icke komma in, ej heller var någon mer än vi bägge) ville jag försöka, om hon dock kunde så grannt se förmedels denna stjärnas sken, som hon hade sagt. Jag tog fördenskull först min ring av mitt finger, vilken jag tillika med en liten schatullnyckel höll mellan tummen och det främsta fingret i vänstra handen och frågade henne så, vad jag hade i handen. Hon sade mig det, som det var och felade intet. Däruppå tog jag upp en dukat och en halv karolin och höll dem, dukaten i den ena och den halva karolinen i den andra handen, och på min tillspörjan visste hon att säga, att jag i den ena handen hade en röd och i den andra en vit penning — med flera slika prov, som

jag henne då i mörkret föreställde. Och som hon allt detta så väl såg, som hade det varit den klaraste dag, där det dock var den mörkaste kväll, så kunde jag icke annat än tro henne, samt mig här över förundra."

Ängeln som hade visat sig för henne, och stjärnan, som upplyste rummet, där hon låg, var inte de enda undren. Under sina svimningsanfall tyckte hon sig fördd i ett härligt vitt tempel, där hon fick återse sina bortgångna vänner och släktingar, och där Gud själv undervisade henne i bibeln.

Dessa under väckte ett enormt uppseende. Hennes liv och hennes under besjöngs av folkpoeter och visorna hade en strykande åtgång.

Givetvis hade det också väckt uppmärksamhet på kyrkligt håll och församlingens kyrkoherde Johan Johansson (1684—1720) skriver, efter att först ha muntligen inrapporterat fallet för biskop Steuchius, en inlaga till domkapitlet, vilken skrivelse finnes i domkapitlets handlingar. Denna skrivelse insändes tre år före Erik Rolands bok "Sannfärdig Berättelse . . ." lyder på följande sätt:

"Ehuru väl jag för en tid sedan Högvördige Herr Biskopen efterföljande tillfälle själv någorlunda haver refererat, så utkräver dock min skyldighet detsamma Plur. Ven. Consist. ödmjukeligen tillkännagiva, nämligen en piga, benämnd Estred Jönsdotter, uti min församling, Södra Åby, Norra Åby by, sina 25 år, haver nu på 4 ½ års tid legat på sin sjukensäng contract på alle dess lemmar. I begynnelsen av sjukdomen uppkastades och utflöt var dag av hennes mun och näsa en sådan myckenhet blod, som i 2 eller 3 andra människor behövdes. Dock detta är mycket mer förundring värt, att ehuru väl hon uti 3 ½ år aldrig njutit så mycket mat och dryck, som ett litet barn en resa kunde mättas av, så dock är

hon på dess kropp och lemmar så fast att taga på och så trevlig, som hon väl kunde förtära. Hennes naglar på händer och fötter växa icke det ringaste, utan är så mjuka som på ett nyfött barn. Det är ingen dag hon ju över 200 resor faller bort, som vore hon ganska död och kommer sig åter före igen. Aldrig skall man höra något otåligt eller otillbörligt av hennes mun, utan är så väl förnöjd med sin Gud som någon skäl på jorden kan vara. Ja, det som mer är, då vet hon att uppräknat alla söndagsevangelia och på vilken söndag det eller det evangeliet faller, desslikes så många härliga och trösterika skriftens språk och andliga vackra böner i vers befästade, dem hon i bok aldrig haver lärt, icke heller genom andras undervisning haver fattat, utan — som hon själv berättar — Gud lärer henne allt detta, med vilken hon dagligen håller conference. Ingen kommer till henne antingen att trösta henne eller hålla något gudligt samtal med henne, dem hon vet med sådan tröst ingen att bemöta, att de måste ju i högsta måtto förundra sig och giva Gud äran. Och till ett beslut kan jag säkerligen säga: den nådefulle Guden visar uti denna människa ett särdeles prov på sin stora allmakt, och var och en, som henne ser, ser en rätt gudsfruktans och tålmodss spegel."

Några år efter att kyrkoherde Johansson hade skrivit detta brev till domkapitlet blev det tryckt. En ung präst, Petrus Gudhemius, hade efter prästvigning i Lund återvänt till sin hembygd och hade med sig ett rekommendationsbrev till sin biskop, den kände Jesper Svedberg i Skara. Den unge prästen skrev nu en "Berettelse om Pigan Esther Jönsdotter" och beskrivningen tilltalade Jesper Svedberg, att han avtryckte den i sin predikosamling "Gudz Barnas Heliga Sabbats Ro". Med utgångspunkt från bibelordet: "Människan lever icke allenast av bröd utan av vart ord,

som utgår av Guds mun,' framhåller han Ester Jönsdotter som ett exempel på hur hon genom att avstå från all lekamlig föda bevisat sin gudomliga sändning. I sin bok "Gudeliga Dödstanchar, Them en Christen alltid, helst i thessa Dödeliga Krigs- och Pestilens Tider, bör hafwa," som trycktes 1711, återkommer han till undret i Norra Åby. Vid den tiden hade Rolands bok "Sannfärdig Berättelse . . ." utkommit i två eller tre upplagor. Det dröjde nu inte länge förrän även de andra fakulteterna i Lund började intressera sig för fenomenet Ester Jönsdotter. Medicinarna hävdade, att det mera var en medicinsk än teologisk uppgift att utröna undren. Professorn i medicin, Johan Jacob Döbelius, som var stamfader till den i historien kända släkten von Döbeln, sände några medicine studerande till Ester Jönsdotter för att företaga noggranna observationer. Dessa kunde då konstatera, att Ester Jönsdotter, som ständigt låg till sängs, varken kunde röra sig eller intaga föda, vare sig i fast eller flytande form. Det konstaterades, att hennes mage på grund av den långvariga fastan hade så fallit ihop, att man tvärs genom underlivet kunde skönja ryggraden. Fötterna var böjda bakåt och fullkomligt utmärglade. Endast överkroppen, bröst, armar, händer, rygg och huvud hade bevarat sin naturliga form.

Efter att ha konstaterat fakta i fallet Ester Jönsdotter beslöt professorn att för den lärda världen i Europa framlägga undret i Norra Åby. Han gjorde det först i ett brev till en läkare i Lübeck och Döbelius brev blev sedan avtryckt i den kända tidskriften "Nova acta litteraria maris Balthici et Septentrionalis." Två år senare återkom han till fenomenet i en disputation "De vita absque cibo et potu" vilket betyder "Om livet utan mat och dryck."

I denna skrift framhåller han, att födan ger kroppen näring

och att i brist på föda skadar kroppen — och att man av detta tillsynes självklara faktum kan draga den slutsatsen, att man har all anledning att misstro en årslång svältkur. Han indelar i fyra olika åsikter i inställningen till fallet Ester Jönsdotter. Den ena uppfattningen, som helt förnekar möjligheten, den andra att det är bedrägeri, den tredje att det är ett djävulens bländverk och den fjärde åsikten att det verkligen är ett under. Professor Döbelius försöker sig på den omöjliga uppgiften att förklara, att fenomenet har sin naturliga förklaring. Inledningsvis till denna förklaring, framhåller han, att kroppens storlek inte kan mätas efter födoämnenas mängd och att förutsättningen för en god hälsa inte är beroende på matens beskaffenhet. Av detta drar han den slutsatsen, att mat och dryck inte enbart kan vara det enda näringsmedlet för människokroppen. Det allt avgörande för människans hälsa och näring är "den purpurroda ström", blodet alltså, som finns i människan från hennes första andedrag till det sista. Genom blodet bringas näring till kroppens olika celler och det är detta som gör det möjligt att människan kan leva utan mat och dryck under dagar, veckor, månader och till och med år. Det mest talande exemplet är Ester Jönsdotter, vars levnad och upplevelser han därefter relaterar.

Ester Jönsdotters fasta fortsatte fram till 1713, då den alltså hade pågått i tio år. Detta år fick den tredje av fakulteterna i Lund, den juridiska, anledning att taga itu med fallet. Ester Jönsdotter nedkom nämligen med ett barn.

Ester Jönsdotters närmaste visade sig föga benägna till att vårda sjuklingen och enligt hennes förklaring längre fram vid domstolsförhandlingarna led hon av mycket stor vanvård, ända tills en korpral Gumme Bredberg tog hand om henne och vårdade

henne. Men denna uppgift hade som det visade sig sina risker

Samtida berättare beskriver Ester Jönsdotter som en vacker flicka. Enligt ovannämnde Rolands "Sannfärdiga Berättelser . . ." beskriver han henne med "ett behagligt ansikte, ett ganska fromt påseende, bruna ögon och ögonbryn, svartbrunt hår, en vacker näsa, liten mun och röda läppar, är ock röd på kindbenen, vilka hava en övermåttan len och fin hud. Hon har ock vackra små bröst samt vackra, runda armar, på vilka köttet har en livlig färg, och dess händer äro så fina och så subtila, som något förnämt fruntimmer dem någonsin hava kan". Flickan var vacker och korpralen svag och följden blev, att Ester blev gravid, vilket enbart detta på den tiden var en uppseendeväckande händelse för en ogift kvinna. Ester Jönsdotter stog upp från sängen och flydde till Blekinge. Korpralen stannade emellertid kvar och inför prästfrun gav han en förklaring till att Ester Jönsdotter begivit sig från orten. Prästfamiljen tycks inte alls ha ogillat händelsernas vändning och när Ester födde en dotter i september var prästfrun barnets gudmor. Emellertid hade Ester Jönsdotter ställts inför häradsrätten. Hon erkände villigt sitt felsteg men förklarade att korpral Bredberg hade gett henne sitt äktenskapslöfte, vilket denne förklarade sig villig att stå till. Då båda förklarade sig villiga att ingå äktenskap och då intet bedrägligt hade framkommit ansåg ej häradsrätten kunna döma henne, varför ärendet överlämnades till hovrätten, som införskaffade ett utlåtande från den kände läkaren, assessor M. Block. Ur hans lärda betänkande, som utkom i tryck 1714 citerar vi: "Att bemälte Estrid verkligen i några år fastat haver, måste man såsom en rem facti med så många trovärdiga vittnan edeligen besannat pro dato et concessu vedertaga, helst emedan man uti historierna ganska många exempel av slika

fastor befinner dem man icke förneka kan, så framt man icke all fidedem historicam förkasta vill. Men att sådana fastor av de flestom för mirakel och betydande tecken utropade äro, kan jag så mycket mindre bifall giva, som de synas på följande sätt kunna naturligen förklaras."

Den förklaring, som Block framlägger, är helt annan än den som Döbelius framförde. Hans förklaring är den, att försynen ordnat med två medel att underhålla och förnya kroppen, "nämligen den synliga maten, man genom munnen tager, och den osynliga, man genom andedräkten undfår utur luften, uti vilken en besynnerlig livsens spis förborgad ligger, för vilken orsak man beneficium respirationis för en stor Guds hemlighet hålla bör, såsom den till livet så nödvändig är, om icke nödvändigare än den grova maten, som klarligen synes av Esters och fleres fasto, vilka alle utan mat, men icke utan luft leva kunnat.

Emellertid fanns det företeelser, som syntes besvärliga att förklara, såsom att Ester blivit mor till ett välskapt och friskt barn "vilket fenomen, om det icke på samma sätt expliceras kan som det förra, måste jag antingen bekänna min ignorantiam eller är under detta ett säkert bedrägeri."

Även beträffande stjärnans uppträdande i Esters kammare ställde han sig skeptisk. Han menade, att det antingen var en illusion eller också ett bedrägeri. Till sist framhåller han, att korpral Bredberg varit den bästa läkare för Ester Jönsdotter, då det ofta visat sig att äktenskap och havandeskap ofta kurerat kvinnor. "Elliest finner jag ett ibland de märkvärdigaste under Ester sjukdom vara, att Venus, quae sine Cerere et Baccho frigescere dicitur, har av blotta luften kunnat uppfriskas till sådant tidsfördriv."

Doktor Blocks av hovrätten begärda utlåtande väckte stort uppseende och då det befordrades till trycket, försåg censor Libro- rum det med följande ord: "det vore för Publico nyttigt och egent- ligen tjänligt emot dem, som med varjehanda spådomar och van- tro framfara, om detta Betänkande till trycket befordras kunde."

Blocks skrift gjorde även djupt intryck på professor Döbelius, som utgav en ny skrift, en akademisk avhandling om Esters från Norra Åby ängel, stjärna, det vita templet och felstegen eller som den heter "Discursus academicus de Estherae Norre Obyensis An- gelo, Stella, Templo et Deliquiis". Han överger här sin egen i tidi- gare skrifter uttryckta ståndpunkt och ansluter sig till doktor Blocks uppfattning. Till yttermera visso utger han, för att stärka sitt skam- filade vetenskapliga anseende icke blott en latinsk översättning av domstolsförhandlingarna år 1715 utan också påföljande år en ny avhandling om Esters långvariga fasta eller som den heter på latin: "Historia Inediae Diuturnae Estherae." Hans sista tre avhandlingar, i vilka han ansluter sig till doktor Blocks uppfatt- ning blev år 1724 översatta till tyska.

Som vi tidigare framhållit var biskop Jesper Svedberg mycket intresserad av fenomenet Ester Jönsdotter och undret i Norra Åby. Han hade fått uppgifterna framför allt från den västgötske prä- sten Petrus Gudhemius. När biskopen år 1718 besökte Skåne hade även han varit i Norra Åby och besökt den numera gifta Ester och när han sedan gjorde sin uppvaktning för Karl XII, som vid denna tiden vistades i Lund, förekom ett samtal mellan dem båda, vilket Svedberg återger i sin levnadsbeskrivning på följande sätt: "Då sade Hans Majestät: ja, Ester Jönsdotter har låtit göra väl emot sig av ryttaren, som under sköfeln hade rått henne med barn: det var inte vackert. Jag svarade: det var större Guds underverk,

att en sådan människa, som på trettonde året intet Guds lån smakat hade, varken vått eller torrt, vars buk låg intill hennes rygg, kunde avla barn, nära fostret i livet, som växte och vart frodigt fast hon på sjuätte måndaren efter avelsen intet förtärde eller smakade, se, det var, sade jag, större Guds under. Det var dock synd att göra hor, sade Konungen. Jag svarade: Äktenskapet är Guds heliga förordning. När två personer, som råda sig själva, komma överens att äkta varandra, så är det för Gud i ett äktenskap, och hävdandet kommer där till. Men lysningen och prästvigningen är för gott skick skull, en människoordning."

Så försvinner Ester Jönsdotter ur historien. Hennes vidare öden är okända. Man må tänka om hennes fasta och hennes syner vad man vill. Men hennes märkliga levnad fånglade dock under de två första decennierna av 1700-talet människors tankar och har satt sina spår i många lärda mäns utläggningar och skrifter. Genom deras verk är till eftervärlden bevarat fenomenet Ester Jönsdotter — undret i Norra Åby. Bland dessa var även den kände biskopen Jesper Svedberg, vars kända psalm vi till sist vill citera:

Gud låter sina trogna här
Allt gott av nåd erfara,
Och budskap av hans kärlek är
Mång tusen änglars skara
Ty sjunga vi med gott behag:
Guds änglar från vår barndoms dag
Oss följa och bevara.

De lägga sig kring var och en
Som fruktar Herren gärna,

Och deras hjälp är icke sen
Mot dem som ont oss ärna.
Ty sjunga vi med gott behag:
Guds änglar från vår ungdomsdag
För våld och list oss värna.

På vägen de oss föra så,
Att vi vår fot ej stöta,
Men trygga och förnöjda gå
Fast nöd och sorger möta.
Ty sjunga vi med gott behag:
Guds änglar oss till ålderns dar
På hulda armar sköta.

Med vänlig hand, fast icke sedd
De gravens skräck förjaga
Och hålla tröstens kalk beredd
När ångsten gör oss svaga
Ty sjunga vi med gott behag:
Guds änglar oss i dödens dag
Till himmelen ledsaga.

DE FÖRSTA PROTOKOLLEN

Anteckningar ur det första kyrkorådsprotokollet.

Det första kyrkorådssammanträdet som hölls var gemensamt för Hemmesdynge och Södra Åby församlingar och ägde rum i Hemmesdynge prästgård den 7 augusti 1830 och leddes av vice pastorn J. J. Aspegren. Då det kan vara av intresse att studera

vilka ärenden, som kyrkorådet på den tiden sysslade med, skall vi av det då förda protokollet draga fram det väsentligaste.

Sedan pastor Aspegren öppnat "detta kyrkoråds första session" nedkallade han den Högstes nåd och välsignelse och uppmanade ledamöterna att utan mannamån och våld pröva och besluta vad som kunde vara församlingarna till gagn. Kyrkorådet bestod av fyra ledamöter, två från vardera församlingen. Hemmesdynge representerades av Hans Hansson, L Bengtsson och Mårten Andersson och Södra Åby av B. J. Tornblad, den sistnämnde församlingarnas klockare. Samtliga hade utsetts å sockenstämma.

Pastor Aspegren läste upp Kungl. Maj:ts förordning av den 26 juli 1817 och 24 mars 1824 angående sockenstämmor och kyrkoråd ävensom sockenstämmans protokoll av den 12 juli 1818 om kyrkorådsledamöternas plikter och åligganden.

Eftersom fattigvården skulle bli en av kyrkorådets uppgifter behandlades denna sak först. Man beslöt att uppmana åboar och ordningsmän att ha noggrann uppsikt över att de fattige icke som det tidigare försports skall ha anledning till klagomål över bristande matförråd och eldbrand. Detta gällde för båda socknarna, i synnerhet i Södra Åby, där ingen fattigförsörjningsinrättning var införd. Sådan fanns i Hemmesdynge och vid enskiftet hade ett jordstycke, som fattigvården ägde, uttagits till fattighusplats och hage, vilken åboarna i Hemmesdynge utarrenderat till smeden Malmström mot en årlig avgift av 10 riksdaler. Kyrkorådet beslöt nu att denna avgift skulle anslås till en fond för fattigförsörjningen och av pastor förvaltas och redovisas. Dessa medel hade tidigare uppburits av byamännen och samvetsgrant använts dels till eldbrand åt de fattige och dels till underhåll av fattighuset.

Nästa fråga, som kyrkorådet behandlade, var förekomsten av smygkrogarna och det dåliga inflytande dessa hade. Kyrkorådet beslöt att med all nit motarbeta "dessa plantskolor för laster och brott". Byamännen och i synnerhet ålder- och ordningsmän skulle ha den noggrannaste uppmärksamhet på förhållandena och ifall inte någon förbättring förspordes skulle de inrapportera detta till pastor, som då skulle bli i tillfälle att beivra denna sak. De närvarande ledamöterna ansåg att dessa "ohyggliga samlingsställen" numera var ganska litet besökta och trodde att de ganska snart efter denna rävt helt skulle upphöra.

För att inte församlingen skulle betungas med underhållet av fler fattiga än vad som behövdes beslöt kyrkorådet att förverkliga av sockenstämmans den 31 maj 1829 fattade beslut, att den som utan pastors och sockenmännens tillåtelse inhyste någon "vanfrevdig" person skulle böta 6 riksdaler till fattigkassan och den som flyttat in utan lov skulle avvisas.

Som klagomål tid efter annan framförts över tjänstefolkets olydnad och ohövlighet mot husbondefolket beslöt kyrkorådet att sätta en gräns för deras olämpliga uppträdanden, som ansågs lika mycket till skada för dem själva som för deras husbönder. I synnerhet vände man sig mot oseden att utan lov bege sig ut och att stanna längre borta än vad som beviljats. Den vanartige tjänaren skulle genast anmälas till pastorsämbetet för varning och bestraffning.

Så behandlades ungdomens så kallade oskyldiga nöjen och förlustelser med dans, som kyrkorådet tillät med den inskränkning, som kunde befinnas vara av nöden. "Den otillbörlighet, som är rakt stridande mot både Guds och Övehetens bud att om lördagsaftnar samlas till dans och dobbel och förnöta det mesta

av natten i dessa stormande nöjen och således göra sig oskicklig till att väl använda den kommande Sabbatsdagen", skulle kyrkorådet aldrig tillåta. "Kyrkorådet beslöt att förbjuda sådana nöjen i synnerhet under fastlagstider, på böndagarna och de större högtidsdagarna, likaså under de arbetsamma vår- och höstveckorna. Julstugorna tilläts och likaså de så kallade Lagen men högst var fjortonde dag och under uppsikt av ålders- och ordningsmän och skulle sluta kl. 11 om natten. Inga frimåndagar tilläts och inte heller den minsta möjlighet till sådana nöjen de helgdagar, då det varit nattvardsgång i kyrkan.

Slutligen behandlades frågan om biblar och Nya testamenten åt nattvardsbarnen och kyrkorådet beslöt att föreslå sockenstämman att upptaga denna fråga till behandling. Dessa anteckningar från kyrkorådets första protokoll ger oss en god föreställning om hur det var år 1830 och vilken oerhörd skillnad till de frågor, som kyrkoråden i dag arbetar med, vilket nutida kyrkorådsledamöter ha all anledning att vara tacksamma för. Även om vi tycker att de ovan av kyrkorådet vidtagna åtgärderna var djupt osympatiska har vi inte någon anledning att från vår tids synpunkt sätta oss till domare över dem. Intet är lättare än att kritisera gångna tiders förhållanden.

SKOLSTYRELSENS FÖRSTA SAMMANTRÄDE.

Utdrag ur protokollet, hållet vid skolstyrelsernas i Hemmesdynge och Södra Åby socknars sammanträde i Hemmesdynge den 20 december 1842 (enligt föreskrifter som ålagts socknarna i enlighet med den nya skolstadgan skulle varje församling redogöra för skolbeståndet i socknarna).

§ 1. Hemmesdynge socken har ett försvarligt skolehus beläget midt emellan Hemmesdynge och Stora Isie byar, byggt 1827, vari bägge byarnas barn gemensamt undervisas av en examine-rad med beröm godkänd skolemästare, som har i årlig lön 8 tunnor spannmål hälften Råg och hälften Korn, contant 25 R Rgs till torv, som av sockenmännen hemforslas, 8 skill B c i månaden för hvar barn, som undervisas, julmat, som vanligt, samt fritt begagnande af ett Tunmland jord, som ligger omkring huset. 47 barn undervisas här för närvarande med största nit och kraft, och skolstyrelsen anser ingen förändring vid denna skolinrättning för närvarande av nöden . . .

§ 2. Södra Åby socken har 2 skolhus, ett i Södra Åby och ett i Norra Åby. Det förra är byggt år 1841 på sockenmännens egen bekostnad, tillräckligt rymligt. Härstädes är även vederbörligen examinerad skolemästare antagen, som har i årlig lön 8 tunnor säd, hälften råg och hälften korn samt dessutom 4 skilling Banco i månaden för vart barn som undervisas, 17 Rs Rgs till torv, som av byemännen hemforslas, julmat samt fritt begagnande av en vid huset belägen plats av omkring 4 kappelands rymd. Här undervisas 43 barn och även här anser skolstyrelsen de för undervisningen vidtagna åtgärderna vara för undervisningen tillräckliga.

Skolhuset i Norra Åby byggdes år 1839 på byens egen bekostnad. Skolelönen utgörs för närvarande av 6 tunnor säd, hälften Råg och hälften Korn, 16 R Rgs till torv, som kostnadsfritt hemforslas, samt 6 tunnor råg om året för vart åbobarn och 32 R Bco årligen för vart husmansbarn, som undervisas, julmat och fritt begagnande av en vid huset belägen hage av omkring $\frac{1}{2}$ tunnlands rymd. En vederbörligen examinerad och driftig skolemästare är även här antagen, som sköter sin tjänst till allas fulla belåtenhet.

Omkring 30 barn undervisas här och anser skolstyrelsen även de här för undervisningen vidtagna åtgärder var för närvarande fullt ädamålsenliga.

Johan Hindbeck

Sockennämndens första sammanträde 1844.

§ 1. S. D närvarande samtliga: ordförande och ledamöter.

§ 2. Beslöts att sockennämndens ledamöter sammanträder, varannan gång i Södra Åby och varannan gång i Norra Åby skolkhus.

§ 3. Som inga fattighus förefinnas i socknen, rådgjordes här om, och träffades den överenskommelsen att inga nya fattighus för närvarande byggas, utan vill vardera byen härbärga sina fattiga tills vidare såsom hitintills och som Norra Åby byemän i sommar ämna uppföra en liten byggnad till boningsställe för soldatänkan Karna Löf, så åtager sig Södra Åby sockenmännen att ombesörja boningsplats för blinda pigan Hanna Nilsson, då hon en gång kommer i behov därav.

§ 4. Emedan ingen brunn är över vägen vid Hans Mårtens, varigenom överfarten över vägen är högst besvärlig om vintertiden, synnerligast vid islossningen, beslöts enhälligt, att en ny brunn av sten flinta upplägges innevarande sommar. Församlingen skulle vidare höras härom vid allmän sockenstämma, som i morgon kommer att utlysas och ansågs enhälligt billigt att kostnaden härför bestreds av bägge byarna gemensamt.

Då inget vidare var att anmäla avslutades detta sammanträde, intygas av Södra Åby som ovan Johan Hindbeck, Hans Nilsson, Magnus Larsson, Pehr Bertilsson, Hans Mårtensson, Lars Mårtensson, Anders Nilsson.

Ovanstående sammanträden i kyrkoråd, skolstyrelse och

sockennämnd har återgivits ordagrant efter protokollen, enär dessa är historiska ur den synpunkten, att de är de första sammanträdena, som anger, att en ny tid randas. Tidigare hade alla byns angelägenheter behandlats på bystämma eller sockenstämma. Förutom kyrkovärdarna från tidig medeltid, då socknarna tillkommo, och som hade att tillsammans med prästen besörja och kontrollera skötseln av kyrkan och dess tillgångar, tillkom under senare medeltid sexmännen, som samverkade med kyrkovärdarna och handlade å socknens vägnar. Sockenens förvaltningsorganisatoriska ram kom genom en lag 1650, som meddelades bestämmelser om sockenstämmornas sammankallande.

Med det nya statskicket 1809—10 vaknade intresset för utvecklingen av sockenförvaltningen. 1817 utfärdades förordningen om sockenstämmor och kyrkoråd. 1842 kom skolstadgan. 1843 utfärdades förordningar om sockenstämmor i riket, om kyrkoråd och sockennämnder å landet.

1862 tillkom de kungliga förordningarna om kyrkostämma, kyrkoråd och skolråd. 1800-talets början och mitt var en förändringarnas och utvecklingens tid av samma mått som 1900-talets mitt har varit det för skolan och socialvården. Om vi ej tänker på den föregående utvecklingen kan vi ej förstå det samhälle, som vi i dag lever i. Såväl kommunen som dess förvaltningsorgan har haft sina föregångare, ur vilka de sedan själva har framkommit.

O Gud, vår hjälp i gångna år,
Vår framtids hopp och frid,
Vårt värn, när storm kring jorden går,
Vårt hem för evig tid.

I hägnet av din tro din här
Kring dig du samlat har
Din arm mot ondskans makter är
Vårt fäste och försvar.

Fort skyndar tiden som en ström
Och sköljer alla bort.
Vår levnad liknar mest en dröm,
Förgäten inom kort.

O Gud, vår hjälp i gångna år,
Vår framtids hopp och frid,
Du är och blir, när allt förgår
Vårt hem för evig tid.

DEN SNART 100-ÅRIGA KYRKAN.

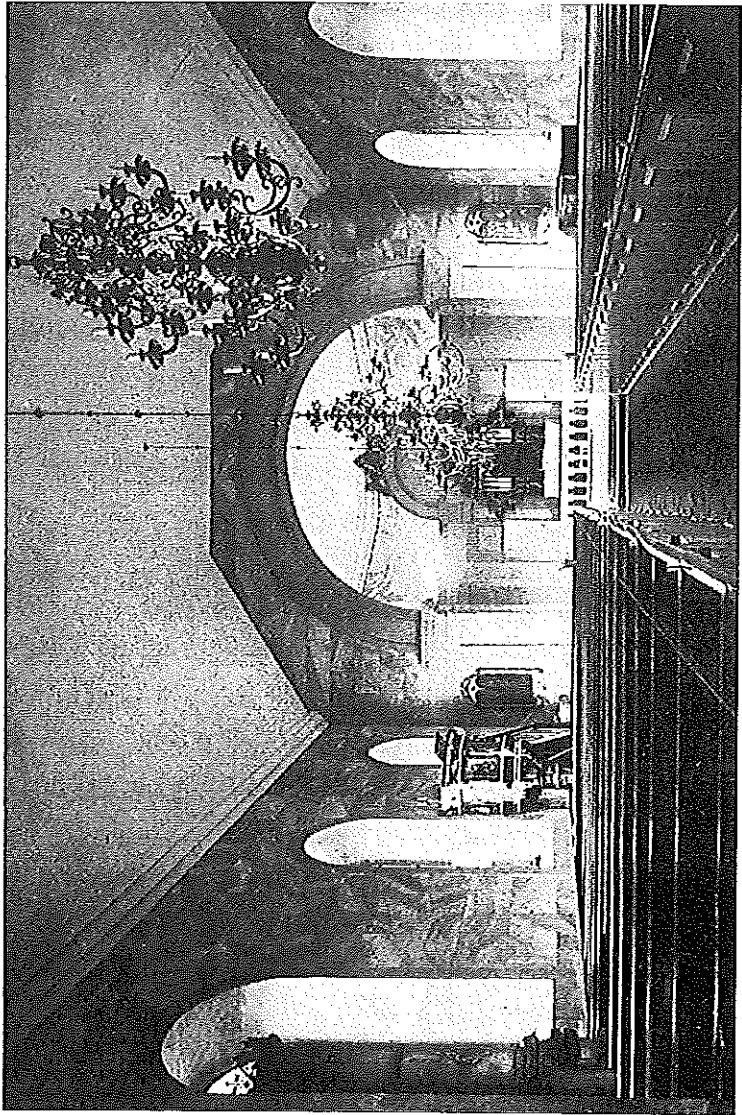
Med tanke på allt vad prosten Johan Hindbeck utfört såsom byggande av nytt valv och torn till Hemmesdyng kyrka, anläggande av kyrkogård där, uppbyggande av ny prästgård och byggnader därtill samt byggande av skolor m.m. är man inte förvånad att frågan om byggande av ny kyrka togs upp under hans tid.

Vid ett sammanträde i Södra Åby skolhus den 29 augusti 1863 överlade kyrkorådet angående uppförandet av en ny kyrka i stället för den gamla, som med hänsyn till den ständigt stigande folkökningen blivit alldeles för trång. Vid detta tillfälle förevisades en ritning uppgjord av en byggmästare eller "murmästare" Nils-son i Svedala jämte ett kostnadsförslag på 20.028 Riksdaler, 40 öre i Riksmünt. Kyrkorådet godkände den uppgjorda ritningen och beslöt, under förutsättning av kyrkostämmans godkännande, att den skulle sändas till vederbörande myndigheter för gransk-

ning och förbättring i de avsnitt, som kunde anses nödvändiga. Man framhöll, att särskilt tornet borde vara högre.

Under förutsättning att ritningen godkändes, ansåg kyrkorådet det vara förmånligast, att församlingen lämnades rätt till att själva ackordera med pålitliga hantverkare och således undvika entreprenadauktion, vilket, enligt kyrkorådets åsikt, inte hade församlingens förtroende, enär arbeten, utlysta på detta sätt, visat sig vara mindre varaktiga. Då kyrkans behållning endast var 11.863 Riksdaler 17 öre och inga "äckor" (körslor och dylikt) var upptagna i kostnadsförslaget, ansåg kyrkorådet, att byggandet av den nya kyrkan kunde påbörjas påföljande år, om församlingen under tiden kunde träffa överenskommelse om hur äckorna skulle fördelas. Protokollet undertecknades av Johan Hindbeck samt kyrkorådsledamöterna Hans Mårtensson, Mårten Olsson, Pehr Jönsson, Anders Nilsson, Jöns Hansson, Per Bertilsson och Pehr Mattsson. Omedelbart efter kyrkorådets sammanträde hölls kyrkostämman med Södra Åby församling, vilkens stämman även hölls i skolhuset. Vid kyrkostämman redogjordes för samma skäl, varför en ny kyrka borde byggas, nämligen att kyrkan är alltför trång på grund av den tillväxande befolkningen och därjämte så mörk, att äldre människor under mulna dagar och under vintern hade svårt att se och läsa i sina psalm- och evangelieböcker. Sedan frågan diskuterats kom man fram till det beslutet "att antingen kyrkokassan får tillväxa under någon tid eller i lyckligaste fall om församlingen under tiden sins emellan godvilligt överenskommer att göra alla erforderliga äckor utan betalning."

Det skulle emellertid dröja fem år innan frågan åter skulle behandlas. Under tiden hade Kungl. Maj:t den 21 april 1865 godkänt byggnadsritningen. Församlingen hade även fått en ny kyr-

Kyrkans inre på 1800-talet.

koherde efter prosten Johan Hindbeck, som avlidit efter ett slag-
anfall på predikstolen den 22 mars 1867. Efterträdaren, Chris-
tian Heideman, tillträdde sitt ämbete den 1 maj 1869 men hade
förordnats till vice pastor i församlingen några veckor efter pros-
ten Hindbecks död. Om Christian Heideman kommer att be-
rättas i samband med de övriga församlingsherdarna. Han var
emellertid inte den kraftnatur, som föregångaren och hans proto-
koll är mycket sporadiska och ganska slarviga. Vi kan emellertid
ändå få en klar bild av den nya kyrkans tillkomst.

Södra Åby församlings medlemmar kallades till kyrkostämma
i Södra Åby skolhus den 12 oktober 1868 för att besluta dels an-
gående frågan om ny kyrka skulle byggas nu och dels vilka för-
beredande åtgärder som dessförinnan borde vidtagas. I avseende
till det första ärendet beslöts, att entreprenadauktion skulle ut-
lysas och hållas. Skulle emellertid entreprenadsumman vara så
hög, att kyrkan kom i skuld, skulle frågan bordläggas i enlighet
med tidigare fattat beslut. I avseende till den andra frågan beslöts
att den blivande entreprenören skulle noga följa den av Kungl.
Maj:t gillade kyrkobyggnadsritningen och ett av en byggmästare
Strandqvist den 12 september 1868 uppgjort kostnadsförslag. Li-
kaledes hade han att ställa sig till noggran efterrättelse de smärre
förändringar, som den blivande kyrkobyggnadskommittén even-
tuellt hade att komma med. Den gamla kyrkan och tornet samt
södra och östra murarna överlät församlingen till entreprenören,
vilken hade att kostnadsfritt taga ned dem och använda stenen
till den nya kyrkan. Församlingen förbehåller sig tornklockorna,
den gamla predikstolen, det gamla altaret med ljusstakarna, dop-
funten samt diverse tavlor och bilder ävensom kyrkoportarna och
pelarna därinvid.

Entreprenören skulle på egen bekostnad nedtaga kyrkklockorna och hänga upp dem i en särskild stapel på kyrkogården. Han hade vidare att kostnadsfritt taga ned altaret och predikstolen och efter den nya kyrkans byggande åter placera dem där, måla, förgylla och renovera dem. Skulle inte de gamla föremålen godkännas till fortsatt begagnande skulle han göra nytt altare, ny predikstol och dopfont.

Kyrkostämman godkände de av byggmästare Strandqvist i kostnadsförslaget föreslagna materialerna men föreslog, att altarskranket, orgelläktaren och kyrkstolarna, försedda med brädgolv och slutna bänkar, skulle av entreprenören göras efter de ritningar, vilka stämman uppdrog åt snickaremästare Cederberg att utföra. Sedan bestämdes om sättet för entreprenadssummans betalande.

Då det är av stor betydelse att känna till den nya kyrkans tillkomst återges här in extenco såväl det förberedande protokollet av den 12 oktober 1868 och det avgörande protokollet av den 26 januari 1869.

Protokoll å kyrkostämma med Södra Åby församling den 12 oktober 1868.

Södra Åby församling hade blivit till allmän kyrkostämma i dag kallad för att överlägga och besluta uti följande frågor. 1) Huruvida ny kyrkobyggnad inom församlingen nu borde företagas och entreprenadauktion därpå utlysas samt 2) I händelse den tillämnade kyrkobyggnaden kommer att företagas vilka förberedande åtgärder dessförinnan skulle vidtagas.

1) I avseende på första frågan beslutades att entreprenadauktion å ny kyrkobyggnad i Södra Åby borde så fort ske kan utlysas och hållas. Skulle likväl därvid entreprenadsumman icke

nedgå så långt att kyrkobyggnaden utan kyrkans skuldsättning kan företagas bör den uppskjutas intill dess detta kan ske i enlighet med kyrkostämmans beslut av den 18 februari 1865.

Den blivande entreprenören har noga att iakttaga följande:

a) Skall han både i avseende på byggnadsmaterialerna och själva byggnadens utförande noga följa den av Kungl. Maj:t d. 21/4 1865 gillade kyrkobyggnadsritningen samt det av byggmästare Stranqvist den 12 sept. 1868 uppgjorda kostnadsförslaget. Likaledes har han att ställa sig till noggrann efterrättelse de smärre förändringar och anordningar som den blivande kyrkobyggnadskommittén kan komma att vidtaga.

b) Den gamla kyrkan och tornet samt södra och östra kyrkomurarna överlåter församlingen till entreprenören att av honom kostnadsfritt för församlingen nedtagas och vad stenen däruti beträffar, användas till den nya kyrkobyggnaden. Likväl förbehåller församlingen sig tornklockorna, den gamla predikstolen, det gamla altaret med de där på befintliga ljusstakarna, dopfunten samt diverse tavlor och bilder ävensom kyrkoportarna och pelarna invid.

c) Entreprenören skall på egen bekostnad före kyrkobyggnadens början nedtaga klockorna och upphänga dem uti en av honom bekostad och inredd klockstapel å kyrkogården samt sedan det nya kyrktornet med stapeln blivit färdigt däruti upphänga dem. Likaledes åligger det entreprenören att, i händelse den gamla predikstolen, altaret och dopfunten få i den nya kyrkan begagnas nedtaga och återuppsätta desamma samt måla, förgylla och renovera dem. Skulle deras användande icke av vederbörande tillåtas kommer en ny predikstol, altare och dopfont att av entreprenören i kyrkan inrätta.

d) Rivningen av den gamla kyrkan och tornet tager sin början den 1 mars 1869. Den nya kyrkan och tornet skall vara under tak senast den 1 november samma år samt färdiga till begagnande den 1 november 1870.

e) De av byggmästare Strandqvist i kostnadsförslag av den 12 sept. 1868 upptagna byggnadsmaterialerna blevo av stämman i dag antagna och godkända, men ansåg han altarskranket, orgelläktaren och kyrkstolarna, dessa senare försedda med brädgolv samt slutna, böra av entreprenören förfärdigas efter de ritningar, vilka stämman i dag uppdrog åt snickaremästare Cederberg i Södra Åby att utföra.

f) Vid kyrkoarbetets början erhåller entreprenören 2000 Riksdaler av entreprenadsumman. Av återstoden betalas första fjärdedelen då grunden till kyrkan och tornet befinnes vara lagd, andra fjärdedelen då torn och kyrka äro under tak, tredje fjärdedelen då hela arbetet är avsynat och godkänt. Av denna sista fjärdedel skola likväl 2000 Rksd. under sex ansvarsåren mot 6 % årlig ränta av församlingen inestå. För såväl de förskottrade penningarna som för själva kyrkoarbetets fullbordan inom den bestämda tiden och bestämd uti i sex på varandra följande år ställer entreprenören vid klubbslaget vederhäftigen styrkt borgen.

2) I avseende på andra frågan, efter vilka förberedande åtgärder böra vidtagas i händelse den tillämpade kyrkobyggnaden kommer till stånd, fattade stämman följande beslut.

a) Som de tvenne öster och norr om Södra Åby kyrka belägna samt samma kyrka tillhöriga jordar, vilka av husägaren Hans Olsson nr 23 S. Åby innehavas, den ena på livstidsstädja, den andra till midfastan år 1874, behövas för kyrkogårdens utvidgande, så över-

lämnade Hans Olsson dessa båda nämnda jordar åt församlingen mot en mellan församlingen och honom överenskommen avträdes-summa stor ettusenfemhundra Riksdaler att av kyrkokassan honom gälda, nämligen femhundra den 1 maj 1869, femhundra den 1 nov. samma år samt femhundra den 1 maj 1870, då de på kyrkojorden befintliga Hans Olsson tillhöriga byggnaderna, stenen i gården, under husen och i brunnen samt alla å jordarna befintliga träd skola vara av honom undanskaffade. Alla stengården åtfölja jorden. Detta beslut kommer likväl att underställas Konungens Befallningshavande och Högvördiga Biskopsämbetets beprövade och godkännande för att äga gällande kraft.

b) De på kyrkogården befintliga gamla träden komma att på auktion försäljas, sedan entreprenadauktion på kyrkobyggnaden blivit hållen och byggnaden beslutad.

c) Stämman uppdrog åt kyrkans syslsmän att hos Konungens befallningshavande i Malmö anhålla om förordnande för förste lantmätare Georg Gustafsson i Malmö att utstaka gränser för den utvidgade kyrkogården samt den blivande kyrkans läge upp-på densamma.

Som ovan
Chr. Heideman
Jöns Persson.

Jöns Persson Hans Ohlsson

Uppläst i S. Åby kyrka den 18 oktober 1868.

Det avgörande protokollet om Södra Åby kyrkas byggande 1869.

Protokoll hållet å Södra Åby sockens kyrkoråds sammanträde i dess skolhus den 26 januari 1869.

SD närvarande voro utom undertecknad ordförande, kyrkoverdarna Per Nilsson nr 11 Norra Åby och Märten Olsson nr 14,

24 Södra Åby, hemmansägarna Jöns Persson nr 9, 13, Per Bertilsson nr 6, Jöns Hansson nr 26 Södra Åby samt Per Mattson nr 10, Anders Nilsson nr 4 och Hans Mårtensson Norra Åby.

§ 1. På grund av kyrkorådets kungörelse av den 21 dec. sistlidet år — intagen i Konungens Befallningshavades kungörelse för samma år under nr 442 samt tidningarna "Snällposten" och "Malmö Nya Ailehanda" förrättades i dag offentlig auktion för att åt den minstbjudande, om han härtil av kyrkorådet antages, överlåta uppförandet av nytt torn och kyrka i Södra Åby i enlighet med den därför av Kungl. Maj:t den 21 april 1865 stadfästade ritningen. Den ovannämnda kungörelsen och till däruti upptagna föreskrifter tillades nu följande ytterligare bestämmelser och villkor.

§ 2. Den blivande entreprenören skall i avseende på kyrkobyggnadsmaterialerna använda endast fullgoda sådana samt i avseende på byggnadsutförande noga följa av Kungl. Maj:t den 21/4 1865 gillade ritningen sådan den finnes närmare förklarad och bestämd i det av byggmästare Strandqvist av den 12 sept. 1868 uppgjorda kostnadsförslaget. Likaledes har han att ställa sig till noggrann efferrättelse de smärre förändringar och anordningar som kyrkorådet eller en möjligen blivande kyrkobyggnadskommitté kan komma att vidtaga.

§ 3. Den gamla kyrkan och tornet jämte södra och östra kyrkomurarna överlåter församlingen till entreprenören, att av honom kostnadsfritt för församlingen nedtaga och vad stenen däruti beträffar, användas till den nya kyrkobyggnaden. Likväl förbehåller sig församlingen tornklockorna, den gamla predikstolen, det gamla altaret med de därå befintliga ljusstakarna, dopfunten samt diverse tavlor och bilder även som kyrkoportarna och pelarna därinvid.

§ 3. Entreprenören skall på egen bekostnad före kyrkobygg-
nadens början nedtaga tornklockorna och upphänga dem uti i
en av honom bekostad och därtill inredd klockstapel å kyrkogår-
den för att vid förefallande behov användas samt sedan det nya
kyrktornet med den däro inrättade stapeln blivit färdiga, däruti
återupphänga dem. Likaså åligger det entreprenören, att i händel-
se den gamla predikstolen, altaret och dopfunten få i den nya
kyrkan användas, nedtaga och återuppsätta dessa samt låta måla,
förgylla och renovera dem. Skulle deras användande icke av
vederbörande tillåtas kommer en ny predikstol, altare och dopfunt
att av entreprenören i kyrkan inrättas. Skulle under kyrkoarbetets
pågående likbegravning komma ifråga, åligger det entreprenören
att rödja plats därför på det ställe där den avlidnes likplats är
belägen.

§ 4. Rivningen av den gamla kyrkan och tornet tager sin början
den 1 mars 1869. Den nya kyrkan och tornet skola vara under tak
senast den 1 november samma år samt färdiga till begagnande
den 1 nov 1870.

e) De av herr byggmästare Strandqvist i ovan åberopade kost-
nadsförslag av den 12 sept. 1868 upptagna byggnadsmaterialer-
na böra i allmänhet av entreprenören användas. Likväl böra
fönsterbågar av smitt järn användas i stället för sådana utav gju-
tet samt förses med en ruta som kan öppnas.

Takspånen skall vara impregnerade och af nr 1. Järnplåten
till torntäckningen skall användas av den sorten, varav 85 plåtar
åtgår och bör densamma på båda sidor med kopparfärg oljemå-
las. Det å tornet anbragta korset bör även med målad järnplåt
beslås varemot de mindre å tornet befintliga spirorna böra av
koppar förfärdigas. Murarna skola muras i kalk. Altarskranket,

orgelläktaren och kyrkostolarna, dessa senare försedda med brädgolv samt slutna, böra av entreprenören förfärdigas i överensstämmelse med de ritningar därå, vilka snickarmästare Cederberg i Södra Åby utfört. Stolarna böra målas i ekfärg men orgelläktaren och altarskranket vitmålas och förgyllas samt väggarna målas i marmorering. Kyrkovalvet skall förses med rör, att gip-sen däri må fastna. 2 bänkar för koret, 2 mindre bak altaret samt ett bord med låda böra av entreprenören anskaffas och målas ävensom fyra smärre pallar anskaffas.

f) Vid kyrkoarbetets början erhåller entreprenören 2000 RD. Av återstoden betalas första fjärdedelen, då grunden till kyrkan och tornet bliver lagd, andra fjärdedelen då torn och kyrka befinnas under tak, tredje fjärdedelen den 1 juni 1870 samt sista fjärdedelen, då hela arbetet är avsynat och godkänt. Av denna sista fjärdedel skola likväl 2000 Rd under de sex på varandra följande åren mot sex procent årlig ränta av församlingen inneså. Innan var och en av dessa ovannämnda fjärdedelar av entreprenadsumman utbetalas, förbehåller sig kyrkorådet rättigheten att låta syna förrättning, prova och godkänna det då färdiga arbetet ävensom att när som helst under arbetets fortgång låta därå verkställa syn av sakkunnig person.

För såväl de förskotterade penningar som för själva kyrkoarbetets fullbordan inom den bestämda tiden och bestånd uti sex på varandra efter avsyningsdagen följande år ställer entreprenören vid klubbslaget till vederhäftigheten styrkt borgen.

h) Slutligen fästades spekulanternas uppmärksamhet på att kyrkorådet i dess tryckta kungörelse förbehåller sig rätten att genast i dag antaga eller förkasta det gjorda lägsta anbudet. Kyrko- och tornbyggnaderna böra uppföras där varest kyrkorådet

anvisar.

§ 2. Sedan ovanstående var tillkännagivit förrättades auktionen, vid vilken byggmästaren H. P. Hansson från Kärrestorp gjorde minsta anbudet med 20500 RD men vilket icke med klubba kunde befästas, innan kyrkorådet om detsamma överlagt.

§ 3. Kyrkorådet sammanträdde alltså efter auktionen och tog det gjorda anbudet i övervägande. Och då herr byggmästare Hansson från Kärrestorp uppvisade och avlämnade antaglig borgen samt nedsatte sitt anbud till tjugotusen Riksdaler blev han till byggmästare antagen och hans anbud med klubbslag befästat. Sålunda förrättat intyga Södra Åby som ovan

Chr. Heideman

Pär Nilsson Mårten Olsson Per Bertilsson

Anders Nilsson Hans Mårtensson

Jöns Persson Jöns Hansson Per Mattsson

Härförut föreskrivna villkor förbinder jag mig att till alla delar fullgöra.

H. P. Hansson

Byggmästare och qvarnägare

Härvid på en gång närvarande vittne:

C. O Olsson

klockare i Hemmesdyngge P

Anders Olsson

Dräng i Hemmesdyngge nr 1

Vidare beslöt kyrkstämman, att de två öster och norr om kyrkan belägna samt samma kyrka tillhöriga jordar, vilka av husägaren Hans Olsson nr 23 Södra Åby arrenderades den ena på livstidsstädja, den andra till midfastan 1874, behövdes för kyrkogårdens utvidgning. Hans Olsson överlämnade jordarna till

församlingen mot en avrädnessumma på 1500 Riksdaler av kyrkokassan, nämligen 500 den 1 maj 1869, 500 den 1 november samma år samt 500 den 1 maj 1870, då de på kyrkojorden befintliga Hans Olsson tillhöriga husbyggnaderna, stenen i gården, under husen och i brunnen samt alla å jordarna befintliga träd skulle vara undanskaffat av honom. Alla stengärdar åtföljde jorden. Detta beslut skulle dock underställas Konungens Befallningshavande och Högvördiga Biskopsämbetets beprövande och godkännande för att äga gällande kraft. Även de gamla träden på kyrkogården skulle försälas på auktion efter entreprenadauktionen på kyrkobyggnaden. Till slut uppdrogs åt kyrkans sysslomän att hos Konungens Befallningshavande i Malmö anhålla om förordnande för förste lantmätare Georg Gustafsson i Malmö att utstaka gränser för den utvidgade kyrkogården samt den blivande kyrkans läge på densamma.

Hur mycket man än må beklaga, att den gamla kyrkan revs och en ny uppfördes, får man dock försöka förstå dem, som hade ansvaret därför. Behovet av en ny kyrka motiverades främst av de två förut i kyrkoråd och på kyrkostämma anförda synpunkterna, nämligen att den gamla kyrkan var för trång och den fortgående folkökningen. Innan vi övergår till det slutgiltiga beslutet om en ny kyrka, skall här angivas några siffror på folkmängden i Södra Åby. Församlingen utgjorde år 1805 - 426 personer, 1835 - 539, 1845 - 582, 1855 - 676 och vid den nya kyrkans tillkomst 704. Det är självklart att den lilla kyrkan blev för trång, trots att kyrkan hade läktare och att, som vi tidigare beskrivit, kyrkan vid seklets början fått en tämligen tilltagen korsarm. Vilka olägenheter, som kunde uppstå, framgår av ett protokoll från ett kyrkorådssammanträde på midsommarafton den 23 juni 1866. Där heter det,

att det oskick hade begynt inrota sig i församlingen, att större delen av de drängar, som under gudstjänsten har sin plats på läktaren i kyrkan, under kommunionförhören antingen icke gå in i stolarna eller också under tiden gå ut på kyrkogården och således försumma att bevista förhöret och därmed visa en viss liknöjdhet eller mindre vördnad för Guds ord, vilket leder till onda seder och lättsinninghet. Kyrkorådet beslöt, att varna och tillhålla alla som ha sin plats på läktaren under gudstjänsten att under kommunionförhören gå in i stolarna och deltaga i förhöret, till undvikande av det ansvar, som kyrkolagen föreskrives. Att det måste ha blivit svårt för den gamle Hindbeck, förstår man. Han var ju dock den, om vilken det berättas, att han före sammanringningen ljöd alltid regelbundet yttrade: "Kom nu, mannar, det skall snart vara gjort."

Byggmästare Per Hansson (en morbroder till framlidne kyrkovärden i Östra Torp, Berndt Pettersson) var en stor kyrkobyggare. Han har byggt Kärrstorps kyrka 1863-64, Hököpings kyrka 1872-73, Eskilstorps kyrka 1873-74 och Östra Torps kyrka 1879-80. Han var alltså den som fick uppdraget att bygga Södra Åby kyrka 1869-70. Så togs den gamla kyrkan ned en marsdag 1869 för att lämna plats åt en större och rymligare, vilket behövdes på den tiden. Med tanke på befolkningsutvecklingen under de sista decennierna och då församlingens folkmängd närmar sig antalet vid 1800-talets början, är det inte utan att man önskar, att den gamla kyrkan alltjämt stod kvar.

Två ritningar, som låg till grund för den nya kyrkan finns i Landsarkivet i Lund men den av Kungl. Maj:t antagna ritningen har inte påträffats. Något foto har inte tagits av de två ritningarna från Landsarkivet, då dessa inte är i överensstämmelse med

kyrkans yttre. Men av ritningarna kan man se, att församlingen hade för avsikt att placera predikstolen på södra sidan, där den nu fått sin plats. Vidare ser man likaledes, att man hade för avsikt att bygga en altarbarriär i likhet med den numera befintliga. Lyckligtvis togs de gamla inventarierna åter i bruk. Altaruppsatsen och predikstolen målades och förgylldes i samma färger som tidigare. Enligt foto kan även konstateras att kyrkans väggar marmorades. Den enda återstoden av denna färg återfinnes på predikstolens fot. Vidare kan även konstateras på fotot att över altartavlan var en förgylld sol uppsatt och allra högst upp kungavapnet.

Kyrkan avsynades den 27 oktober 1870 av byggmästare N. Thulin i Malmö, utsedd av Kungl. Majestäts Befallningshavande i Malmö. Denne konstaterade att församlingens nybyggda kyrko- och tornbyggnad utförts väl och försvarligt enligt ritnings- och kostnadsförslaget.

Så togs den nya kyrkan i bruk och invigdes den första söndagen i advent 1870 i enlighet med samma ritual, som brukades när Lilla Isie kyrka invigdes den 8 augusti 1858.

Den generation, som var med om Södra Åby nya kyrkas tillkomst är ju nu borta. Församlingskyrkan, som snart är 100 år, har blivit våra fäders kyrka.

Rummet, som nämns med Herrens namn,
Böra vi älska och ära
Såsom för själen ljuvlig hamn,
Ja, såsom hemmet det kära.
Härliga ting ha talats där,
Himmelens rike är oss när,
Då i dess portar vid träda.

Dit har med far och mor vi gått,
Där lyfte barnabön vingen,
Där har för Herren Gud vi stått
Samman vid altarringen,
Där var vår förste nattvardsgång,
Där har vid jul och påsk vår sång
Med våra fäders sig enat.

KYRKOGRÅRDENS PLANERING

Vid de förberedande sammanträden, som hölls för planerandet av ny kyrka, behandlades och beslöts även att utvidga kyrkogården. Först gällde det att utstaka området. Därför infann sig den 13 februari 1869 lantmätare Georg Gustafsson som dels skulle utstaka gränserna för kyrkogården och dels den blivande kyrkobyggnadens läge. Första åtgärden var att uppmäta den gamla ringmuren. Kyrkans målsmän förklarade, att de genom avtal med Hans Olsson, som innehar kyrkohuset nr 23 fått rättighet att utvidga kyrkogården öster ut till bygatan, där Hans Olsson jämväl innehar jord avsändrat från skattedomkyrkohemmanet 22, som till innehavare var Ola Henriksson, om vilket det ofta talas om i protokollen från denna tid. At norr skulle kyrkogården utvidgas även till bygatan. Samme Hans Olsson ägde här en tomt, som kallades kyrkofästan, och skulle detta område användas för utvidgningen. I söder och väster skulle kyrkogårdens gränser förbli oförändrade, under förutsättningen, att enskifteshandlingarna visade, att kyrkan hade s.k. stödjerum utanför ringmuren. I annat fall skulle muren vid dessa sidor flyttas fyra fot inåt kyrkogården så att nödigt stödjerum åstadkoms. Parterna förkla-

rade, att de jordremsor, som låg utanför norra och östra kyrkomurarna skulle användas till hållplatser. Läget för dessa murar angavs och infördes på karta, med utgångspunkt från nordöstra hörnet. Ola Henriksson motstred Hans Olssons äganderätt till det jordområde kring nr 23, som avsöndrats från nr 22 under förmenande, att handlingen bort underställas domkyrkorådet för att äga giltighet. Parterna hänvisades att framlägga frågan inför domstol. Ola Henriksson förklarade sig på samma villkor som Hans Olsson villig att avstå från jorden till kyrkogårdens utvidgning. På begäran av parterna föreslog förrättningsmännen en kanna korn för varje areal kappland såsom lämplig jordskyld för den från nr 22 avsöndrade jorden och skulle arrendet årligen den 1 januari av kyrkokassans medel erläggas till stamhemmanets innehavare.

Emedan någon kyrkoritning inte fanns tillhands nöjde man sig med att på nya kartan endast utmärka kyrkogårdens blivande medelpunkt, varmed alla parter förklarade sig belåtna.

När kyrkan byggts färdig var tiden inne för att verkställa den nya kyrkogårdens iordningsställande. Först hölls entreprenadauktion å ringmuren. Innan auktionen ägde rum tillkännagavs villkoren. Tre enkla försänkingsmurar skulle anbringas kring nya kyrkogården vid östra, norra och västra sidorna. Vid östra sidan skulle den vara 2 alnar hög och i jämhöjd med kyrkogården. Den norra muren skulle vara 1 ½ aln hög och i jämhöjd med nordöstra hörnan. Den västra muren skulle likaledes vara 1 ½ aln hög. Alla murarna skulle skärvas både utan och innan omedelbart efter deras uppförande men kalkkrappningen skulle inte verkställas förrän i maj påföljande år. Fyra tegelstenspelare skulle byggas till en höjd av 3 ½ alnar och till sådan bredd, att

de gamla takstenarna skulle kunna användas till tak. Vid södra sidan skulle även uppföras en kyrkomur likadan som de tre övriga murarna och sträckande sig från öster till väster, så långt som byggnadskommittén skulle anse nödvändigt. Alla större stenar skulle sprängas av entreprenören. Entreprenören skulle först uppföra den östra och norra muren, men skulle sten inte kunna anskaffas, så fick arbetet inställas tills dess sådan blev framkörd. Entreprenören hade att följa de här angivna villkoren ävensom att ställa sig till efterrättelse de smärre ändringar, som kunde komma ifråga. Kyrkorådet skulle anvisa, var murarna skulle läggas, sedan kyrkostämman samma dag, den 8 juni 1871, hade hållits. Arbetet skulle påbörjas ofördröjligen och borde vara avslutat till nästa septembers början. Första fjärdedelen av entreprenadsumman skulle utbetalas då östra muren var färdig, 2 fjärdedelen då norra, 3 fjärdedelen då västra och södra murarna var färdiga och återstoden, då murarna var rappade och arbetet godkänts av en av kyrkorådet utsedd syneförordningsman.

Därefter skedde uppropet av arbetet i sin helhet beräknat efter varje famn. Dock tillkännagavs dessförinnan att tegelsten till portpelarna skulle av entreprenören anskaffas och framköras. Murare Hans Persson nr 21 Södra Åby stannade vid lägsta anbudet med 2 Riksdaler 70 öre, vilket med klubbslag befastades. Någon skriftlig borgen avlämnades icke men kyrkovärden Jöns Persson nr 7 och 13 S. Åby åtog sig ansvaret för detsamma under den bestämda ansvarstiden 6 år efter avsyningen.

Därefter bestämdes villkoren för kyrkogårdens dränering. Tre rörledningar skulle läggas, en norr om kyrkan, där den gamla ringmuren stått och en öster om kyrkan, ungefär 4—5 alnar från nya kyrkomuren samt den tredje där den gamla kyrkomuren

stått. Dessa tre rörledning ar skulle förenas med en rörledning i norr, vilken fortsatte till södra sidan av gatan framom husmannen Nils Olssons hus med utlopp i en grop. Dräneringsgroparna skulle grävas 3 ½ aln djupa på kyrkogården samt utanför efter behov. På kyrkogårdens skulle en tums rör läggas och utanför 4 tums rör. Entreprenören skulle själv anskaffa rören, lägga dem, fylla groparna och ställa sig till efter rättelse kyrkorådets anvisningar. Innan groparna igenfylldes skulle rörledningarna godkännas av kyrkorådsledamöterna Jöns Persson och Jöns Hansson.

Beträffande södra kyrkomuren blev det konflikt. Åbon på nr 22 Ola Henriksson hade hos Kungl. Befallningshavanden i Malmö anfört besvär öfver att kyrkorådet hade tillåtit sig att inflytta södra kyrkomuren på hans hemman nr 22, så att nödigt stödjerum därigenom fattades. På ansvarsskrivelse från kyrkorådet framhållles, att Ola Henrikssons besvär är alldeles ogrundade, därför att han kallar det för kyrkomur som endast är resterna av den gamla kyrkogårdsgrunden, som blivit något jämnad. Sedan nämligen den gamla kyrkogårdsmuren blivit nedtagen för att användas på annan plats jämnades och lades de gamla grundstenarna så att de inte behövde stödjäs. Beträffande den västra kyrkogårdsmuren framhåller kyrkorådet, att den var lagd i överenskommelse med kyrkostämmans belsut av den 15 maj 1861, som icke blivit överklagat. Muren var endast tre fot hög och flyttad så långt in på kyrkogården, att nödigt stödjerum för en så låg mur därigenom blivit lämnat.

Emellertid syntes tvisten kunna bli löst vid ett kyrkorådssammanträde den 23 mars 1876 och ett kyrkostämmobeslut samma dag, enligt vilket det uppläts åt Ola Henriksson att mot tjugo kronor själv uppföra en lämplig mur längs med södra sidan av

kyrkogården och fullkomligt lik de övriga murarna och med skyldighet för Ola Henriksson att i sex år efter avsyningen ansvara för den samt att även för framtiden kostnadsfritt för församlingen att vid förekommande tillfällen få reparera muren. Ola Henriksson skulle ha lov att ha övergång från sin trädgård in på kyrkogården.

Denna överenskommelse träffades mellan församlingen och ett ombud för Ola Henriksson, vilket inte hindrade att han överklagande kyrkostämmans beslut hos Kungl. Befallningshavanden i Malmö, varvid tvisten blossade upp igen och beskyllningar framfördes från båda sidor. Så menade Ola Henriksson, att församlingen ville tvinga honom till att bygga mur, medan från församlingens sida anfördes, att Ola Henriksson hade grävt undan jorden i sin trädgård vid den gamla murens grund, så att stenar här och där störtat ned i fördjupningen och att Ola Henriksson gjort detta för att på så sätt tvinga församlingen att efter sin vilja bygga mur.

Såsom framgår ännu i dag fick kyrkogården aldrig någon mur vid södra sidan, om vilket de ännu kvarvarande stenarna vittnar. Däremot fick den som de övriga tre sidorna en hagtornshäck, som gräns till kyrkogårdsområdet.

Planteringen härav hade skett redan 1872. Då hade en entreprenadauktion hållits, varvid bestämdes, att det skulle läggas två 7 alnar breda gångar på kyrkogården och att dessa skulle gå från kyrkportarna, d.v.s. ingångarna till kyrkogården upptill kyrkodörrarna, av vilka dock den norra huvudingången skulle gå förbi kyrkodörrarna bort till kyrkans sydvästra hörn. Runt omkring kyrkan skulle en sex alnar bred gång anläggas och en annan fem alnar bred gång från kyrkogårdens ytterkant räknat runt omkring

hela kyrkogården. Man beslöt att en hagtornshäck skulle planteras en aln från kyrkomurens ytterkant runt omkring hela kyrkogården. Alla andra häckar, som skulle inplanteras skulle vara av legustrum, som förr användes mycket. Fyra plantor på varje aln skulle planteras, såväl vid hagtornshäckarna som legustrumhäckarna. Vidare beslöt man att vid legustrumhäckarna plantera stamlindor med 3 alnar höga stammar. De lindor som skulle sättas för att avskilja begravningsplatserna från varandra behöfve inte vara mer än två alnar, men alla träden såväl de högre som de lägre, skulle förses med och fastbindas vid starka pålar. Entreprenören skulle i fyra år ansvara för trädens och plantornas groning och skulle ofördröjligen inplantera nya träd och plantor för sådana, som inte tagit sig. Entreprenören skulle vidare åtaga sig att under ansvarstiden klippa och beskära träd och plantor och hålla rent omkring dem. Arbetet bör vara avslutat till november månads utgång. Vidare beslöts att kyrkogården skulle besås med gräs till våren, sedan grävning skett på hösten. Gräsblandningen, som skulle sås skulle bestå av 9/10 rajgräs och 1/10 vitklöver. Då träd- och häckplanteringen är avslutad utbetalas hela entreprenadsumman såvida entreprenören ställer godkänd borgen för hela arbetets utförande och bestånd.

Entreprenör för planteringen och det övriga som hade med detta att göra blev trädgårdsmästare Nils Persson från Sallerup, som stannade vid lägsta anbudet med tvåhundra sjuttionio Riksdaler Riksmynt, vilket med klubbslag fästades.

Det var kyrkostämman, som vid beslut den 3 juli 1872, hade givit kyrkorådet i uppdrag att uppgöra en karta över kyrkogårdens begravningsplatser samt över kyrkogårdens plantering och indelning. Sedan detta var gjort förelades gravplatserna, varvid

överenskom, att alla gravställena väster och öster om kyrkan skall vara lika stora, varav alla de åboar, som ha 50 tunnland och därutöver erhåller helt gravställe samt de övriga som hava intill 1/32 mantal erhålla 3/4, 1/2, 1/3 eller 1/4 gravställe enligt uppgjord ordning.

En handsbredd är vår levnads mått,
Vår livskraft är förgänglig.
Vi vandra fram som skuggor blott
Vår omsorg är fåfänglig.
Se innan kort
Vi bäras bort
Att djupt i jorden gömmas

I denna jord, varpå vi stå,
Skall dödens säde myllas.
Här ock vår egen grav vi få,
Här skall på oss uppfyllas
Det Herrens ord:
Du kom av jord,
Jord skall du åter varda.

Men som det korn, som sås i mull
Står opp i vårlig knoppning
Så varde ock för Jesu skull
Här sått på den förhoppning
Att stoftets kropp
En gång står opp
I oförgänglig skepnad.

Må sorg, som följer båren hit
Få himmelsk tröst erfara
Och tårat öga lyftas dit,
Där ingen gråt skall vara
Må vi till sist,
O Jesu Krist,
Hos dig få alla mötas.

SKOLORNA

Den första anteckningen angående skolundervisningen möter oss i ett visitationsprotokoll från år 1812, där det heter att undervisningen sker på vintern av två "omkringvandrande skolmästare" och om sommaren enligt författningarna av klockaren. Någon skolbyggnad fanns inte då utan undervisningen ägde rum i hemmen, som turades om gången enligt sockennumren. Skollärarna måste ha trivts i församlingen, då det från ett protokoll från 1830 heter att barnen undervisades i deras enskilda hus.

Det första examensprotokollet är från en examen i S. Aby skola den 18 juli 1831, vilket i all sin korthet förtäljer att undervisningen handhades av skollärare Rasmus Pålsson och att kyrkoherde Johan Hindbeck var närvarande. Skolklassen utgjordes av 16 barn. De utfärdade betygen var dåliga.

Den första skolan i församlingen byggdes 1839 i Norra Aby på byns egen bekostnad. Några år därefter byggdes en skola i S. Aby, närmare bestämt 1841. Hur det tillgick att bygga en skola kan vi taga den sistnämnda skolan till exempel. Först gjorde man ett utbyte av jord på så sätt att åboen Lars Mårtensson fick ett jordområde "vid gatan" och i stället lämnade lika stor jordrymd norr om kyrkan, där skolplats hade uttagits vid enskiftesordningen.

Folkskollärare Joel Almrols klass från 1915.

Skolan byggdes på entreprenad. Grunden lades av gråsten, som fanns omkring ringmuren vid kyrkan. Huset byggdes i 7 spann eller tillsammans 22 alnar långt och 14 alnar brett, på, så sätt att 14 bjälkar av furukorsvirke begagnades med väggar utvändigt murade med väl bränd tegelsten och invändigt med råsten och därefter täcktes med långhalm. Kungörelse om entreprenadauktionen utlystes i alla häradets kyrkor samt i Bösarp och Simlinge. Sedan upprättades kostnadsförslag och vid hållen entreprenadauktion vid kyrkan heter det att efter lång tävlan stannade snickare Möller i Stora Isie för lägsta anbudet eller för 4079 daler Riksgäld, som med klubbslag stadsfästes. Kontraktet undertecknades av Johan Hindbeck, Anders Christoffersson, Lars Mårtensson, Hans Mårtensson och borgensmannen Jöns Andersson. I entre-

prenadkontraktet står även att byamännen skulle hämta allt som behövdes till byggnaden kostnadsfritt i Trelleborg och Östra Torp samt 2600 tegelsten i Håckeberga. Därjämte skulle husmännen bidra med 54 st. dagsverk, antingen in natura eller genom betalning.

Vid samma sammanträdes som beslutet om skolbyggnaden fattades, beslöts att i skollön skulle erläggas 8 tunnor säd, hälften råg och hälften korn varje år den 1 april samt i läspengar 4 sk. Banco i månaden och till torv 17 Riksdaler Banco att betalas vid midsommartiden. Skollärarna skulle bo i skolhusen till vilka också hörde en god "hageplats", vilket senare blev trädgård.

Ur ett visitationsprotokoll från 1849 och ur skolreglementet från samma år får vi en tydlig insikt om hur skolan fungerade på den tiden.

Trots skolstadgan av år 1842 heter det i reglementet att alla barn som uppnått en ålder av 5 år var berättigat till inträde i skolan, om föräldrar eller målsman anmälde dem därtill. Barnens skolgång fick inte uppskjutas längre än till 9 året. Barnen var emellertid inte skyldiga att gå till skolan. De kunde även undervisas i hemmen, vilket också skedde på sina håll. Terminerna var tre, nämligen 1) 15 januari—15 april, 2) 1 juni—15 augusti, 3) 1 oktober—15 december. Åt kristendomsundervisningen ägnades dagligen 3 timmar (stackars barn). Barnen blev bekanta med den Heliga Skrift, dels därigenom att skolmästaren dagligen uppläste ett kapitel i bibeln, dels därigenom att barnen skiftesvis läste några versar. Undervisningen begynte och slutade alltid med bön. Den första måndagsförmiddagen i varje månad användes till repetition av vad under föregående månad blivit genomgånet. Efter fyllda 9 år var varje barn, som var inskrivet i skolan, förplik-

tat att övervara gudstjänsten på sön- och högtidsdagar. Vid varje lästermins slut hölls offentlig examen i närvaro av skolstyrelse och barnens föräldrar för såväl de barn, som undervisats i skolan och de som undervisats hemma. Över de hemläsandets kunskaper antecknades betyg vid examenstillfället. Med flickornas skolgång var det nog så och så. I skolstadgan heter det nämligen så här: "Därest ej föräldrar eller målsmän på tillfrågan annorlunda yrkar, må flickor vara befriade från skyldigheten att inhämta vidlyftigare kunskapsmått."

De 1839 och 1841 uppförda skolorna blev snart förslitna. Redan vid en sockenstämma i kyrkan den 16 februari 1851 uttryckte åboarna från N. Åby sin önskan att i stället för det år 1839 på egen bekostnad uppförda skolehuset, vilket var alldeles för trångt, låta bygga upp ett nytt och grundmurat, som skulle vara 14 alnar brett och 27 alnar långt. Ritning och kostnadsförslag var upprättat av snickare Tornquist i Klagstorp till en kostnad av 2174 Riksdaler 16 s Banco. Denna kostnad tyckte åboarna var alltför betungande, varför de vid sockenstämman framställde sin önskan att som bidrag av S. Åby kyrkokassa erhålla 666 R 32 s Bco

Detta förslag godkände S. Åby åboar på det villkoret att samma förmån blev dem beviljad, då även de ämnade bygga en ny skola.

Under veckans lopp inkom de med en ansökan, i vilken S. Åby åboar anmälde sin önskan att i stället för det av dem själva bekostade skolhuset från 1841 få bygga en ny skola, vilket var nödvändigt på grund av det starkt växande antalet skolbarn. De uttryckte i sin ansökan den begäran, att de i likhet med åboarna från N. Åby skulle som bidrag beviljas samma belopp. Vid sockenstämma den 2 mars 1851 upplästes kostnadsförslagen och

förevisades ritningarna till de planerade skolorna. Enligt ritning av murarmästare Ljunggren skulle skolan i S. Åby bli lika bred som den nya i N. Åby men 3 alnar längre eller sammanlagt 30 alnar. Kostnadsförslaget gick till 2137 Bc 14 sk. Åboarna förklarade sig att till alla delar vilja inrätta sin skola i enlighet med Kungl. skolstadgan av år 1842. Efter någon överläggning beviljades åboarna från S. Åby ett bidrag på 666 Bc 32 sk ur kyrkokassan dock att anslaget ej skulle uttagas förrän skolan stod färdig och lovade åboarna från N. Åby att göra på samma sätt. Prosten Hindbeck fick i uppdrag att ingå till Kungl. Maj:t med nådig anhållan att av S. Åby kyrkas medel fick användas 1333 R bc 6 sk. att fördelas mellan S. Åby och N. Åby till hjälp vid uppförande av de nya skolhusen.

På 1800-talet höll man mer på bygemenskapen än sockenge-
menskapen och ett markant exempel på detta visar byarna i N. Åby
och S. Åby. Ett dråpligt bevis är de skrivelser, som utväxlades i sam-
band med sockenstämman, då de nya skolbyggena beslutades. Till
detta sammanträde hade en skrivelse inkommit från N. Åby där det
heter "då det är allmänt känt att någon fast skola, organiserad i en-
lighet med nådiga skolstadgan den 18 juni 1842 icke finnes i S. Åby
by och sockenborna oss veterligt ännu icke överenskommit eller
beslutat att en fast skola utom den som redan finns skall för sock-
nen inrättas och bekostas eller ens känt är att socknen är i behov
av två fasta skolor samt då obestridligt är att för den förberedan-
de mindre skola som i Södra Åby by finnes äger byn ett nytt och
i alla hänseenden bekvämt samt behovet fullt motsvarande skol-
hus så måtte det ursäktas av oss att vi anse Södra Åby åboar saka
na allt skäl och anledning att till byggnad i och för den i byn
befintliga förberedande skolan söka bidrag av kyrkokassan. Skul-

le avsikten emellertid vara den att inrätta en fast skola i Södra Åby i likhet med den som finns i N. Åby så har vi ingenting att erinra mot deras önskan om den organiseras i överensstämmelse med nådiga skolstadgan dock på villkor att bidraget ej utbetalas förrän skolhuset var färdigt. Skrivelsen är undertecknad av 11 åboar från N. Åby.

Till protokolljusteringen av stämmans protokoll av den 2 mars 1851 hade inkommit en skrivelse från 23 åboar i S. Åby, där det heter: "Då vi S. Åby åboar uti i förenämnda protokoll icke allenast tillkännagivit vårt beslut att inrätta vår bys skola i fullkomligt överensstämmelse med nådiga skolstadgan av den 8 juni 1842 utan även förklarat oss belåtna med lika bidrag av kyrkokassan till vår nya skola som det Norra Åby åboar begärt, oaktat S. Åby onekligen erlägger mer tionde till kyrkan än N. Åby så hava vi icke utan missnöje avhört N. Åby byemän vid sockenstämma i S. Åby kyrka sistlidna söndag skriftliga anförande till protokollet, uti vilket anförande ordas så vitt och brett om vår förberedande skola vari den värde författaren röjer så mycken själsvänskap med den lika vördnadsvärde kontraktsprosten som i ämbetsbrev av den 5 april 1850 frågat om S. Åby skola var en mindre förberedande skola för spädnare barn uti vilket vårt skolhus behövdes så mycket mer utvidgas som det under undervisningstimmarna nödvändigt måste även inrymma de spädnare barnens mödrar. För övrigt om endast en fast skola skulle behövas i S. Åby socken synes det vara solklart att denna borde förläggas i S. Åby, som är vidare folkrikare än Norra Åby och som även har det företrädet för N. Åby att i S. Åby är socknens kyrka belägen. Då fråga var om inrättandet av ett gemensamt fattighus för bägge byarna yrkade N. Åby åboar att detta fattighus borde

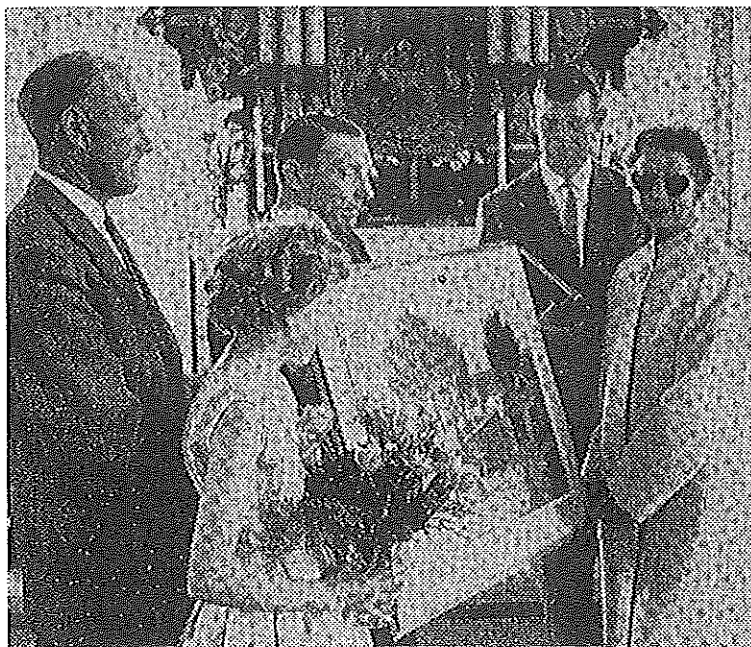
förläggas till kyrkbyn på det fattighjonen lättare måtte kunna besöka kyrkan. Om nu endast en större skola skulle vara av nöden för hela socknen vore mera skäl att den inrättas även i den by kyrkan är belägen på det skolebarnen med mera lätthet skulle kunna besöka Guds hus. Dock vilja vi i S. Åby varken yrka eller föreslå detta utan vi vilja endast hava vår skola för oss själva och hoppas vi att i största sämja och enighet både löna vår skol-lärare och bygga vårt nya skolhus, då vi erhålla det bidrag av kyrkan som vi söka.

För att ge en skymt av skolundervisningens utveckling återges även här ett utdrag av herr skolinspektören, kyrkoherde H. Schönbecks cirkulärskrivelse till samtliga skolråd i Wemmenhøgs kontrakt.

Efter utförd inspektion i samtliga folkskolorna inom Wemmenhøgs kontrakt får jag meddela följande föreskrifter och anvisningar:

1) I flera skolor saknas en och annan av de anteckningsböcker, varförutan en lärare omöjligen kan hava full reda på barnets skolbesök eller de framsteg, de under varje termin gjort. I varje skola bör finnas a) matrikel eller huvudbok b) journal c) protokollsbok. Där någon av dessa böcker hitintills saknats bör de ofördröjligen på skolkassans bekostnad anskaffas. Formulär för matrikel eller huvudbok är utgivet av skolläraren P. M. Lundberg i Malmö m.fl. och kan direkt hos utgivaren rekvireras.

2) Undervisningens framgång beror till en stor del av den undervisningsmateriel, som i skolan förefinnes. I högst få skolor har jag funnit denna vara tillräcklig: i de allra flesta otillräcklig eller bristfällig. Jag får härvid erinra om iakttagande av den föreskrift rörande undervisningsmateriel, som förekommer i Lunds

Folkskollärare Martha Olssons avgång 1963.

Domkapitels cirkulär 608 mom. 6. Därutöver bör även finnas en större svart tavla, så att läraren må kunna avdelningsvis och samfällt kunna undervisa barnen.

3) Apparater till åstadkommande av nödig luftväxling böra anbringas i de skolor, där de hittills saknas.

4) Då ett jordland på de allra flesta ställen blivit ställt till skollärarens disposition och ytterligare åtgärder på de återstående för beredande härav väl komma att vidtagas enligt meddelade löften, då inspektion av mig utförts, så får jag erinra skolraden att tillse att någon del av dessa jordland i enlighet med 4 § 3 mom. av den gällande skolstadgan så användes, att tillfälle därigenom beredes till undervisning i trädplantering och trädgårds-skötsel.

5) Några lärare tycktes vara alldeles okunna om innehållet i Kungl. Cirkuläret den 22 april 1864, även där det förut i skolorna uppspikats. Jag får därför anmoda skolråden att hålla en noggrann tillsyn däröver, att föreskrifterna i detta cirkulär i allmänhet iakttages och särskilt de, som angå själva läsordningen.

6) I Hemmesdyngge och Södra Åby skolor saknas det i förra § nämnda cirkulär, och om det efter inspektionens utförande icke kunnat i pastorsarkivet anträffas, bör det genom ordförandes i skolrådets försorg ofördröjligen till skolorna anskaffas. Lärarebefattningen vid Norra Åby fasta skola, som innehaves av vikarie bör likaledes ofördröjligen förklaras ledig och det jordland, som enligt kyrkostämmobeslut lärt vara tillagt skolan, även komma denna till godo. Läsordning i överensstämmelse med förut åberopade Kungl. Cirkuläret bör för denna skola uppgöras och följas.

Kvistofta den 29 juli 1867.

H. Schönbeck

Vid sammanträde med skolrådet i S. Åby den 13 augusti 1867 och med skolrådet samma dag i N. Åby beslöts att vid båda skolorna vidtaga de åtgärder, som skolinspektören hade föreslagit.

För att återgå till skolbyggnaderna så byggde ej S. Åby by ny skola utan ombyggde och förlängde denna. Skolhuset som var byggt av korsvirke och tegel under halmtak blev 14 alnar brett och blev tillökat i väster med 9 alnar. Nya, ljusa fönster sattes in och man fick gipstak i skolsalen.

Vad beträffar skolan i N. Åby så byggdes där nytt skolhus 1857 med en bredd av 14 alnar och med en längd av 24 alnar. Skolhuset uppfördes av bränt tegel under halmtak och med gips-

tak i skolrummet. Den gamla skolan förvandlades till torvhus.

Skolbyggnaden i N. Åby fick 1871 en tillbyggnad på 6 alnar. Tillbyggnaden uppfördes med gråstensgrund och bränd tegel till väggar i fullkomlig överensstämmelse med den av skollärare Kristensson uppgjorda ritningen. Boningsrummen fick brädgolv och gipsloft. Brädgolv lades även i spiskammaren och kistkammaren men stengolv i köket, som även fick vask. Järndörr sattes till bakugnen, som uppfördes av råsten och bränd tegel. Arbetet utfördes av hemmansägaren Bengt Andersson å nr 17, N. Åby eller genom dennes försorg.

Vid denna tid, omkring 1875, delades skolorna i folkskola och småskola. Såväl S. Åby by som N. Åby by hade såväl var sin folkskola som småskola.

På grund av det växande barnantalet var det snart även tid för nybyggnad eller ombyggnad av skolan i S. Åby. Sådant beslut fattades vid kyrkostämma 1875. Mot detta beslut klagade Nils Andersson, nr 9 och 12, Ola Henriksson å nr 22, Anders Jönsson å nr 4, Bertil Persson på nr 6 och Anders Olsson å nr 6. Dessa menade att för byarna gemensam folkskola skulle byggas mitt emellan byarna och att skolhusen i N. Åby och S. Åby skulle brukas till småskolor. Denna fråga hade även vid tidigare tillfällen dryftats men utan resultat. Flertalet av åboarna gick emot deras åsikt och den ena klagoskriften efter den andra avgick till domkapitlet från klagande och icke klagande. I dessa skrivelser skrädde inte orden. Så heter det t.ex. om den ena parten "de synas finna ett nöje i att utmärka sig genom klander, klagan och besvär över nästan allt vad pluraliteten inom kommunen beslutar"; så kunde det icke heller vara oväntat att de även i, vad skolhusbyggnaden beträffar, skulle under yrvaket tillstånd framkomma

med dessa kraftiga protester. Under striden fick frågan en annan karaktär. Kyrkostämman hade vid oktoberstämman beslutat att de två byarna, S. Åby och N. Åby, skulle hädanefter som hitintills vardera själva utan någon medverkan och inblandning av den andra byns innevånare underhålla sina skolor, avlöna sina skollärare och således ha sin skolekonomi fullkomligt skiljt från den andra byn. Var by hade alltså ända från början, från 1830-talet utgjort var sitt skoldistrikt med var sitt skolråd. Mot detta opponerade sig i skrivelse till domkapitlet Nils Andersson, Bertil Persson m.fl. vilka menade att hela socknen skulle utgöra ett skoldistrikt med ett skolråd. Så blev också fallet. Samma år som den nya skolan stod färdig (nuvarande lärarbostäderna) kom också beslutet om att socknen som helhet skulle utgöra ett skoldistrikt, ha gemensamt skolråd och gemensam ekonomi. Det var år 1878. På decemberstämman utsågs det nya skolrådet med fyra ledamöter från N. Åby och fyra från S. Åby. Det blev Hans Persson nr 17, Mårten Andersson, nr 13, Anders Lavesson, nr 1 och Jöns Persson nr 17, alla från N. Åby, samt Jöns Persson, nr 9, 13, Jöns Hansson, 26, Anders Larsson, 14, 24, och Hans Persson, Simbritsborg. Samtidigt som striden rasat angående skoldistriktsindelningen hade en annan strid förekommit i S. Åby, nämligen valet till skollärartjänsten. T.f. skolläraren J. A. Anderberg hade valts till ordinarie skollärare vid kyrkostämman den 14 sept. 1874. Den klagande delen av församlingen beskyllde Anderberg för att förvärvat sig röster genom löfte, att skollaget skulle slippa bygga skola, om han blev vald. Klagoskrifter med beskyllningar och motbeskyllningar avgavs till domkapitlet och slutligen ända upp till Kungl. Maj:t innan saken avdömdes till Anderbergs fördel. Det blev alltså Anderberg, som flyttade in i den nya skolan, där han ver-

kade till 1912, då han som pensionerad flyttade till Lund.

Beträffande den skola, i vilken folkskollärare Anderberg inflyttade, som alltjämt kvarstår, låt vara moderniserad men ändå dock till konturerna densamma, är det framför allt protokollet vid S. Åby skolrådssammanträde den 24 augusti 1877 som är det viktigaste. Här beslutas att man hos Kungl. Maj:st skall anhålla om ett lån på 6.000:— kr. att klara bygget för. Skolhuset skulle vara 16 alnar brett och 48 alnar långt. Grunden skulle vara av flint och gråsten och kalkbruk ovan jord. Murarna, 18 tum tjocka, uppfördes dels av flint, vartill användes kalkbruk, dels av lersten på inre sidan och dels ytterst av bränd mursten. Till trossbotten och till gavlarna till loftet användes en del av det goda virket från den gamla skolan. Huset täcktes med tjocka spån av bästa kvalité. Alla rummen erhöll gipstak med undantag av köket och spiskammaren. Höjden i rummen mellan loft och golv bestämdes till fem alnar och tre tum. Skolbyggnadens fyra hörn utfördes som pelare. Skolhusets grund lades så att den var en aln hög ovan jorden i västra ändan samt därifrån fortlöpa i jämn riktning bort till den östra ändan.

Entreprenad hölls i S. Åby den 1 oktober 1877. Först upplästes kyrkostämmoprotokollet av den 26 april 1877, dels skolrådsprotokollet av den 24 augusti och slutligen kyrkostämmoprotokollet av den 31 augusti 1877 och tillkännagavs att dessa handlingar skulle vara bestämmande för den blivande entreprenören. Så skedde utropet och antog skolrådet snickare N. Andersson från Västra Torp som entreprenör. Det antagna anbudet löd på 4590 kronor, för vilket åboarna Hans Persson och Ola Jönsson gick i full borgen. Arbetet påbörjades den 1 april 1878 och avsynades byggnaden den 24 oktober samma år.

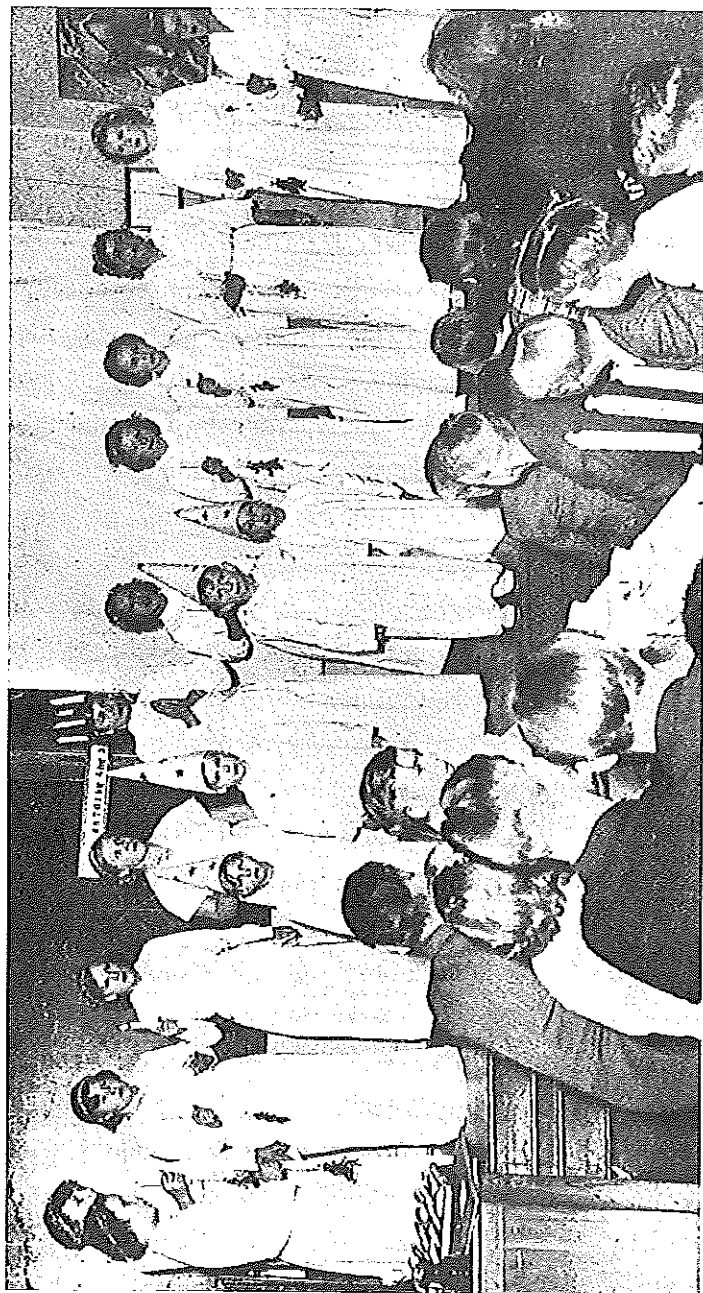

Biskop Algot Anderberg och häradshövding Einar Anderberg vid en sammankomst för "Åbypågarna".

Går vi tjugo år fram i tiden var det fortfarande i S. Åby en folk- och en småskola och i N. Åby en småskola. Skolreglementet, som fastställts av domkapitlet 1878 gällde alltiämt. Går vi från 1901 ytterligare tjugo år fram till 1922 finns i N. Åby fortfarande blott en småskola medan i S. Åby fanns en folkskola, en mellanskola och en småskola. Invånarantalet i församlingen var 655. Ritningar och kostnadsförslag till nya skolor både i Hemmesdynge och S.

Åby var uppgjorda. Beträffande Hemmesdynge skola hänvisas till min skrift S:ta Maria kyrka i Hemmesdynge medan vi här skall avsluta kapitlet om skolorna med att berätta tillkomsten av den nyaste skolan och den förändring som skedde med skolan av år 1878.

Under första världskriget och åren därefter inträdde en dyrtid, som gjorde det omöjligt att vidtaga nödvändiga förbättringar på skolorna. En intressant detalj från denna tid var den på den tiden vanliga skolbarnsbespisningen i många skoldistrikt, en motsvarighet till den i våra dagar vanliga s.k. skolfrukosten. Emellertid beslöt kyrkostämman den 22 oktober 1917 att tillkalla arkitekt Andrén från Staffanstorp och i samråd med honom göra upp förslag till nödvändiga reparationer av skolorna. Den 1 mars 1918 hölls ett sammanträde i skolrådet, som blev upptakten till den förändring, som skulle ske och gäller alljämt. I närvaro av arkitekt Andrén och folkskolinspektör Brandt hölls skolråds-sammanträde under ordförandeskap av kyrkoherde Ove Hesselgren och deltagande skolrådsledamöter var Magnus Jönsson, Hans Hansson, Lars Andersson, L. Brown, Olof Olsson och Germund Hansson. Samtliga skollokaler uppmättes och befanns vara för små, att de inte hade den föreskrivna höjden, att belysningen var otidsenlig, varför skolinspektören utdömde skolorna i S. Åby som otjänliga och obrukbara. Då skolan inom den närmaste tiden skulle fungera som B skola vore det förmånligast att antingen expropiera jord väster ut om skolan och bygga nytt skolhus med nödvändiga salar för folk- mellan- och småskolan jämte gymnastik- och slöjdsal och inreda den gamla skolan till bostäder åt lärarpersonalen eller att å tomt norrut mellan S. Åby och kvarnen bygga såväl skola som skolbostäder till lärarpersonalen och för-

Luciafest i skolan.

sälja den gamla skolan. Skolrådet beslöt att för sin del förorda det första förslaget. Byggandet skulle ske efter dyrtidens slut och under tiden skulle ritningar och kostnadsförslag göras upp även som åtgärder för expropriation av jord för bygget. Vid stämman den 25 maj beslöts emellertid att skolan skulle byggas 200 famnar norr om järnvägen och att nya bostäder till lärarna även där skulle byggas samt att småskolan i N. Åby skulle indragas i och med att den nya skolan stod färdig.

Det skulle emellertid blåsa många vindar innan frågan slutgiltigt gick i verkställighet. Det gick tio år innan man på allvar tog itu med frågan. Den 27 juli 1928 hölls kyrkostämma under ordförandeskap av kontraktsprosten G. Lundblad i Äspö. Då kyrkostämmorna vid denna tid var ganska så stormiga överlät kyrkoherde Hesselgren åt prosten Lundgren att hålla kyrkostämmorna, vilket på den tiden gick an. Vid den nämnda kyrkostämman beslöts först att småskolan i N. Åby skulle indragas. Lars Andersson m.fl. yrkade att undervisningen i småskolan skulle ske i S. Åby småskola medan däremot Hilding Persson m.fl. yrkade att undervisningen skulle vara i N. Åby. Efter företagen votering visade det sig att det senare yrkandet hade segrat med 41 röster mot 40. När sedan byggnadsfrågan togs upp fanns även då två yrkanden, det ena från Olof Jönsson, Klockedal, m.fl. som gick ut på att frågan skulle bordläggas till oktoberstämman och det andra från Germund Hansson m.fl. som menade att frågan skulle avgöras vid dagens stämman. Då röstsiffrorna blev 43 mot 43 och prosten Lundblad ansåg sig förhindrad att lägga sin röst för något av förslagen företogs lottning, vilket utföll så att Germund Hanssons förslag segrade, vilket innebar att beslutet från kyrkostämman av den 25 maj 1918 skulle verkställas. En byggnadskom-

mitté tillsattes. Då kyrkoherde Hesselgren undanbett sig att vara ordförande, utsågs v. ordförande Hans Hansson och övriga blev kyrkorådets ledamöter. Kyrkostämmans beslut blev överklagat ivad det angick att småskoleundervisningen skulle förläggas till N. Åby skola. Vid kyrkostämma den 28 september instämde 174 mot 67 med de klagande. Även beslöts med 151 röster mot 72 att byggnadsfrågan skulle uppskjutas till oktoberstämman. Frågan kom emellertid inte upp varken till denna stämma eller de närmaste. Kyrkoherde Hesselgren lämnade sin tjänst den 1 november och antagligen väntade man på ny präst. Det avgörande beslutet kom den 1 juli 1929 då Carl Arenheim var vice pastor i pastoratet och tillika kyrkostämmans ordförande. Men beslutet skedde icke utan strid. Vid kyrkostämman beslöts först att förlägga småskoleundervisningen till S. Åby. Vid byggnadsfrågan förelåg två förslag, det ena, skolorådets, som gick ut på att göra skolan till lärarbostäder och uppföra ny skolbyggnad strax norr om järnvägen och intill landsvägen, det andra Olof Jönssons, Klockedal, som gick ut på att skolan skulle inredas till bostäder åt lärarna men att ny skolbyggnad skulle uppföras väster om den gamla skolan intill landsvägen ungefär mitt emot den nya kyrkogården. Inte mindre än 193 röster avlämnades, varav 68 fullmakter. Efter verkställd votering visade det sig att 94 var för det förstnämnda förslaget och 98 för det senare, som alltså segrade. Kyrkostämman hade alltså beslutat, att skolan från 1878 skulle inredas till lärarbostäder och den nya skolan skulle byggas väster om denna, intill landsvägen och mitt emot den nya kyrkogården.

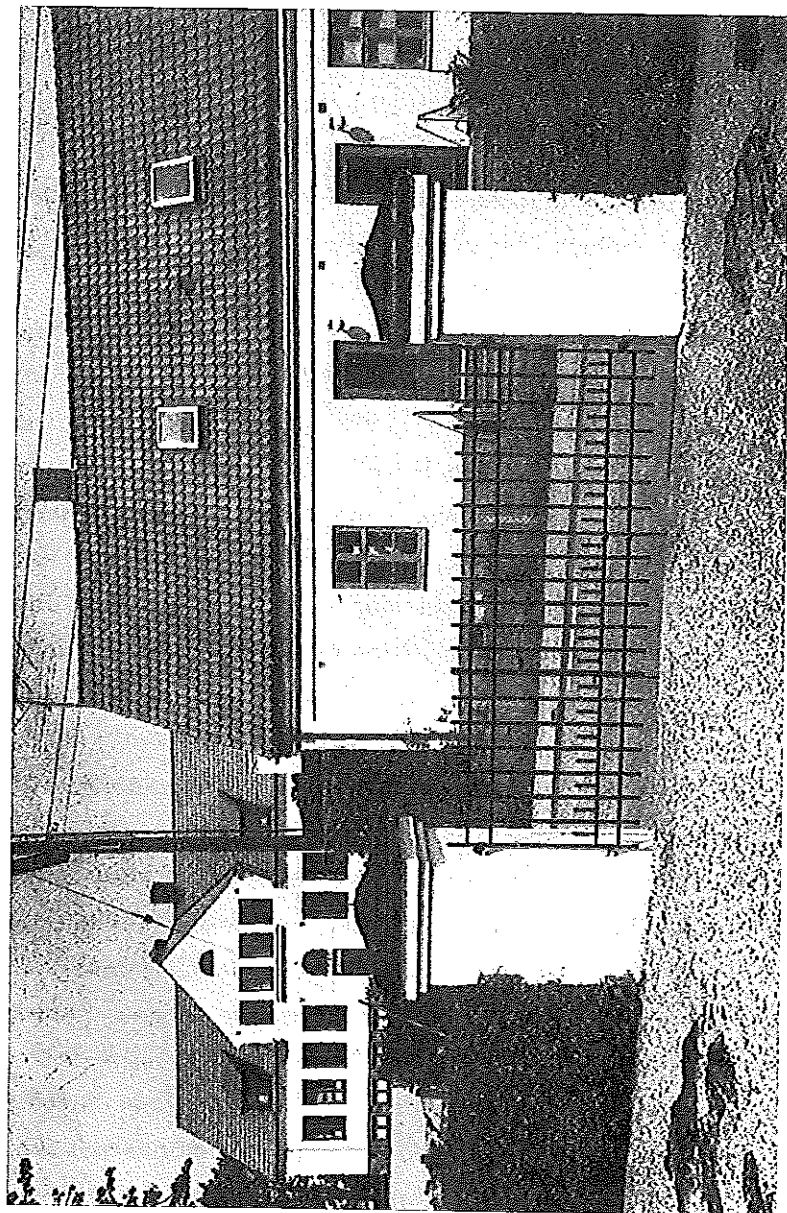
Mark inköptes av Ingfrid och Klara Ljunggren, ritningen till såväl skolan som förändring av den gamla skolan till personalbostäder uppgjordes av arkitekt Sante Johansson, Staffanstorps,

och beslut fattades att låta upptaga ett amorteringslån på 75.000:- kronor. Vid kyrkostämma den 12 maj 1930 antogs som entreprenör av skol- och ekonomihus byggmästare Anders Jönsson och byggmästare August Larsson för ett anbud på 45.651:— kr. Till entreprenör för det elektriska utsågs Anderslövs el. installationsbyrå för ett anbud på 1.290:— kr. och för värme- bad- och sanitäranläggning antogs Nils Jönsson, Anderslöv, vars anbud löd på 7.900:— kr.

Beträffande den gamla skolans ombyggnad till lärarbostäder beslöts vid kyrkostämma först den 26 oktober 1931 att antaga det lägsta ingivna anbudet på 11.995:— kr. som hade ingivits av byggmästare Alfred Olsson, Havberg, Skurup. Skolbostäderna, som i senare tid övergått i kommunal regi, har genomgått en genomgripande modernisering. Till sist skall erinras om de sista lärarna, som tjänstgjort i församlingens tjänst. Dessa var Joel Almrot, Thea Hansson, Martha Olsson och Greta Tyrbo. Då deras gärning ligger alltför nära i tiden skall inte någon beskrivning här äga rum. Två är bortgångna, småskollärare Thea Hansson, som blev den sista i N. Åby skola, och folkskollärare Joel Almrot, som kom till skolan i S. Åby redan 1914. En är pensionerad, folkskollärare Martha Olsson, som pensionerad bosatt sig i Trelleborg. Småskollärare Greta Tyrbo innehar tjänst på annan ort.

Kapitlet om skolorna har blivit långt, men det ompspanner också en tid av 150 år och vi förstår varken församlingens historia eller skolan av i dag, om vi inte är insatt i skolans historia. Kyrkan och skolan var förr i världen som mor och dotter. Numera är släktskapet från dotterns sida uppsagt. Hur manne det skall vara om ytterligare 150 år, om världen då består?

Här är icke möjligt att berätta om flickors och pojkers fostran

Den gamla skolan, nu lärarebostäder, och den nya från 1930.

i skolan, om glädje och tårar, om slagsmål och snöbollskrig, om julfester och högtidliga skolavslutningar. Allt sådant skulle kunna bli ett kapitel i var människas livshistoria.

I dag är det sista dagen ni känner er höra tillsammans med mig och med varandra och skolan och allt det förgångna. Det är maj, och solen har vaknat litet tafatt och röd i flammen, och ni sitter inte längre i bänkarna frusna och fångna. Jag som är gammal och inte rädd att sitta bland pojkar och fråga och minns som ett litet sting ibland min egen frusna vår, jag undrar, lever den inom er än, ert eget hjärtas låga, trots allt vad vi har lärt er under alla dessa år?

Eld vill jag önska er, livets eld och ingen beräknande kyla, det är över det som man inte gjort, som livet en gång håller dom. Våra misstag och fel, våra dumma streck kan Gud barmhärtigt skyla, men aldrig, ej ens för oss själva, vår feghets ynkedom. Gör fel! Var inte rädda! Sitt inte stumma och tveka! Man ska kunna våga en gärning och stå för det man gjort. Det är det råd jag vill ge er idag, när ni slutat att läsa och leka och står en smula undrande än inför livets öppna port.

KYRKOGRÄDENS UTVIDGNING OCH KYRKANS RESTAURERING

Kyrkorådet hade föreslagit att kyrkogården borde utökas, vilket förslag behandlades vid kyrkostämman den 24 januari 1907, då församlingens kyrkoherde var J. E. Östergren. Kyrkostämman

beslöt att så skulle ske. Men då det blev fråga om hur tillökningen skulle ske, framställdes huvudsakligen två förslag. Enligt det ena skulle kyrkogården utvidgas mot väster, söder om allmänna landsvägen. Häremot invändes, att ägarna av den jord, som behövdes, bestämt förklarat, att de icke ville avstå från denna, eftersom de, om det blev så, måste uppoffra den utfartsväg till sina åkerfält, vilken de nu ägde längs efter kyrkogårdens västra sida. Och så framkastades det andra förslaget, enligt vilket en ny kyrkogård skulle anläggas norr om allmänna landsvägen och intill skoltomten, där jord kunde ifrågakommas.

Efter en kort överläggning framställdes proposition på det förstnämnda förslaget, vilket antogs med stor majoritet. Då omröstning begärdes utföll den så att detta förslag antogs med 3845 fyrkröster, avgivna av 16 personer mot 944 fyrkröster, avgivna av 6 personer. Då förslaget antagits beslöt man att inköpa 30 ar av jorden. Vid förhandling med jordägaren, visade det sig att denne inte på villkor ville sälja nödvändigt jordområde, varför församlingen beslöt vid kyrkostämman den 14 februari 1907 att ingå till Kungl. Maj:t med ansökan om expropriering. Att tillsammans med kyrkostämmans ordförande närvara vid lantmäteriförrättning, som skulle vara slutförd, innan handlingarna ingick till Kungl. Maj:t utsågs Magnus Jönsson och Lars Andersson. Så gick sommaren och hösten och i november kom också Kungl. Maj:ts beslut, som innebar avslag å församlingens ansökan om expropriering, vilket innebar att frågan skrinlades tillsvidare. Man gjorde ett nytt försök nästa år, då kyrkostämmans ordförande jämte kyrkovärdarna och stationsinspektoren A. Nilsson vid sammanträde med jordägaren enträget skulle vädja till denne att för tre tusen kronor avstå från det önskade jordområdet. Det lyc-

kades inte. De kommande åren ställdes den befintliga kyrkogården i ordning. Träd borttogs, kyrkogården indelades i gravfält, nya gångar anlades och kyrkogården uppmättes och kartlades. Detta gjordes huvudsakligen på sommaren 1910.

Medan ny kyrkogård hade anlagts i Hemmesdynge och kyrkoherde Östergren såsom den förste jordades där skulle det dröja femton år i S. Åby innan frågan om ny begravningsplats upptogs till förnyad prövning. Det skedde vid ett kyrkorådssammanträde den 16 december 1925, då kyrkoherde Ove Hesselgren var ordförande. Man hade nu endast tanke på att utvidga västerut och överenskommelse träffades med fröken Jeppsson, ägaren till jorden, om inköp av nödvändigt jordområde med det villkoret att den nya vägen från hennes gård blev satt i gott skick innan den gamla togs i bruk för kyrkogård. Jordområdet inköptes för en kostnad av kr. 6.000:—.

På våren 1926 fick trädgårdsmästare Carl Linné i Malmö kyrkorådets uppdrag att uppgöra ritningar för kyrkogårdsutvidgningen, utvisande den nya kyrkogårdens inhägnad, plantering, indelning med gångar i gravkvarter samt beskrivning därtill. Handlingarna gick därefter till Konungens befallningshavande för fastställelse. Så blev icke fallet, eftersom vissa handlingar saknades. Kyrkovärdarna jämte f. kommunalordf. Lars Andersson fick kyrkorådets uppdrag att med vederbörande i Malmö få utrett vad som borde göras.

Länsträdgårdsmästare Carl Linné gjorde upp ritning för plantering av den nya kyrkogården, varvid skulle iakttagas att gången vid kyrkans torningång skulle dragas västerut, att gravplatserna ordnades i likhet med gamla kyrkogården samt att området omgärdades med förstärkningsmur och hagtornshäck i lik-

het med den omkring gamla kyrkogården. I skrivelse till Kungl. Byggnadsstyreslen anhöll församlingen om tillstånd att borttaga förstärkningsmuren vid gamla kyrkogårdens västra sida. Hösten 1928 infordrades så anbud på arbetet. Den nya kyrkogården anlades så hösten 1928 och våren 1929, sedan försänkingsmur på våren 1928, hade färdigställts.

Kyrkogården invigdes den 21 april 1930 av t.f. kyrkoherde Carl Arenheim.

Vad det gäller kyrkan hade man många bekymmer med svamp i virket och ganska snart efter invigningen den första advent 1870. Men bortsett från detta gjordes intet vid kyrkan förrän 1926, då taket försågs med taktegel och plåten i kyrkspiran och över koret ersattes med nytt. Rött, enkupigts och oglaserat tegel kom till användning och taket lades av byggmästare Anders Jönsson i S. Åby för en kostnad av 6.200:— kr. I samband med plåtbeklädnaden uppsattes ett nytt kors av ek på tornet. Arbetet med plåtarbetet å tornet utfördes av plåtslagare Oskar Ekman i L. Beddinge och plåtarbetet över sakristian av plåtslagare M. Hansson från Trelleborg.

Södra Åby kyrkostämman beslöt den 3 februari 1937, under ordförandeskap av kyrkoherde G. A. Fredlund att företaga en utredning angående en restaurering av kyrkans interiör. Denna utredning skulle omfatta inläggning av värmeledning, målning av väggar och tak, alternativt anskaffning av ny bänkinredning eller omändring av de gamla bänkarna samt inredning av ett bårhus i kyrkan. Vid kyrkostämman den 30 mars 1937 behandlade kyrkostämman ett av länsarkitekt A. Blanck upprättat förslag till kyrkans restaurering och beslöt kyrkostämman att godkänna detsamma. Förslaget gick ut på att ett bårhus inreddes i norra

delen av kyrkans vapenhus, att befintliga bänkar ändrades, att en trappa byggdes upp till orgelläktaren, trappsteg upptill koret, flyttning av predikstolen jämte uppgång, omändring av koret, utgrävning till pannrum, installering av värmeledning, reparation av kyrkans takstol samt målning av tak, väggar och snickerier. Det upprättade förslaget godkändes av Kungl. Byggnadsstyrelsen i slutet av juli månad och på hösten inforrades anbud på installation av värmeledning och ombyggnads- och måleriarbeten. Förslaget hade gjorts upp av Österbergs ingenjörbyrå i Malmö och hade samlat fyra anbud, av vilka kyrkorådet antog det lägsta, ingivet av C. A. Cederholm, Trelleborg, för en kostnad av kronor 4.900:—. Något anbud på byggnads- och måleriarbetena hade inte anlänt, varför kyrkorådet beslöt att uppskjuta frågan till våren. Redan i januari hade annonsering skett och vid sammanträde i kyrkorådet den 22 januari antogs anbud för ombyggnadsarbetena byggmästare G. Åkesson, Lund, för en anbudssumma på kronor 14.700:— och för måleriarbetena P. M. Brynell, Trelleborg, till ett anbud på kronor 2.486:—. Arbetena påbörjades andra veckan i februari 1938 och till kontrollanter av arbetena utsågs länsarkitekt Blanck och byggmästare Anders Jönsson, S. Åby. Då de gamla kyrkobänkarna åter flyttades in i kyrkan hade byggmästare Åkesson gjort den upptäckten, att de voro så starkt angripna av or, varför han ansåg, att det inte var försvarligt för församlingen att låta laga och justera dessa angripna bänkar. Han hade själv kontaktat en firma i Norra Skåne, enligt vilken 40 nya bänkar med en längd av fyra meter och utan några dörrpartier skulle kosta 2.200:— kronor, varifrån byggmästare Åkesson ville göra avdrag på 200:— kronor för beräknad kostnad för lagning av de gamla bänkarna. Detta godkände den 9 mars kyrkostämman,

som även beslöt att sidogångar skulle anordnas och beläggas med tegel som i mittgången.

Förslaget till de av länsarkitekt Blanck ritade nya kyrkobänkarna godkändes ej av Kungl. Byggnadsstyrelsen, som förständigade församlingen att anordna en slutna bänkinredning. Vid kyrkostämman den 18 april behandlades ärendet, och beslöt kyrkostämman, med angivande av de skäl, som voro till fördel för öppen bänkinredning överklaga Byggnadsstyrelsens beslut hos Kungl. Maj:t. Dock ansåg kyrkostämman, att bänkarna skulle konstrueras så, att dörrar senare skulle kunna insättas, om församlingen så önskade. Ett absolut förständigande kom inte från Byggnadsstyrelsen, varför överklagandet inte fullföljdes utan bänkinredningen konstruerades enligt det föreliggande förslaget.

Den elektriska installationen bekostades av kyrkovärdarna Hans Hansson och Olof Andersson och utfördes av elektriker Harald Olsson i Klagstorp. Kyrkans ljuskronor, som tidigare hängt i mittgången placerades nu så, att den stora kom över bänkkvarteren å södra sidan och de två mindre å norra sidan.

Sadelmakare Albert Cederberg fick i samråd med länsarkitekten anskaffa naturfärgat kalvskinn till omklädsel av altarringen. Kyrkl. arbetsföreningen bekostade insättning av antikglas i 10 fönster av kyrkans långskepp. Kyrkovärden Hans Jönsson bekostade inskriptioner i kyrkans kor, på triumfbågen och orgelläktaren. Kantor E. Holmberg skänkte två stenpelare och kyrkoherde och fru G. Fredlund skänkte en Wiltonmatta för sakristian samt en matta i Rya, till vilken motivet "Livets källa" komponerats av konstnären Kulle, Malmö, som vid kyrkans restaurering utfört en del konserveringsarbeten å altartavla, predikstol och dopfont.

Det fungerande kyrkorådet vid tiden för restaureringen var Hans Hansson, Olof Andersson, Otto Norrman, Hans Jönsson, Elof Jönsson, Germund Hansson, Anders Jönsson och Olof Wallin. För att bekosta utgifterna i samband med restaureringen upptog församlingen ett lån på 22.000:— kronor.

Kyrkan återinvigdes söndagen den 28 augusti 1938 av biskop Edvard Rodhe.

För dig som i din höjd
alla världens öden vänder
Den boning är för låg,
som byggs av människohänder.

En väckt och krossad själ,
som nådens ljus begär
Och lyder Jesu röst,
ditt rätta tempel är.

Så kom, o Gud,
att oss i nåd och sanning leda,
Att här i våra bröst
ett tempel dig bereda.

Till oss en stråle sänd
och låt i detta hus
Oss glädjas av sin tröst
och lysas av ditt ljus.

PRÄSTLÄNGDEN

Enligt medeltida sed skulle sockenkyrkan anskaffa jord till sin präst, så snart kyrka hade byggts. Varje sockenkyrka hade sin präst. Enligt Upplandslagen skall, innan kyrka får byggas, tillstånd utverkas av biskopen. Jordägarna i den blivande socknen

skulle bidra med dagsverken och körslor. Om prästgårds anläggande givas föreskrifter: "Nu är kyrka börjad och avslutad med tak, då skall kyrka hava bol, därå präst skall bo, det skall vara, ett markland jord . . . Mellan prästbolet och kyrkans underhållsgods göres skarp åtskillnad. Lagen skiljer vidare noga mellan sockenprästens personliga egendom och den egendom, som tillhörde hans ämbete. I medeltidens jordeböcker uppgjordes en förteckning å sockenkyrkans samtliga egendomar och därvid skulle en åtskillnad göras mellan vad som var anslaget till kyrkans underhåll och vad som hörde till prästbolet.

Då sockenkyrkans förmögenhet i lagarna förutsättes ha uppkommit genom sockenmännens sammanskott och samfällda arbete är det naturligt att församlingen får ett stort inflytande på förvaltningen av den kyrkliga förmögenheten genom sina valda representanter, kyrkvärdarna. Mycken egendomsjord hade under medeltiden testamenterats till sockenkyrkan, dock fick ej någon testamentera mer än hälften av sin jord till detta ändamål.

Prästens ställning till prästbordets jord är mer än en vanligt nyttjanderättshavare. Han kan ej under sin ämbets tid avhändas jord, som vid tillträdet ingått i prästbordet. Prästens befogenheter gränsade till en ägares, vilket framträder vid utarrendering av jorden. Om prästen ej själv ville bruka jorden, så gjorde han det på egen hand, åt vem han ville och arrendets storlek ägde prästen ensam avgöra. När det gällde kyrkans underhållsjord torde den ha bortarrendets av präst och kyrkovärdar i förening.

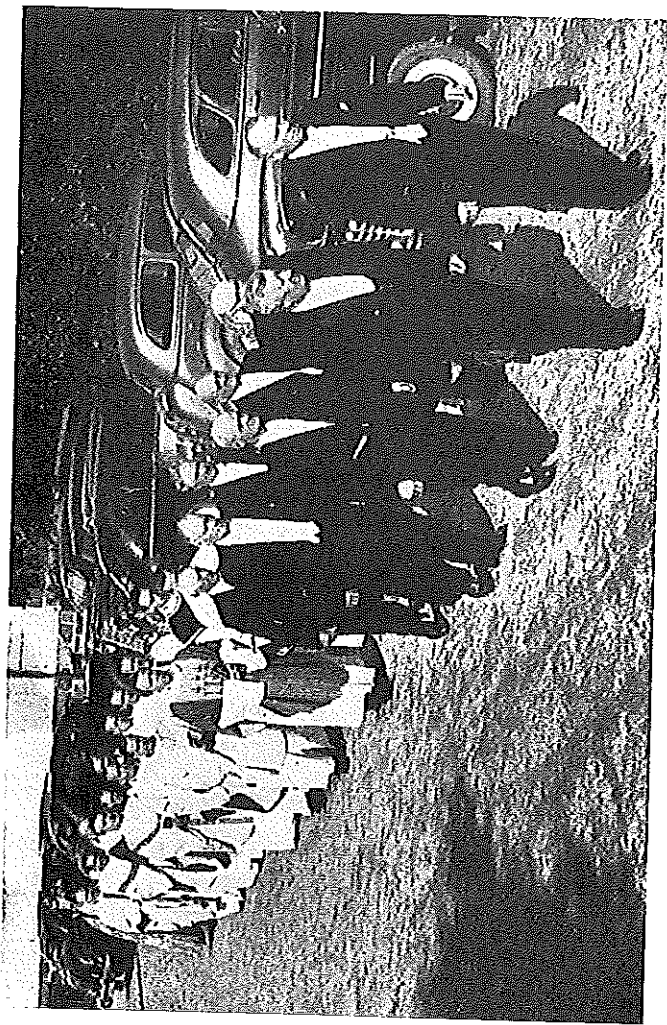
Det som gällde för Sverige är även tillämpligt för Skåne, som vid historisk tids början tillhörde Danmark. I den från mitten av 1100-talet härrörande s.k. skånska kyrkorätten, som gällde hela Lunds stift, talas det om "kyrkoåker, kyrkoäng och kyrkoskog".

Redan i början av 1200-talet gällde för Danmark, att kyrkoegendom var undantagen skatt, s.k. "frälsejord". Varje präst, som levde ogift, hade en gård frälst för alla offentliga utskylder.

Redan i äldsta tider fanns för varje särskild socken en förteckning över de andliga godsens inkomster. Lunds stifts landebok av år 1569 åberopar dem ofta till stöd och anför utdrag därav. De var skrivna på latin. Där finns också uppgift på den gård, som nu kallas Knutstorp.

Under reformationstiden indrogs en hel del jordar till staten. 1526 hade bönderna i Danmark satt sig i rörelse för att återfå de jordar, som fordom skänkts eller sålts till kyrkorna. Resultatet blev att på herredagen i Odense 1527 beslöts "att då böndernas gårdar därigenom storligen vore skadade skulle dessa jordar igenkomma till de gårdar, varifrån de voro givna eller sålda, dock att samma självägarebönder skulle giva den årliga skatt, som därav gick till de kyrkor, vartill de givits". Denna bestämmelse avsåg ej hela gårdar utan blott delar av sådana, som avhänts sina moderfastigheter. Här har vi att söka ursprunget till viss ännu förekommande skyldighet för hemmansägare att utgiva landgille för kyrka utan att denna skyldighet motsvaras av äganderätt för kyrka till viss i hemmandets ägovälde ingående känd jord.

Under reformationen indrogs till kronan sådan jord, som tillhört biskoparna och klostren men däremot inte den jord som tillhörde kyrkorna och sockenprästerna. Under Fredrik II:s tid upprättades den förut omtalade Lunds stifts landebok av år 1569 "till förhindrande att kyrkornas och prästernas jord och egendomar skulle med tiden förskingras och komma i främmande hand". Denna Lunds stifts landebok upptager under olika titlar prästgårdar och annexprästgårdar m.m.

Kyrkherdeinstallation 1952.

Vid reformationens början kunde en luthersk präst ha följande att uträtta, som det heter om en "han gick själv och plöjde, harvade, körde spillning, tröskade och släpade" värre än en annan stackars träl, "svarvade fat, skålar och tallrikar och förde dem till staden" som en annan krämare "och sålde dem för bröd att föda sig samt hustru och barn".

För att upphjälpa de ekonomiska förhållandena för prästerna bestämdes år 1555 att socknar eller socken som förut haft egen präst blev som annex förenade till en annan församling. Det är därför som Landeboken talar om annexprästgårdar.

Troligt är alltså att S. Åby 16 under medeltiden — från 1100-talet, varit prästbol för den präst, som varit anställd vid kyrkan. Detta var alltså under den katolska tiden. Från reformationen eller från år 1555 indrogs prästtjänsten och egendomen blev annexprästgård till Hemmesdynge. Men som vi skall se i den följande prästlängden har många medhjälpare eller hjälppräster till kyrkoherden varit bosatta i annexet.

Från reformationstiden har följande varit kyrkoherdar i Hemmesdynge pastorat:

1. **Herr Jörgen** 1541.
2. **Theophil Hansen** 1548.
3. **Gudmand Truedsen** 1590—1620, återgivet på storklockan från 1600 som Gudrun Tusøn.
4. **Peder Gudmandsen** 1621—1631, son till föregående. Han tycks ha varit sin fars medhjälpare i Södra Åby, ty i ett äktenskapsmål inför domkapitlet 1619 benämns han med orden "Her Peder Gudmandsen i Søndre Aaby".
5. **Mads Jensen** 1632—1640. Hans namn fanns på Hemmesdynge kyrkoklocka före omgjutningen 1730 och återgavs då "Mat-

thias Jani Lundensis" med årtalet 1638. Han nämnes vidare i "Visitatsbogen" i sammanhang med biskopsvisitation i Södra Åby 1635, varvid ungdomen befanns kunna sin katekes medelmåttigt. Han tycks ha flera år före sin död avstått från kallet.

6. **Jens Jensen 1641—1674.** Enligt Skånebrevsförteckningen, Acta privata har denne Jens Jensen skrivit ett brev, daterat Hemmesdynge den 19 januari 1646 till domkapitlet i Lund och begärt befrielse från utlagorna för Hemmesdynge och Södra Åby, "hwarrest fienden plundrat". Detta skedde under kriget 1643—45 mellan Sverige och Danmark—Norge, då en svensk här under ledning av Gustav Horn bröt sig in i Skåne. I ett annat brev den 8 augusti 1653 har han jämte häradets övriga präster anhållit att de på grund av deras ringa villkor skulle befrias från påbudet att uppställa en ryttare med häst.

7. **Peter Sörensson Grönbeck 1674—1683.** Han torde utan tvivel vara den "Petrus Severini Grönbekius Malmovianus" som blev inskriven vid Greifswalds universitet 1661 och var son till rektorn vid Malmö skola Sören Jakobsen Grönbeck. Han blev kyrkoherde i pastoratet 1674, då han konserverade företrädarens änka. Han efterträddes redan 1684 av

8. **Johan Johansson 1684—1720.** Han var född i Helsingör 1644. Han inskrevs och studerade, i likhet med de flesta företrädarna, vid Köpenhamns universitet men begav sig tre år efteråt över till Sverige och skrev in sig vid Lunds universitet. Johan Johansson har på grund av de tjänster som hans far i sista fejden mellan Sverige och Danmark gjort Sveriges krona, Kungl. Maj:ts löfte på första vakanta gäll. Efter sina studier i Lund synes han ha varit i skol- och informationstjänst i Stockholm. Han synes helt ha brutit med sitt hemland. Den berömda svenske landshövdingen i Skå-

ne, Rutger von Ascheberg skriver, att det är hans önskan att Johan Johansson blir hulpen till ett pastorat. Han framhåller hans kunnighet i svenska språket och att han visat sig äga god kapacitet och lärdom i predikoämbetet. Han blev prästvigd till Hemmesdynge och S. Åby pastorat i närvaro av prosten M. Arenchil. Kyrkoherde Johansson är en av de få, som denne skarpe övervakare av Vemmenhögsprästernas svenskhet kunnat gilla. Så skriver han t.ex. 1688: "I Hemmesdynge prästgård föres ett mycket kristligt och berömligt leverne och pastor är en man, som ingen oordning eller flädja lida kan utan är ett gott exempel för andra uti leverne och lärdom". För övrigt visas till kapitlet om Ester Jönsdotter i Norra Åby, för vars skull kyrkoherde Johanssons namn gick till eftervärlden. Vid tillträdet till pastoratet måste Johan Johansson konservera företrädarens änka, Margareta Tinckel, som nu alltså blev konserverad för andra gången. Trots detta överlevde hon sin tredje man. Han begrovs i Hemmesdynge kyrka med gravsten vid och under altarskranket.

9. **Jöns Brunbeck** 1720—1748. Han var född 1683 och son till kyrkoherden i Äspö Michael Bengtsson Brun och Bengta Svensdotter. Han var "en ibland de 4 modiga studenter, som vågade bli kvar vid akademien i Lund under de danskes huserande i landet". Kyrkoherde Johansson säger sig "ha känt honom sedan barnsben". Han blev prästvigd som medhjälpare till denne och blev efter några månader gift med dottern i huset. Jöns Brunbeck bodde före svärfaderns bortgång i S. Åby. Han fick fullmakt på pastoratet ett år före svärfaderns död. Han är mest bekant för sin sockenrelation. Blev kontraktsprost eller som det då kallades häradspäst i Vemmenhög 1744. "Genom ett olyckligt hästskenande under en hemresa från Ystad strax på andra sidan Skivarp blev

han så till sin kropp skadad, att han hemåkt dödde 1748 den 27 mars." Han begrovs i kyrkan.

10. **Michael Uppendick** 1749—1755. Han var först medhjälpare till sin fader, som var kyrkoherde i Hammenhög. Därefter blev han hjälppräst till föregångaren 1741, gifte sig med dennes dotter och blev sin svärfaders efterträdare 1749. Han var en "stor älskare av allmogens aqva vitae och hans vandel var intet uppbyggelig för åhörarne". Hans superi och ämbetsförsummelser föranledde visitation då han under hans onyktra tillstånd begångna ämbetsförseelser blottades. Sedan detta anmäls till häradstinget beslöt tinget att nedlägga talan mot honom "emedan han är till sina sinnen upprörd och huvudsvag". Till vice pastor hade domkapitlet missiverat en pastor P. Hindström och då Uppendick vägrade att till denne utlämna kyrkornas inventarier måste man begära handräckning av Kungl. Befallningshavande. Uppendick klagade på Hindström hos domkapitlet och Hindström meddelade då domkapitlet, att Uppendick icke på 18 månader gått till nattvarden och ej på 2 år bevisat allmänna gudstjänsten. Domkapitlet begärde då ny visitation men innan denna blev av, avled Uppendick. Han begrovs med likpredikan av kyrkoherden i Östra Torp, Jöns Landby, som talade över Vishetens bok kap. 3, vers 4: "Om de än, efter vad människor mena, bliva straffade så är dock deras hopp fyllt av odödlighet".

11. **Jöns Muhrbeck** 1758—1789. Se skriften S:ta Maria kyrka i Hemmesdynge

12. **Sven Thunborg** 1790—1808. Se kapitlet Fyra färgstarka församlingsherdar i skriften S:ta Maria kyrka i Hemmesdynge.

13. **Per Valentin Wadstein** 1809—1829. Wadstein var född i Häglinge, prästvigd 1780 kallad till medhjälpare i Röddinge,

Biskop Anders Nygren och pastor Ioci, kyrkoherde Sifg Sivenlus.

kyrkoherde i Öttarp åren 1794—1809 och samma år utnämnd till kyrkoherde i Hemmesdyngge och S. Åby, men tillträdde först den 1 maj 1811. Blev präst över egen församling, vilket såväl företrädaren som efterträdaren också var. Vid denna tid var antalet av präster så stort, att de flesta kyrkoherdarna hade ämbetsbiträden. Då läroverken vid denna tid var i dåligt skick, så ordnades

undervisningen för prästbarnen i hemmen, antingen så att adjunkten stod för undervisningen eller så att kyrkoherden stod för undervisningen medan adjunkten skötte de mödosammaste prästgöromålen.

14. **Johan Daniel Hindbeck** 1830—1867. Se kapitlet Fyra färgstarka församlingsherdar i skriften S:ta Maria kyrka i Hemmesdynge.

15. **Christian Heideman** 1868—1882 var född i Harlösa, blev prästvigd 1854, klockare i V. Tommarp och Skegrie, kom några dagar efter prosten Hindbecks död till Hemmesdynge och S. Åby och blev kyrkoherde året efter. Christian Heideman gjorde sig under sin ganska långa studietid känd som en säker sångare, deltog i studentfärderna till Köpenhamn 1842 och 1845 och var även med i akademiska kapellet som god och skicklig flöjtist. Han tjänstgjorde många år som klockare och vann som en foglig och välvillig man allmogens sympati samt blev efter 4:e manskallelse nästan enhälligt vald till kyrkoherde. "Det var den bästa vi kunde få efter Hindbeck", skall enligt Cavallin en församlingsbo ha sagt. Cavallin tillägger maliciöst och med hänvisning till Hindbecks kända slapphet vid nattvardsbarnens undervisning: "Det påstås ock att kontinuiteten är bevarad". Detta är orättvist mot Hindbeck. Protokollen bevisar detta.

16. **August Ludvig Christofer Sjöberg** 1883—1891, var född i Landskrona, prästvigd 1851, klockare i Asmundtorp, kyrkoherde i Ramdala 1872—1882. H. E. Hallberg skriver i de hädangångnes minne i Prästmöteshandlingarna från 1900 följande: "Ludvig Sjöberg var en fullödig sangviniker och torde som sådan ha karakteriserats både genom förtjänster och fel. I sin krafts dagar var han en av de soligaste personligheter man kan tänka sig. Hans

utseende var nästan som en kyrkoängels. Optimist i hög grad tog han även det tyngsta lätt. I varje medvandrare förutsåg han en välmenande själ. Men medaljen hade även sin frånsida. Det lätta sinet hade redan tidigt visat sig alltför lätt. Kom så därtill ett tvivelsutan med bekymren sammanhängande ytterst smärt- samt hjärtlidande, så mycket kännbarare som det att lida torde ha varit särskilt för han lynne främmande. I allmänhet kan man om Sjöberg säga, att hur mycket annat som skiftade i hans levnad, blidhet, och vänlighet mot var man visade han in i det sista.

17. **Johan Emil Östergren** 1882—1912. Se kapitlet Fyra färgstarka församlingsherdar i skriften S:ta Maria kyrka i Hemmesdynge.

18. **Carl Ove Paul Hesselgren** 1912—1929. Ove Hesselgren hade vid sin död, 1933, tillbragt fem år som emeritus i Stockholm. Ove Hesselgren var prästson från Ö. Vemmerlov. Han tjänstgjorde under många år i Landskrona som lasarettspastor. Den ståtliga yttre gestalten, som gav honom prägeln av en gammal militär, synes han ha haft från ungdomen, ty han brukade själv omtala att professor Skarstedt under hela hans tentamen i novum titulerade honom "herr löjtnanten". Men till sitt inre var han en fridens man mer än de flesta. Den paulinska fridsmaningen, "om och så mycket som eder beror", följde han så troget, att han sökte förordnande för annan präst att vara ordförande på stämmorna, när där väntades opposition. Han var 62 år gammal, när han tillträdde pastoratet efter att förut ha sysslat föga med församlingsarbete. Det kunde ej begäras eller väntas av honom starkare insatser däri. Men vid hans jordfästning talade hans f.d. fängelse-direktör i de mest berömmade ordalag om hans välsingelse-rika arbete bland dem, som Herren skall ha ett särskilt ord om

på den yttersta dagen." Så skriver prosten Albert Lysander i de bortgångnas minne vid prästmötet i Lund 1938. Till detta kan läggas att Hesselgren uppförde den nuvarande prästgården under de första åren av sin tid i Hemmesdynge, nämligen 1914—1915. Församlingsborna minns honom ännu och intygar, att han var en fridsam man, blott han inte besvärades.

Kyrkoherdetjänsten i pastoratet vakantsattes efter kyrkoherde Hesselgrens avgång och från 1 maj 1930 — 1 maj 1932 upphölls tjänsten av komminister Carl Arenheim. Vid den sistnämnda tidpunkten var pastoratet förenat med Ö. Torps och Lilla Isie församlingar till ett pastorat.

19. **Gustav Agaton Fredlund 1932—1950.** "Det var lätt att konstatera på grund av Gustav Fredlunds förkunnelse, att hans allmänna inställning till kyrkligt liv och arbete, att nyare vindar svept fram över stiftet, sen han växt upp och fostrades i den scharptauniska miljön i hemmet i Gessie och i Tygelsjö. Den framväxande unglyrkorörelsen bidrog till att Fredlund övergav tankarna på läroverkslärarens kall, vartill han förberett sig genom en fil.känd. i tyska, nordiska språk och historia. Han var t.o.m. såsom korsfarare aktiv under unglyrkorörelsens vardagar.

Tre pastorat räknade efter hand Gustav Fredlund som sin kyrkoherde. Först Lomma, det förutvarande biskopsprebendet "som i Fredlund fick sin förste av församlingen valde själasörjare. Här var ett rikt fält för Gustav Fredlunds initiativ och arbetskraft. God kontakt skapades mellan kyrkan och de olika folkgrupperna. Kyrkorummet förskönades. Gudstjänsterna samlade en växande meninghet, som värdesatte sin kyrkoherdes förkunnelse och liturgiska sång. Det andra pastoratet blev Konga på Söderåsens utlöpare, i en mera isolerad trakt. I Lomma väckte det förstämning,

ja, sorg, när Fredlund tog emot kallelsen till Konga. Man tänkte sig, att det skulle vara möjligt att få ecklesiastikministern att förordna någon annan. Det tredje pastoratet var Hemmesdynge och Södra Åby. Slättens son längtade tillbaka till de fria vidderna och utsikterna. Särskilt som kontraktprost gjorde han betydande insatser i form av dagar för kyrkoråd, ungdoms- och syföreningsdagar, och dagar för kyrkobroder. Likaså det under krigsåren nödvändiga hjälparbetet, varav särskilt den finska fadderörtrörelsen i Gustaf Fredlund hade en nitisk och framgångsrik befrämjare. Till Gustaf Fredlunds älsklingspsalmer hörde Grundtvigs O liv, som blev tänt och Wallins Du som fromma hjärtan vårdar. Dessa toner klingade genom hans förkunnelse. Mannen bakom verket kunde väl i förstone förefalla slutet och tillbakadragen. Konfirmanderna hade mycket respekt för sin lärare. Efter hand som man lärde känna honom övergick denna känsla i tillgivenhet. Den som kom Fredlund närmare fick snart erfaras mycken vänlighet. Det brett folkliga låg icke för honom, ej heller humor i vanlig mening. Han var till ytterlighet korrekt. Dock kunde han i goda vänners lag, säges det, med bravur och elegans berätta en god historia. Han var mycket musikalisk. Hans maka Karin f. Lindskog bar tillsammans med honom en stor och beundransvärd arbetsbörda. Besökande blevo gästfritt trakterade. Men besök i expeditiönsärenden på olaga tid gillade ej prostens. Minutiöst noggrann var han i allt sitt görande och låtande. Den stora prästgårdsträdgården gav mycket arbete men ock mycken trevnad, vilket även kontraktisterna hade glädje av under jordgubbstiden. Minnet lever kvar av de uppskattade "jordgubbskonventen".

Något av det bästa i en flydd patriarkalisk tid och det bästa i en nyare förenades i Gustaf Fredlund, i hans liv och gärning . . ."

Den sista personbeteckningen är hämtad från Hilmer Wentz skrift till prästmötet 1956. Där källorna till ovanstående prästlängd ej angivits är stoffet hämtat från Cavallins herdaminne och framför allt i det utomordentliga arbetet av Gunnar Carlquist "Lunds stift herdaminne".

Då jag förkunna skall Ditt ord och dina under,
Det vare gudligt tal Och inga människofunder.
Giv att den goda säd, Som är ditt helga ord,
Av mig må utsås rätt Och falla i god jord.

KYRKANS INVENTARIER

Kyrkans förnämsta inventarier utgöres av altarpopsatsen och predikstolen, båda från 1600-talet samt dopfunten från 1100-talet. Altarpopsatsen och predikstolen har beskrivits i kapitlet om den gamla kyrkan.

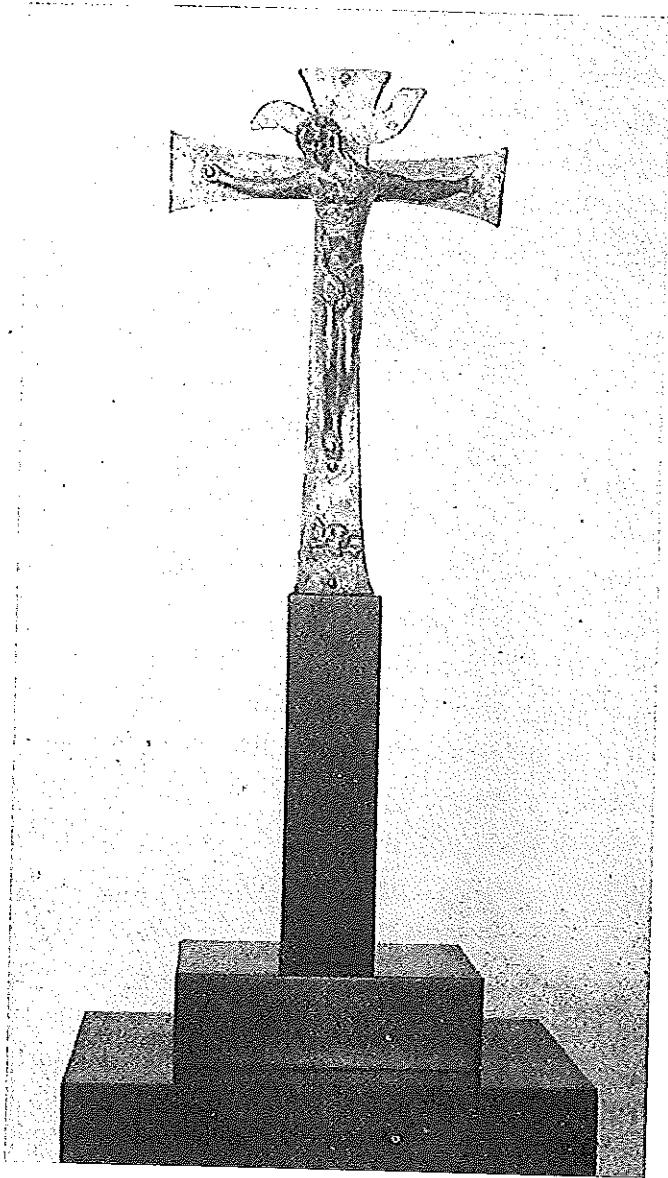
Dopfunten är gjord av sandsten och har en höjd av 81 cm. Den tillhör den s.k. Hallarödsgruppen men är smalare än vanligt. Urholkningen är kittelformig och har uttömningsskål men saknar fals. Skålen är 61 cm vid ytterkanten. Något under halva höjden finns en rundstav. Mellan rundbågsfrisen och liljeornamenten går en låg platta. Skålen står med en låg platta i en fördjupning på fotens övre sida. Foten utgöres av ett firsidigt, uppåt något avsmalnande stycke, som överst omgives av en firsidigt böjd rundstav. Över denna rundstav står en cylinder med hörntappar i den underliggande rundstavens hörn. Upptill omslutes cylindern av en rundstav och har ett firsidigt uttömningshål. Dopfunten beskrives i "Skånes konsthistoria för medeltiden" av C. G. Brunius

men framför allt av Lars Tynell i hans framstående arbete "Skånes medeltida dopfuntar."

Hallarödsgruppen tillhör till allra största delen sydöstra Skåne. Den kännetecknas av en cylindrisk i regel nedtill avrundad skål samt vanligen attisk bas med hörntappar. Under skålens botten brukar finnas stående rundstavar och däröver en horisontalrepstav eller rundstav samt överst en rundbågsarkad eller rundbågsfris. Den stammar från senare delen av 1100-talet. Särskilt utmärkande för den s.k. Hallarödsgruppen är att dopfuntarna har nedhängande liljor. Dessa dopfuntar förekomma inte inom ett geografiskt slutet område även om Simlinge har en dopfunt, som även hör till denna grupp. En sådan typ däremot som de fyrkantiga dopfuntarna, t.ex. Lilla Isies, förekommer huvudsakligen i sydvästra Skåne.

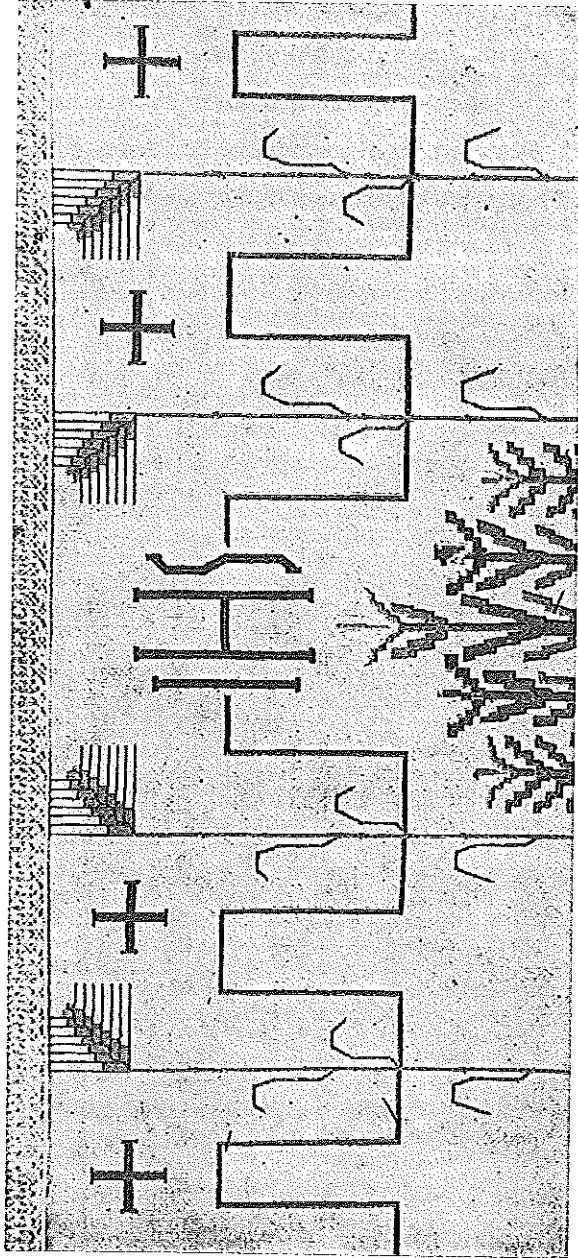
Dopfunten hade ursprungligen sin plats i kyrkans västra ända och behöll denna åtminstone någon tid efter reformationen. När dopet förrättades skulle församlingen vända sig dit. Först senare flyttades funten längre fram i kyrkan, oftast upp i koret. Dopfunten i S. Aby har i likhet med de äldsta dopfuntarna ett uttömningshål i mitten av funtens botten under det att de yngsta helt saknar sådant. Genom detta hål skulle det vid dopet användna vattnet rinna bort, varefter det avlägsnades genom foten. S. Aby dopfunt har liksom en del gamla skånska dopfuntar på övergången mellan fot och skål ett ganska stort firsidigt hål, som för in till fotens centrala uttömningshål. Detta firsidiga hål har troligen ursprungligen använts till utgjutningshål i allmänhet.

Dopfattet, som ligger på funten är troligen från 1600-talet, är ett runt fat av mässing med brätte. Bottnens mittparti är upphöjt. Fatet har driven och ciselerad ornering med blad- och frukmotiv.

Bronskrucifixet från 1593 med fot förfärdigad av juvelerare Wiven Nilsson i Lund.

På dopfatet finns det en dopskål, troligen från samma tid. Den är även denna rund med konisk sida och hank med ornerade fästen. Dopskålen har drivna och ciselerade ornament såsom på fatet. Dopskålen användes omkring sekelskiftet, då dopen förekom i hemmet, såsom murarredskap, då man hade murbruk i denna. Vid väggen intill triumfbågen finns ett dopaltare med vit altarduk och antependium med initialerna IHS, en gåva av fru Karin Sive-nius. Till altaret hör två silverljusstakar skänkta av kyrkl. arbets-föreningen samma år som dopaltaret uppfördes, nämligen 1956, då även syföreningen skänkte en dopkanna i silver. Året innan hade koret förändrats, i det att detta fick altarbarriär med plattor av Komstasten framför. Ett nytt bredare och skulpterat altare ersatte det gamla, nya kyrkodörrar insattes. I samband med att kyrkan vittades invändigt omhängdes ljuskronorna och återfick alltså sin gamla plats i mittgången. 1953 genomgick orgeln en genomgripande reovering. Denna piporgel byggdes 1878 av Molander & Eriksson, Göteborg, och har 17 stämmor och två manualer. På kyrkans sydvägg hänger riksvapnet med Karl XI:s namnchiffer, skulpterat i trä och målat. Riksvapnet, som är från 1669, har en längd av 2 meter. Ornament från den danska tiden finns på altarets baksida. Det ena har bokstäverna IHS på röd botten, det andra har C 4 med krona, det danska riksvapnet, det tredje har årtalet 1756, troligen fel årtal, samt det fjärde ingen-ting. Alla ha röd botten. Kyrkan äger två krucifix. Det ena häng-er på väggen bakom altaret. Krucifixet, som är från 1400-talet är skuret i trä. Huvudet är böjt åt vänster och armarna svagt upp-åtriktade. Ländklädet som är vitt med bårder av guld räcker till knäna. Den korsfästes hår och skägg har brun färg. Det andra krucifixet är från 1593 och har troligen en gång varit processions-

Det vita anpendiet, gåva av kyr. arbetsföreningen.

krucifix. Har under många år suttit på spetsen av altartavlan men från 1955 är det altarkrucifix, sedan det försetts med stam och fot utfört av hovjuvelerare Wiven Nilsson.

Kyrkan äger en förnäm nattvardskalk av silver från 1726 med paten av silver från samma år. Kalken har sexsidig passformad fot med rund nod med bokstäverna INRIH.S.Å. Å skålens underdel är graverad ornering och bandornament. Kalken har Ystads stads stämpel-VCF (=Virgilius Caspersson Falck, mästare i Ystad 1701—1726- (=1702). Inskriften på foten: "Johannes Brünbeck". På skålens överkant: "denna Kalk till Kommer Söndre aby Kyrchia Anno 1726". Kalkens höjd är 21,2 cm. Patenen av silver är i mitten ornerad med graverat Kristusmonogram. Har en diameter av 14,6 cm. Oblatasken är av nysilver från 1800-talet. Den är ornerad på skålen och på locket. Oblatasken står på tre kulor och locket har ett kors. I botten står bokstäverna C. A Kiernas. Nattvardskannan av silver är konisk med pip och handtag. Stämplor 3 kronor — G. A. B. (Guldsmedsaktiebolaget) — Stockholms stadsstämpel—Y 6(=1901). På ena sidan en bild av palmblad med kors och bibel och på andra sidan står orden: "Denna kanna är skänkt till S. Åby församlings kyrka till minne av mina föräldrar av John Odell i Göteborg 1901, född i S. Åby 1837. Av vinkannor finns tre av svart porslin, placerade på skrudskåpet. Därjämte finns tre vinkannor från 1827 av tenn, firsidiga med runda skruvlock. Stämplor 3 kronor — Ystads stadsstämpel — LRG — W3 (1827). En glasburk med lock, försedd med blå blommor och guldblad, avsett för förvaring av oblater finns numera på pastoratsmuseet. Angående sockenbudstyg och brudkrona hänvisas till skriften "S:ta Maria kyrka i Hemmesdynge". Kyrkan har tre ljuskronor, två med profilerad mittstam med storkula nedtill och med

32 ljuspipor. Dessa är från 1800-talets slut. Den tredje, från början av 1900-talet, har också profilerad mittstam med stor kula nedtill med 50 ljuspipor. I långskeppet finns lampetter med rund väggplåt med rosetter och tre ljuspipor. Kyrkan har två kandelabrar, som står på de av kantor Holmberg skänkta stenpelarna. Båda kandelabrarna har fem ljuspipor. Det finns i kyrkan 14 ljusstakar, av vilka de förnämsta är två malmstakar från 1600-talet med högprofilerad fot och droppskål och en liten ljuspik.

Vi övergår så till kyrkans textilier. Kyrkan har tre antependier, vitt, rött och svart. Den vita, en gåva av kyrkl. arbetsföreningen 1955, har motivet skörden med sädesax i guld. Det svarta antependiet har broderier i flerfärgat silke av bibel med kalk, snedliggande kors och blad. Det tredje är i rött sammet med broderier i guld A och O och PX samt krans med korsliljor och blad. Mässhakarna är fyra till antalet. Den vita, en gåva av kyrkl. arbetsföreningen 1947, är av yllertyg och har ett kors i rött sidenband på framsidan, ett större sådant på ryggen med guldkors och bokstäverna IHS och AO i blått. Den gröna mässhaken är av venetianskt sidendamast med motivet "Ögat" och är en gåva av kyrkl. arbetsföreningen 1952. En mässhake i rödlila, gemensam med Hemmesdynge, är en gåva av familjen Arenheim. Den fjärde mässhaken är violett med törnekrona och har skänkts 1956 av kyrkl. arbetsföreningen. Stolorna är tre, en vit, en grön, och en violett. Predikstolskläderna har alla de liturgiska färgerna. Ett är svart med kors och palmkvistar i silver, ett annat av röd sammet med bokstäverna AP och XO i guld. Det tredje är grönt av sidendamast med motiv: "Heligt tretal", anskaffat 1956 och är en gåva av S. Åby kyrkokör. Samma år skänkte kyrkokören även ett violett med törnekrona. Det femte predikstolsklädet av handvävt linne

Dopkannen, gåva av kyrkl. arbetsföreningen, utförd av juvelerare Harald Nilsson i Malmö

är en gåva 1956 av kyrkl. ungdomskretsen. Av kyrkans mattor kan här nämnas den förut omtalade ryan med motiv "Livets källa" skänkt av prosten Gustaf Fredlund 1938 och en större i korsstyggn efter mönster från en gammal åkdyna med Vemmenhögs stjärnor, sydd och skänkt av kyrkl. arbetsföreningen till minne av fru Ethel Arenheim påskdagen 1932.

En oljemålning från 1700-talet föreställande en bedjande ängel har sin plats över dopaltaret och är en gåva 1955 av musikdirektör Edvin Odell och hans hustru Elsa. En annan oljemålning

föreställande Jesus på korset har skänkts av kyrkoherde Stig Si-
venius och hans hustru Karin. Av andra enskilda föremål kan
nämnas en kassakista med lås och ring och en Gustaf Wasas bi-
bel, skänkt av de s.k. "Åbypågarna" 1943. Till jul framtages jul-
krubban, som anskaffades 1953 genom några juldagskollekt,
anslag från kyrkl. ungdomskretsen men huvudsakligen utgörande
en gåva av fröken Thea Hansson, lärarinna i N. Åby.

Vi lämnar kyrkan för att slutligen i tornet studera kyrkkloc-
korna. Storklockan är från år 1600 men har enligt danska texten
en äldre föregångare. Inskriften i versaler lyder: I Ihesus nafn
lader diese danemen her Gudrun Tusøn sogneprest Peder Sven-
søn oc Hans Hovgar Kierke vergestøbe denne klokke til Sønder
Aabi. Gud til lof. Amen. + L/ NK Anno + 1600 +. Även lillkloc-
kan, som var sprucken och obrukbar, omgjöts 1843. Inskriften
på ena sidan har följande ordalydelse: "År 1843 uti Konung Karl
XIV Johans 80 levnad och 25 regeringsår, då Johan Hindbeck
var kyrkoherde samt Hans Hansson, Södra Åby nr 26 och Petter
Nilsson å nr 11, Norra Åby voro kyrkovärdar blev denna Södra
Åby kyrkas klocka omgjuten av Fred. Seipel & I. G. Liljedahl i
Stockholm 1843". Andra sidan har följande inskrift, som också
må vara slutorden för detta kapitel:

Hör. Gud ännu sin nåd dig bjuder.

Se Templets portar öppnar sig.

Kanske härnest, då klockan ljuder

Upplåtes gravens port för dig.

Du går ej mer i Herrens hus,

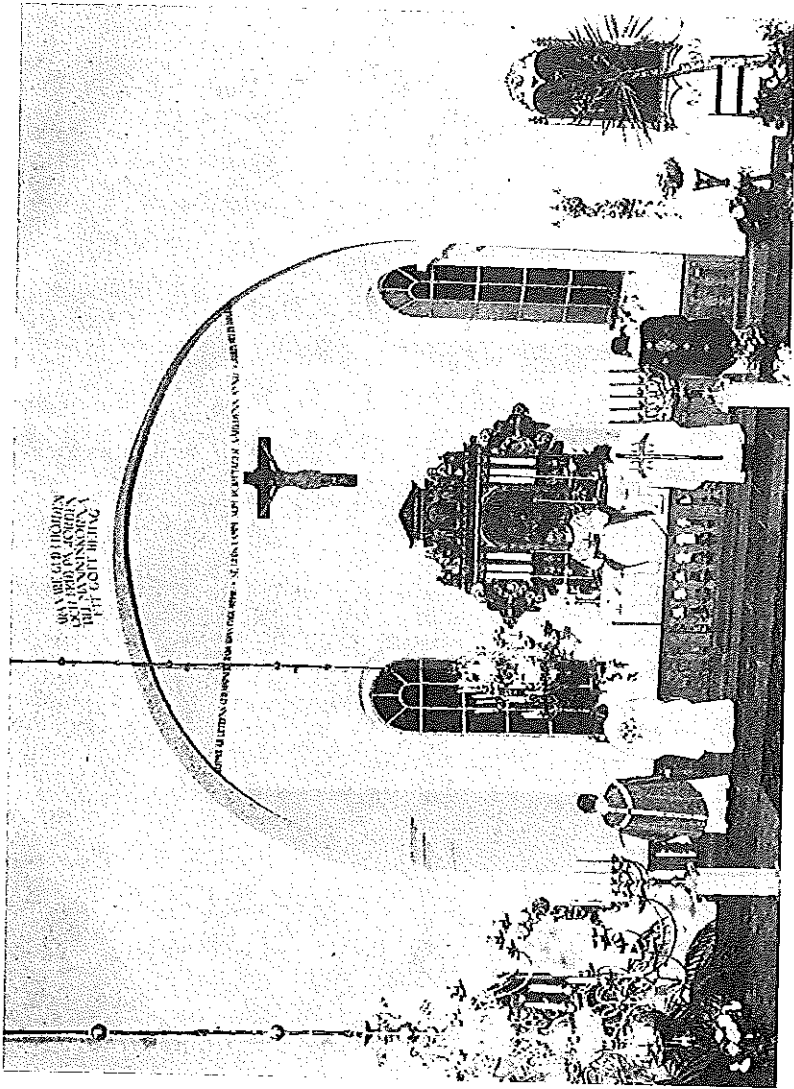
Ditt rum bereds i jordens grus. Sv. ps. 323 v. 1.

DE FEMTON ÅREN 1952—1967

S. Åby församlings kyrkoråd år 1952 var följande: Johan Mattsson, Otto Norrman, Olof Wallin, Bents Olsson, Janne Persson, Gottfrid Hansson, Anders Jönsson, M. Hugo Nilsson samt ordförande Stig Sivenius. Redan under detta år 1952 bestämde kyrkorådet en hel del förändringar av kyrkorummet, av vilka en del först nu blivit verkställda och något, såsom korfönstren, alltså återstår. Men låt oss taga det i tur och ordning.

På hösten 1951 hade från A. Mårtenssons orgelfabrik inkommit förslag till rengöring, stämning och omdisponering av orgeln. Orgelns disposition fick beträffande Manuel I ny Kvintadena och ny Mixtur 4 chor och beträffande Manuel II ny Gemshorn 2 och därjämte omdisponering. Beträffande pedalen utbyttes obrukbara Basun 16 mot ny Fagott 16. Förslaget godkändes av Kungl. Byggnadsstyrelsen i april 1952 och kyrkorådet och kyrkostämman antog A. Mårtenssons orgelfabriks kostnadsförslag på kr. 6.925:—. Arbetet verkställdes 1953 och hölls återinvigning 16 oktober. Invigningstalet hölls av kyrkoherde Stig Sivenius, predikan av kyrkoherde Sigfrid Liljekvist, altartjänst av komministern Henning Rubin och Birger Holmberg. Församlingens kantor Sigfrid Runbäck tjänstgjorde vid orgeln och ledde den nybildade kyrkkören. Övriga medverkande vid orgeln var musikdirektör Edvin Odell och kantor Theodor Gerdtsen, vilken sjöng solo.

Redan 1952 hade kyrkorådet beslutat att ge domkyrkoarkitekt Eiler Graebe i uppdrag att låta rita nya kyrkodörrar och att omgestalta koret. Vid samma tillfälle önskade man även ny sluten uppgång till predikstolen. Arbetet utfördes sommaren och hösten

Det nya altaret och den nya barriären med Komstasten framför, år 1955.

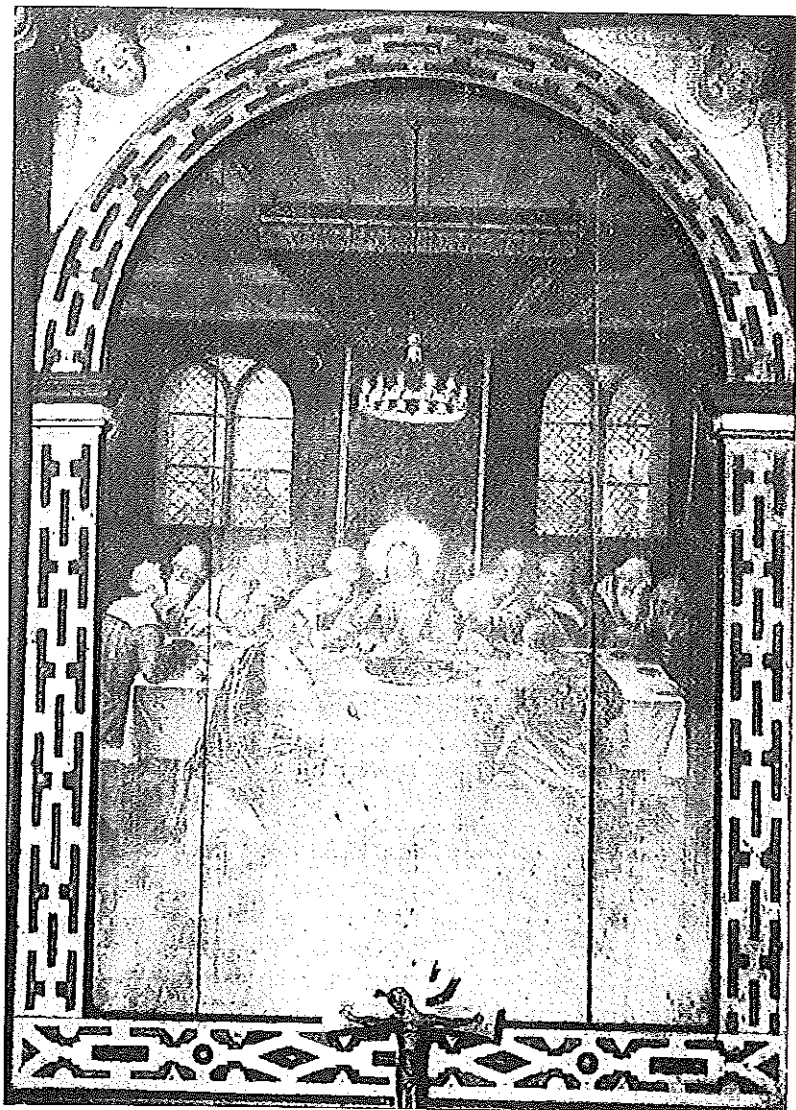
1955. Till invigningen i oktober samma år hade nya ytterdörrar av ek insatts och kyrkan vittades invändigt. Ljuskronorna hängdes om och placerades i mitten. Den största förändringen vidtogs i koret. En ny genombruten korbarriär ersatte de mindre estetiskt tilltalande metallrören. Golvet innanför barriären kompletterades och framför "knäfallet" lades ett plan av kalkstensplattor. Det nya altaret blev större än det gamla och består av prima ek och är rikt skulpterad. Sedan det smyckats i färgerna guld, grönt och rosa med den gröna färgen som dominerande kan det under trefaldighetstiden användas utan antependium. Samtliga snickeriarbeten utfördes av byggmästare Karl Isberg, Klagstorp. Vid samma tillfälle hade det gamla krucifixet från 1593, som tidigare hade suttit på altarpopsatsens spets, försetts med fot av hovjuvelerare Wiwen Nilsson, och tjänstgör nu som altarkrucifix. Till invigningen hade kyrkl. arbetsföreningen skänkt ett vitt antependium och kyrkl. ungdomskretsen ett vitt predikstolskläde samt en kollekthåv av kyrkovaktmästare Alfred Holmgren och hans maka Maria. Vid invigningen, som förrättades av kontraktsprosten Ernst Landgren, Gärdslöv, assisterades han av kyrkoherdarna Bure Lantz, Anderslöv och Stig Sivenius, komminister Henning Rubin och kyrkoadjunkt Nils Nilsson, Bösarp. Vid orgeln tjänstgjorde kantor Sigfrid Runbäck, som även ledde kyrkokören.

Under dessa år 1952—55 hade bårummet fått utsmyckning med krucifix och kandelabrar. Kyrkan hade fått en s. k. julkrubba av småskollärarynnan Thea Hansson. Under de senaste femton åren har tre hembygdsdagar hållits, arrangerade av de s.k. "Åbypågarna". Den första hölls i september 1951 och gästades då av biskop Algot Anderberg och häradshövding Einar Algotberg, folkskollärarsöner från Södra Åby. Den andra hölls den

21 oktober 1956. Vid det senare tillfället överlämnade musikdirektör Edvin Odell och hans maka Elsa en gammal italiensk tavla, som hänger ovanför dopaltaret, som ordnats till detta tillfälle. Dopaltaret hade fått altarduk, sydd av fru Karin Sivenius och ljusstakar i silver som gåva av kyrkl. arbetsföreningen.

År 1958 fick kyrkan fasadbelysning och samma år installerades en trådlös höranläggning. År 1960 fick församlingen 8.000:— kronor efter framlidne kyrkovärden Hans Jönsson, Nykulla, och hans likaledes framlidna syster Anna Jönsson samt Karolina Jönsson, Nykulla. På kyrkorådets anmodan uppgjorde konstnären Ralph Bergholtz förslag till färgfönster. Det vänstra fönstret skulle föreställa inkarnationen och utgivandet och det högra uppståndelsen och förhärligandet. Den ovannämnda donationen avsåg bekostandet av det ena fönstret. Men trots upprepade hemställningar till Kungl. Byggnadsstyrelsen har tillstånd till utförandet ej erhållits och frågan om korfönstren är ännu olöst, trots att domkyrkoarkitekt E. Graebe på sistone på nytt tagit upp frågan om fönstren. Hans förslag, nu godkänt av kyrkorådet, innebär blyinfattade smårutor av äkta antikglas i skiftande färger.

Vi skall nu övergå till att behandla de senast vidtagna åtgärderna. Orgeln har fått ytterligare en reovering. Den utfördes av J. Künkels orgelverkstad, Lund, för en kostnad av 9.850:— kr. Mixturen, som inbyggdes tidigare, saknade grova oktaven. Den sattes nu in. Fagott 16 försågs med nya uppsatser och nya tungor samt omintonerades. Samtidigt monterades en ny orgelfläkt in. Kyrkan har därjämte fått oljeeldningsinstallation och ny panna för en kostnad av c:a 7.000:— kronor och detta arbete utfördes av Firma Viking Johansson, Klagstorp, och samtidigt med detta arbete antogs ett anbud från Mesko, Malmö, på 2.110:— kr. för leve-

Altartavlan före renoveringen.

rans av skorstensfoder till ombyggnad av kyrkans skorsten. Samtidigt med nu nämnda arbeten försågs orgelläktaren med nytt golv, vilket arbete utfördes av byggmästare Johan Eklund, S. Åby.

Det största av de senaste årens arbeten är avgjort den nya predikstolsuppgången, placeringen av predikstol samt konserveringen av denna och altaruppsatsen. Sedan ritning från domkyrkoarkitekt Eiler Graebe inkommit beträffande ny predikstolsuppgång beslöt kyrkorådet förorda det förslag, som innebär att predikstolen flyttas från norra till södra sidan, att den sänkes med 26 cm och att den utföres i enlighet med föreliggande ritningar, d.v.s. med predikstolstrappan profilerad efter listerna i predikstolen. Om predikstolens lämpligaste plats kan man diskutera. Jag vill blott erinra om ett en anvisning utfärdad av den förste lutherske biskopen i Lund, Palladius: "Praedikestolen, skal ikke vare en Bogstol eller Higgippe nede paa Gulvet, men herligt opbygd ved Kirkens søndre Side, naer et Vindue til Gavn för Praesten, besynderligt naar han aldes og hans Øjne de dummes". Förflyttningen av predikstolen har emellertid diskuterats av estetiska skäl, enär genom den nya omplaceringen fyra av spegelbilderna blir vända mot meningheten.

Den nya täckta predikstolsuppgången har utförts av AB Ragnar Svenssons vagn- och snickerifabrik, Vinslöv, för en kostnad av 4.700:— kr. Det mest omfattande och dyrbaraste arbetet utföres av framkallning av originalfärgerna på predikstolen och altaruppsatsen samt förbättring och konservering av dessa. Det kostar c:a 25.000:— kr. Ett sådant arbete har inte tidigare gjorts på församlingens förnämsta inventarier och predikstolen och altaruppsatsen från 1600-talet kommer därför att få ett ännu större värde. Arbetet har utförts på ett sakkunnigt och förtjänstfullt sätt av konservator Albert Eriksson och hans medhjälpare fil. kand. Kerstin Olsson och keramiker Åsa Sandberg. Arbetet sker under överinseende av landsantikvarie E. Gustafsson. De i första ka-

pitlet omnämnda inskriptionerna på predikstolen har korrigerats och under den sjätte spegeln har valts det latinska ordet "Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, stimulus tuus"? Du död, var är din seger. Du död, var är din udd? Den sjätte spegeln har sin särskilda historia. När den nya kyrkan byggdes utrymdes med de övriga inventarierna även predikstolen. Tanken var att snickra ihop en ny. På grund av sviktande ekonomi förmådde lyckligtvis inte församlingen detta utan satte in de gamla inventarierna. Den sjätte spegeln gick sönder och kom i snickarmästare Ljungrens ägo och efter dennes död skänkte änkan spegeln till Trelleborgs museum, som nu, på kyrkorådets hemställan, välvilligt beslutat att deponera spegeln i S. Åby kyrka, där den får sin plats på baksidan om predikstolen. Jag har förgäves efterspanat denna sjätte spegel, som såsom den sista i raden behandlar uppståndelsen, då jag nyligen genom kyrkoherde Ernst Frostin fick upplysningen, att den fanns i Trelleborg.

På altaruppsatsen fanns fyra skulpturer, de fyra evangelisterna, som tidigare hade sin plats på den baldakin, som fanns över predikstolen. Dessa evangelistfigurer har fått sin plats på väggen bakom predikstolen. De danska träskulpturerna, vilka var placerade på altartavlans baksida, är nu anbragta på väggen i vapenhuset. Det svenska kungavapnet har tagits ned från södra väggen och placerats på den vägg å norra sidan, där predikstolen tidigare stått. Korgolvet innanför altarbarriären har klätts med heltäckande matta i grå färg, vilket arbete utförts av Hoffs Möbler AB. Den fina kormattan i korsstygnet har återfått sin hedersplats som altarmatta och har därjämte räckt till predikstolsmatta. Omändringsarbetet har utförts av textillärarinnan Alfhild Laurén och fruarna Ester Edberg och Ragnhild Thulin samt fröken Ester

Predikstolens nya placering.

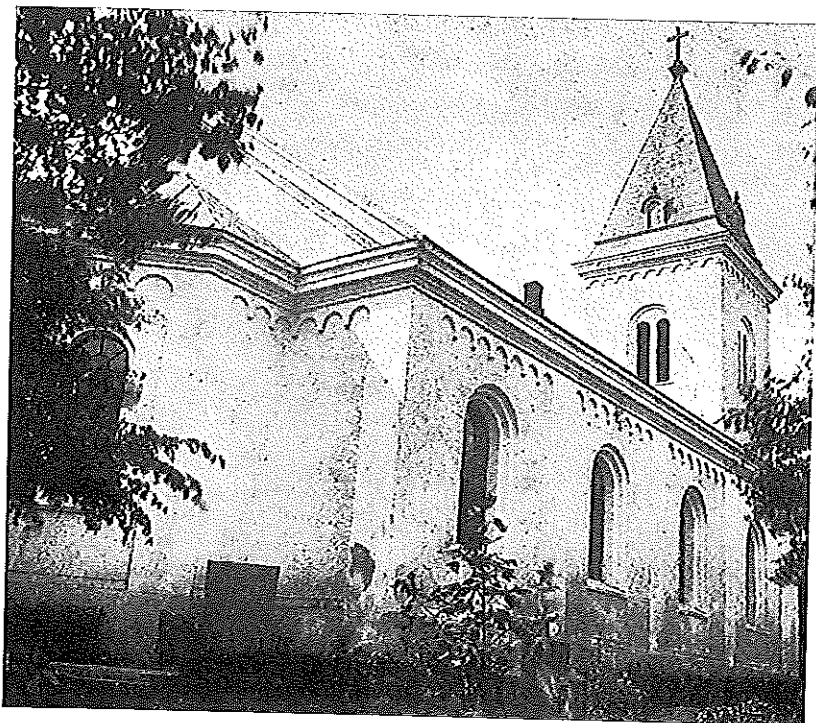
Wallin. Till kyrkohögtiden, som beräknas ske i Advent, kyrkans invigningsdag för snart 100 år sedan, kommer kyrkl. syföreningen att överlämna som en ny gåva en kormatta, utförd av Måås-Fjetterström, Båstad. Mattan är ett arbete i röllakan och heter "Salerno grön". Namnet har den fått av den italienska staden Salerno, vars befolkning visade stort hjältemod och offersinne vid en svensk flygkatastrof. De anhöriga skänkte en matta "Salerno röd" till stadens kyrka. Mattan har kunnat anskaffas på grund av 1/3 av gåvoauktionsmedel har sparats i tio år. Kyrkl. arbetsföreningen fördelar medlen så att 1/3 går till yttre missionen, 1/3 till sjömansvård, diakoni och humanitära ändamål och 1/3 till församlingskyrkans prydnad.

Den av prosten Gustaf Fredlund och hans maka Karin skänkta mattan i flossa, vilken tidigare utgjort altarmatta, har nu pla-

cerats vid dopfunten. Med sin inskription: "Gud, hos dig är livets källa," passar den utmärkt vid funten, vilket betyder källa. Kyrkorådets sammansättning har under årens lopp skiftat. Ende kvarvarande ledamoten från 1952 är kyrkovärden M. Hugo Nilsson. Fr.o.m. 1956 tillkom lantbrukarna Yngve Hobroh och Germund Gervind, då kyrkovärden Olof Wallin och byggmästare Anders Jönsson avgick. 1960 reducerades kyrkorådsledamöternas antal från åtta till sex och var fr.o.m. detta år kyrkovärdarna Otto Norrman och M. Hugo Nilsson och ledamöterna Yngve Hobroh, Germund Gervind, Gösta Larsson och Gösta Månsson. Med 1964 års ingång fick kyrkorådet för första gången i sin historia kvinnliga ledamöter. Kyrkorådets sammansättning är i dag: kyrkovärdar M. Hugo Nilsson och Gösta Larsson samt ledamöter lantbrukarna Yngve Hobroh och Germund Gervind samt fruarna Gun-Britt Odell och Sylvia Persson. Församlingens kontor är som tidigare framgått Sigfrid Runbäck och församlingens kyrkovaktmästare Ture Bengtsson. Den 17 oktober 1967 gick över landet den våldsammaste storm, som ägt rum under 1900-talet. Stormen åstadkom svåra skador bl.a. på kyrkotornet. Reparationen skall ske genom byggmästare Einar Larssons, Anderslöv, försorg.

I samband med detta skall kyrkorådet taga under övervägande huruvida tornet skall förses, som tidigare med plåt, eller utbytas mot koppar.

Ovanstående är en kyrkoberskrivning och ett försök att skildra arbetet i kyrkan och skolan och på skilda områden. Nu et med kyrkans gärning i förrättningar, i gudstjänster, i kyrkl. arbetsföreningar, i ungdomsarbete och söndagsskola, i församlingsarbete och mycket annat kommer snart även att bli historia. Tiden går snabbt. Av de åtta kyrkovärdar, som var med vid min kyrko-

Kyrkan utvändigt.

herdeinstallation, finns endast två kvar. Jag tänker på dem alla med tacksamhet. Det gäller att verka så länge dagen varar. Natten kommer, då ingen kan verka. Men fädernas kyrka i S. Åby står kvar.

Gammal är kyrkan, Herrens hus, Står medan människoverk falla
Tinnar så höga blivit grus; Än hennes klockor oss kalla,
Kalla på gammal och ung, Kalla på själ som trött och tung
Längtar till evig vila.

Käre läsare!

Denna skrift om Södra Åby och dess kyrka av *Stig Sivenius* (kyrkoherde i Hemmesdynge-Södra Åby pastorat 1951-1977) utges nu i nytryck vid millenniumskiftet 1999-2000 genom samarbete med Södra Åby kyrkoråd och Södra Åby Hembygdsförening. Församlingens kyrka har alltsedan dess uppförande 1870 varit föremål för omändringar, förbättringar, fortlöpande underhåll och anpassning till tidens krav. Sivenius' beskrivning avslutas med en redogörelse för de skador, som kyrkbyggnaden drabbades av vid oktoberstormen 1967. Tornets takstol flyttades ur sitt läge och plåttaket blev så illa skadat att det måste utbytas. Byggmästare Einar Larsson i Anderslöv fick i uppdrag att reparera byggnaden och därvid omkläddes tornets tak med koppar.

Första söndagen i advent 1970 firades kyrkans 100-årsjubileum med en mycket anslående högtid. Trelleborgs Musikkår spelade vid kyrkporten före högmässan. Domprosten Yngve Ahlberg höll predikan, altartjänst utfördes av kontaktsprosten Sigfrid Liljekvist och kyrkoherde Allan Landén samt teol. dr. Sture Kristofersson och teol. dr. Tord Ehnevid. Mycken musik inramade högtidligheten. Kantor Sigfrid Runbäck trakterade orgeln och kyrkokören sjöng gamla och nya adventssånger.

På 1970-talet diskuterades alltmer investeringar för att inrätta personalutrymmen och WC-anläggning. I samband med statens arbetsmarknadsåtgärder startades ett "AMS-projekt", som innebar utvändig renovering och vittning, samt VA-anläggning och målning invändigt. Byggmästarfirman var Hans och Curt Andersson. Församlingen tog upp ett lån 1976 till ett belopp av 200 000 kr. WC-anläggning (Rydjes Rör) och utrymme för vaktmästarepersonalens kläder anordnades i vapenhuset under trappan till tornet. 1976 fick arkitekt Adler i uppdrag att rita in två rum i kyrkan under läktaren. Det ena skulle användas som sammanträdes- och väntrum, det andra skulle vara personalutrymme med dusch, kläd- och torkskåp. Men eftersom kyrkovaktmästaretjänsten innehades av personer från byn i nära grannskap med kyrkan, fick kyrkorådet gång efter annan dispens från kravet på personalutrymme och de två rummen under läktaren kom aldrig till utförande.

1977 mottogs en donation från Esther och Magnus Güntner (bror till kantor Elna Holmber) om 25 000 kr, varav en del var gravdonation men en del fick användas till kyrkans prydnad och underhåll. Samma år fattades beslut om elektrifierad klockringning och automatiserad öppning av tornluckorna. Kyrkoherde Stig Sivenius gick i pension och avtackades. Jämväl kyrkovaktmästarparet Ture och Gunhild Bengtsson avgick och avtackades. Ny kyrkoherde från 1978 blev Nils Åke Olandersson och ny vaktmästare blev Tage Jensen med fru. Samma år kunde man fira att kyrkorgeln var 100 år gammal, men den var i behov av renovering.

1972 mottogs donation av Elna Holmberg, Beata Nilsson, m fl till ytterligare kyrkfönster. De invigdes 1974 under medverkan av kontraktsprosten Ernst Frostin. Tillsammans med tidigare donation av syskonen Anna, Karolina och Hans Jönsson, Nykulla, samt M. Hugo Nilsson har nu kyrkan tio fönster med blyinfattade rutor av färgat glas. Det först upprättade förslaget (1957) av Ralph Bergholtz blev aldrig godkänt av Kungliga Byggnadsstyrelsen, men en skiss av detta förslag finns att se i kyrkan.

1979 fattades beslut om kyrklig samfällighet för de nio församlingarna: Södra Åby, Hemmesdynge, Lilla Isie, Östra Torp, Äspö, Östra Klagstorp, Källstorp, Lilla Beddinge och Tullstorp. Detta blev Källstorps pastorat. Fr o m 1980 infördes gemensam ekonomisk förvaltning och "lokalkyrkoråden" fick endast småsummor att röra sig med för församlingarnas kyrkliga arbete. 1982 beslöt man indela pastoratet i två kyrkomusikerdistrikt.

1982 skänkte Södra Åby kyrkliga syförening ett antal sittdynor till kyrkbänkarna och genom ytterligare gåvor från syföreningen och genom att ta i anspråk disponibla medel har kyrkan nu sittdynor till nästan alla bänkarna.

I och med nyordning även beträffande kyrkogårdsarbetet blev det ett alltmär trängande behov att anordna personalutrymmen. Detta problem löstes på så sätt att den närliggande fastigheten "Hörnan", ägd av Alfrid Lauréns dödsbo, inköptes 1984, ombyggdes och invigdes 1985 (17 nov). Därmed fick personalen sina välbehövliga utrymmen, men genom den lyckliga lösningen fick församlingen också en "Kyrkstuga", lämplig för sammankomster i byn av både kyrklig och mera profan inriktning. Speciellt aktiva för denna praktiska lösning var kyrkorådets dåvarande ordförande Paul-Ingvar Olsson och kantor Sigfrid Runbäck.

De senaste åren har röster höjts för att anordna en "Minneslund" på kyrkogården för de avlidna vars efterlevande ej önskar ha egna gravställen. Denna begravningssted vinner allt större omfattning och nu vid millenniumskiftet står det klart att även på Södra Åby kyrkogård kommer det att anordnas en sådan form av vilorum för de hädangångna. Det är ett viktigt beslut för lång tid framåt - flera hundra år - och kyrkorådet vill utreda frågan ordentligt både beträffande läge och utformning.

Stig Sivenius innehade sitt kyrkoherdekalld under 27 år. Efter honom har samma tjänst i våra församlingar innehafts av följande kyrkoherdar:

Nils Åke Olandersson	fr. 1 febr. 1978	Håkan Nordgren	fr. febr. 1994
Göran Gyllenör	sept. 1988	Dan Bergström	juli 1997
Arthur Brücher	febr. 1990	Maud da Silvera-Lundh	sept. 1999

Södra Åby Kyrkoråd

Södra Åby Hembygdsförening